

NECULAȚI IORGA

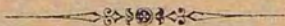

SCHITE

LITERATURA ROMÂNĂ
VOLUME II.

Bolintineanu—Ion Creangă—Veronica
Micle—Doi nuveliști—A. Naum.

IASI

EDITURA LIBRĂRIEI FRĂȚII ȘARAGA.

De acelaș autor

Une collection de lettres de *Ph. de Mézières*, din
Revue historique, 36 pp. în 8°, Paris 1892.

Poezii, în 8°, București, Haimann, 1893.

Thomas III, marquis de Saluces, Paris, 1893.

Tipografia P. C. Popovici—Iasi.

AUTOR... *Nicolae Torza*...

VOL. *Schite din literatură română*

№. *328*, ANUL *1893*

POEZIA LIRICĂ A LUÎ BOLINTINEANU.

Vremea de astăzi, în care limba, întrebuințată de mai multe generații de lucrători, a izbutit să atingă acea mlădiere și energie, fără de care opere traînice nu se pot închiega, în care o cultură mai vastă și un spirit critic mai rafinat opresc pe scriitorii noștri de a lunea pe ademenitoarea costișă a locurilor comune, nu poate privi decît cu un ochi sever său, cel mult, cu o compătimire pioasă, începuturile sărace ale literaturii românești. De aice desprețul oamenilor de acum pentru întreg trecutul nostru intelectual, protestările lor indignate contra unor reputații, ce nu li se par îndreptățite, în actuala lor întindere, necitirea, desăvîrșită aproape, a morților. Cine nu-și aduce aminte de ridicarea de steag a tinerilor în potrive gloriei celui mai mare poet al generației trecute, Alecsandri?

Alți doi uriași ai timpurilor acelora, Asachi și Eliade, n'au de sigur, un singur apărător, sau cel puțin, nu există un singur om, care să nu cunoscă îngropata lor literatură. Și, cu foarte puține excepții, aceiași ieste soarta celor ce au lucrat alătura cu dinșii, a tuturor acestor jalnice celebrități, care ni se par atît de micșurate pe pedestalele lor de glorie falșă și neinteligentă admirație.

Dacă ie o fericire însă pentru un scriitor, ca operele sale să se odihnească, îmbălsămate în lauda contemporanilor, fericirea *aceasta* au avut-o cîți-va dintre fruntașii intelectuali ai timpului. Sînt zeci de ani de cînd publicul n'a mai deschis volumele, în care doarme poezia de multe feluri și proza încă mai felurită a lui Bolintineanu, și cu toate aceste autorul *Macedonelor* ie departe de a fi un scriitor uitat. Judecățile oamenilor de la 1850 durează încă, și orî ce om cu pretenții literare știe că, dacă locul întăiū nu i se poate da decît paradoxal, iel ie unul din cei mai mari poeți, pe cari i-a produs poporul nostru. *Florile Bosforului* sînt primite pînă astăzi dacă nu cu entuziasmul pe care timpul nostru îl are pentru

Eiunescu, cu un respect deosebit măcar, de toată această lume, care nu s'a gîndit nicî odată să le citească,—spre fericirea lor și spre fericirea poetului.

Căci nu-mî aduc aminte să fi auzind vorbindu-se de Bolintineanu în anii din urmă mai mult de trei ori. Odată cînd, în 1885, o biografie fragmentară a poetului apăru ¹⁾, a doua oară cînd d. Ar. Densușianu manifestă o sinceră admirație pentru «cel mai genial dintre toți poeții noștri» ²⁾, a treia, cînd aceste laude fură întărite încă de un recent istoric al literaturii românești, d. W. Rudow ³⁾. Aceste mărturii lăudătoare, necontrolate, cum sînt, de un public fără de gust, ar putea aduce foarte bine o ridicare mai mare încă a lui Bolintineanu între poeții timpului său, în dauna atît de scăzutului Alecsandri.

Laudele s'aun adus mai ales poetului liric, ⁴⁾

¹⁾ Ang. Demetrescu, *Bolintineanu, viața și scrierile sale*, București, 1885 (neterminată).

²⁾ *Istoria limbii și literaturii romîne*, Iași, 1885, p. 245.

³⁾ *Geschichte des rum. Schrifthums*, Wernigerode, 1891.

⁴⁾ Rudow, *op. cit.*, p. 98: Der Grund (pentru care ie inferior Bolintineanu în poezia epică) ist aber, dass er vor allem Gefühlsdichter ist, etc. Din po-

și intenția mea ie să cercetez, cu toată simpatia atenție, de care sînt vrednicî tot-de-a-una oamenî cu scopurî atît de bune, această parte, cea mai însemnată, dacă nu și cea mai mare din nenumăratele sale opere. «*Traianida*» ¹⁾ va fi lăsată la o parte, ca și dramele și ultimele sale scrieri satirice ²⁾. Epica mărunță, «*Baladele*», «*Basmele*» și unele din Orientale, are prea puțină mișcare în ie și cu-

---

trivă d. Ar. Densușianu întinde lauda sa și asupra epiceî (*op. cit.* p. 257: «Dimitrie Bolintineanu este celū mai însemnatū și în această speciă de poeziă») și chiar asupra producțiilor sale dramatice (p. 265) «Ele (dramele naționale) sunt totū ce a scris mai bun în anii seî din urmă.»

- ¹⁾ Editată de Socec, ca și «Poesiile complete» și trei vieți de Voievozi (în proză). V. o analiză foarte admiratoare a poemeî mai jos de cît mediocre în *Rumäniche Revue* din Ianuar 1893.
- ²⁾ Lista tuturorora în prefața pusă de d. G. Sion la ediția din 1877. În afară de această listă, a căreia exactitate n'am putut-o controla, editorul «*Cintecelor și plîngerilor*» (în 1852; asupra felului cum s'a făcut ediția, v. L. Șăineanu, *Autorii români moderni*, București, 1891, p. 317) a găsit cu cale să lămurească, în termenî aproape insultătorî, neînțelegerile sale cu poetul (VIII—IX ale Prefeției) și să publice și o poezie adresată de iel însuși lui Bolintineanu bolnav, poezie, din care estragem versul:

Știința nu mai pôte să-î dea vr'un ajutor! (IX).

prinde prea multe efuzii lirice și discursuri retorice, pentru a nu fi pusă alături cu bucăți mai asemenea cu dînsa.

I.

În general, cel mai fericit chip de a înfățișa activitatea unui poet, ie a vorbi pe rînd, după vremea producerii lor, de părțile care o compun. În felul acesta se înlătură greșelile de judecată, cari se pot face atît de ușor, cînd se consideră în bloc toate scrierile sale: începînd cu cele d'întăiî încercării, în cari forma nu îmbracă pe deplin fondul de idei și sentimente, ci ie sfărîmată de dînsul, se urmărește dezvoltarea tot mai bogată, mai de sine stătătoare și mai armonică a talentului, până la culme, și povîrnișul mai tîrziu. Înțelegerea ie ast-fel mai deplină și dreptatea mai desăvîrșită.

La puține figurî literare, metoda aceasta nu poate aduce nicî un folos. La unî cea d'întăiî aruncătură de condei ie clasică, eternă : Tennyson din 1830 ¹⁾ nu ie întru nimic inferior,

¹⁾ Cînd apărură « *Poems, chiefly Lyrical, by Alfred Tennyson* » Poetul scrisese în 1829 încă *Timbuctoo*, poem în versuri albe ie adevărat, și publicase cu

în marmoreana perfecție a stilului, poetului recunoscut din 1859, celui ce scrisese « *In memoriam* » și « *Idilele regelui* ». Leconte de Lisle n'a început nici-o-dată, precum nici o scădere n'a însemnat bătrîneța sa neproducătoare. Tot ce a scris oamenii ca aceștia are nu numai desăvârșita unitate a fondului, a filosofiei, ci încă și unitatea tot atât de netulburată a formei, închiegată cu versul cel d'întăiu.

Până acuma asemenea naturi artistice n'au ezistat la noi. Toți aș avut îndoielnica lor dimineață, tulburări nenumărate ale strălucirii lor literare, bătrîneți care i-aș umilit, ori apuneri nevrednice. Bolintineanu singur se deosebește de contemporanii și următorii săi: de la publicarea în « *Curierul de ambe sexe* » a plîngătoarei elegii, recomandate cu o atât de neinteligentă căldură de Eliade, până la satirele în broșurèle, care au cîștigat pînea muiată în lacrimă a tragicei sale bătrîneți, formă și fond în opera sa poetică aș rămas același: o copilărie eternă pentru cel din urmă, pentru cea d'întăiu, o eternă licență poetică.

---

frate-său, Carol, « *Poems by two Brothers* », în același an.

De aceea, nu vom căuta să urmărim zădarnic o dezvoltare în bine sau în rău, care nu există ; singurul chip de cercetare folositor ie să se ieie pe rînd cele mai însemnate din culegerile sale și să se deie, pe cît ie cu putință, o analiză a ideilor și sentimentelor, pe care le acopere negura muzicală a versurilor poetului.

II.

Lirica lui Bolintineanu ie mai ales descriptivă. Alătura cu orientalele sale, Macedone, florii de pe Bosfor, Caiccelaneie, alătura cu micile tablouri de istorie ori presupusele «basmе», întîlnim în opera sa atît de felurită o singură culegere de lirică subiectivă: «*Reverriile*». «*Fata tînără pe patul de moarte*», nenorocita elegie, înnălțată în versuri frumoase și foarte puțin drepte, ca întreagă partea d'întăiu a «*Epigonilor*», și de Eminescu, le începe: cele mai multe aũ fost scrise în tinereța poetului.

Influența, ce se simte de la un capăt la altul, ie acea, care stăpînește și o bună parte din restul opereii sale : influența lui Lamartine. In țara lui chîr, scriitorul francez ajunsese, prin acest al doilea pătrar al veacului, la cul-

mea unei reputații, pe care urmașii ai coborât'o, drept și mult: versurile-î de o rară muzicalitate, și de o lîncezime dulceagă și mai rară, înfățișau pe deplin spiritul afectat și fals al timpului său de fraze. Edițiile «*Meditațiilor*» sînt nenumărate în cele două decenii, care urmară apariția lor; și admirațiii fanatice a publicului francez pentru versurile sale îi datori poetul acea înălțare politică de la 1848, care fu atît de scurtă și de neroditoare.

Pe atunci, ca și astăzi, cugetarea românească se îndrepta în spre un sigur focar intelectual, orbitor pentru oamenii de atunci, ca și pentru cei de azi: Franța. Ca și Alecsandri, ca și Alexandrescu, ca și lunga serie a versificatorilor contemporanî cu dînșii, Bolintineanu n'a cunoscut altă literatură decît pe cea franceză, care l-a robit. Va începe cu cel mai vechiu dintre romanticii de acolo, cu Lamartine,—în «*Reverii*», va trece la Hugo în poeziile sale cu subiect oriental, va încerca din vreme în vreme să imiteze în limba sa țapănă și pretențioasă neajunsa eleganță a lui Musset; apoi va da, în restul operelor sale lirice, o a treia ediție a romantismului francez, imitîndu-se pe sine.

Întreg spiritul poeziei lamartiniene se desfășură, micșurat încă și făcut mai vag, mai dezlânat în formă, mai oftător, în *Reverii*. Din poezia cea d'întăi, exploatarea morților tineri apare: «*la jeune captive*» a lui Chénier, după care s'a îndreptat, și care i se pune atit de ades alături, ie neasămănat mai serioasă, mai definită în contururi, decit acest lung păcat în potrive limbii și a cugetării. Fata lui Chénier o știm cel puțin de ce se plînge, ie roabă, tînăra roabă, care se înnădușă în închisoarea sa, și poezia exprimă strigătul de revoltă al tinereții dorite de aier liber, de iubire. La Bolintineanu, cîntăreața *în extremis*, crinul ce se usucă supt bătaia întemperiilor, ar fi foarte încurcată, dacă i s'ar cere cauzele sfirșitului său înnainte devreme: «soarta amară» și «viscoalele rele» sînt în tonul întreg al poeziei, dar o doză neobișnuită de sentimentalitate numai poate să facă accesibil pe un om serios la asemenea dureri topite în apă de trandafir.

Cu cîteva poezii mai departe, vedem apărînd unul din caracterele principale ale poeziei lamartiniene: *pesimismul*, așa cum se înțelegea de cei d'întăi poeți romantici franceji. Nu

pesimismul ie de astăzi serios și tragic, stăpînind minți cari au cugetat mult și adînc la *neresolvabilele* vieții, pesimism, care nu se naște în copilăria cea mai fragedă, dintr'o tăietură la deget, și pe care un sărutat nu-l împacă, fie patima cît de mare. Pesimismul acel ie o jale vagă a inimii, din golul minții neocupate, fără rădăcini și fără esplanadă, o Minervă plîngătoare, subit izvorită, într'un ceas de rea dispoziție, din capul părintelui său, cu întreg bogatu-î arsenal de arme: lăcrămioarele plătînde, dorurile fără de țintă, suspinele emise elegant, în tăcerea serilor parfumate. Și, fiind că lucrul făcea efect în versuri armonioase, în dezmiertătorul ritm ale legii, iel a fost exploatat cu o hărnicie nesfîrșită de întreaga școală poetică, pe care o scutia ast-fel de cugetare multă și de simțire adîncă, singurele motive ale adevăratei poezii.

Ca tovarășii seî mai eleganți din apus, Bolintineanu s'a întrebat și iel, care ie «scopul omului»? o teribilă întrebare pentru aceia cari gîndesc serios și nu caută în iea un călcăiu tragic numai pentru o poezie declamatoare. Merită trupul de lut să cuprindă sufle-

tu? adaugă poetul. Și răspunsul vine îndată, spus de Dumnezeu însuși, personagiū de mare ajutor în asemenea împrejurări grele. În un cuvânt profund, merit să risipească multe îndoieli și să deie pacea atîtor suflete turburate: floarea ie făcută să parfumeze, raza să lumineze, lacrima să aline durerile, roua să răcoarească, iar omul... care cetitor al «*Dorului*» în a 20-a ediție nu-î cunoaște menirea?—să iubească, în calitatea lui de «muritor», pe o altă «muritoare»:

Și tu s'adunî p' o frunte sărutul de plăcere,
O muritor! iubește, că mine veî peri! ¹⁾

O vechie morală a vieții, morală lui Anakreon bătrînul, a veselului Horațiu, a rotundului Béranger, cari toți nu și-au pus însă degetul pe frunte pentru a descoperi o țintă, urmărită mai mult sau mai puțin conștient, de toți tovarășii noștri, «muritori». Alții au ridicat-o la înălțimea propriilor dorinți de nețărmită fericire, și, cerînd ast-fel o iubire mistică, plină de nesfîrșite înțelesuri, au pus ca «scop al vieții» idealul cu neputință de atins și neezistent

¹⁾ Dimitrie Bolintineanu, Poesii, culegere ordinară de chiar autorul... București, 1877, II, p. 166.

ca realizare. Toți însă au crezut în carnea lor bogată sau în diafanele lor icoane din altă lume.

Cu Bolintineanu ie alt-fel. Când Dumnezeu, interpelat pentru a lămuri desperătoarea problemă, răspunde... ce s'a văzut mai sus, aceasta ie, bine înțeles, o vorbă spusă așa, fără o greutate deosebită, căci cetitorii înșiși știu, că ie *poezie*. Dacă, mai departe, bătrînul Timp va trece cu fetele sale, chemînd din luntre la fericire ¹⁾, dacă, ceva mai înainte, dorit de moarte, poetul arată o fericită dispoziție de a fi satisfăcut în toate rîvnirile, care-l chinuiesc, și pe deplin mîngîiat printr'o sărutare a «dulciî sale» ²⁾, lucrul se schimbă în curînd. Dreptatea nu ezistă ³⁾ pe lume (unde, precum se știe, nu sînt decît tiranî și sclavî, înșelători și înșelați), pe «acest pămînt de orbi» ⁴⁾, încă o cauză decî pentru a cere moartea, și obișnuita sărutare nu

1) Vin' acum la fericire!
Mîne fi-va prea tîrziu,
Vino pînă ai simțire,
Pînă sufletul ți-e viu! (*ibid.*, p. 223).

2) Și cu toate astea dorul meu cel mare
Dulcea mea l'ar stinge cu o sărutare. (p. 209) Cf.
«Nu mă voi consolațiune» (*ib.*, pp. 181—183).

3) *Ibid.*, p. 182.

4) *Ibid.*, p. 235.

poate să înlătore catastrofa, schimbînd nenorocita orînduire a lucrurilor omeneşti. În sfîrşit, mai avem «mormîntul».

În sensul său adevărat, nu în acel *poetic*, lucrul nu ie o banalitate uşoară. Cu bucuriile şi durerile ie, viaţa ie singura pe care o cunoaştem: închiderea hotărîtoare a ochilor ne strămută în acel întunerec temut, în care toate religiile, născute din groaza faţă cu dînsul, îşi proiectează mîngîietoarele icoane. Şi încă atîtea dintr'insele nu îndrăznesc să afirme o continuitate conştiinţă a fiinţii, fără de care nemurirea n'are înţeles şi despărţirea de viaţă devine eterna despărţire de noi înşine.

Pentru Bolintineanu, *mormînt* ie o rimă la sfînt şi la cuvînt, o vorbă tristă, care sună frumos şi dă un aier mai adînc poeziei. Odată numai un vers, care înşală, pîrînd că zburneşte din fundul inimii muncite de întrebare :

Sînt morţi să nu mai nască, sînt duşi să nu mai vie?)

După ce strigă, cu o sinceritate de durere, destul de lămurită, pe urmă :

Dar ce ie bună viaţa, în faţă c'un mormînt? *)

1) *Ibid*, p. 203.

2) *Ibid*, p. 187.

cînd se așteaptă în sfîrșit cineva să audă un accent puternic, un strigăt mare de deznădejde ori o resemnare mai dureroasă încă, nihilistul de carnaval ne spune foarte rece și liniștit că, da, ie trist lucru moartea, dar ie bine să mori

Cu fruntea cununată de stimă și virtuți! ¹⁾

Și iarăși la un alt om, cuvintele acestea ar avea un înțeles. In adevăr, viața ie un lucru rău, cu osînda sa neapărată, pe care nimeni n'o merită prin faptele sale, cu nepotrivirea ieî între nemărgenirea dorinței și realitatea, pentru noi cel puțin, mărgenită cu atîtea alte cauze accidentale de nenorocire. Dacă omul ar fi singur, datoria i-ar cere poate să fie consecvent cu felul său de a vedea lumea și să-și stăpînească până la urmă soarta. Condamnatul nu ie fără tovarăși însă, mai fără noroc adesea decît dînsul, tovarăși, dintre cari cei mai de aproape aū o lume întregă comună cu iel și a nu lucra împreună pentru ușurarea traiului, așa cum ieste, a nu pune mîna la plug alătura cu ceilalți, ar fi o mișelie din parte-î, o neiertată dezertare. Din punctul de vedere social deci.

¹⁾ *Ibid.*, p. 188.

pesimistul cel mai convins de valoarea negativă a vieții poate fi muncitorul cel mai harnic, cel mai încrezător în marele folos al silinților comune.

Ideia acestei datorii față cu întreaga omenire n'a avut-o nici-o-dată Bolintineanu. Intr'un cerc mai restrâns, *patriotismul* însă, s'ar părea că ie a ezistat de o rară putere la dînsul, și cauza, singura cauză, pentru care i s'a înălțat de atîtea ori un talent poetic abia perceptibil, ie această înfocată iubire pentru țara sa. Intru cît iubirea-î de țară se arată în poeziile lirice personale?

Generația de la 48 ie o generație sanctificată : un pedestal imens s'a pus supt picioarele tuturor frunțașilor săi, cu hurta. Un om «*de la 48*» ie mai pre sus decît toți acei, ce au trăit înaintea și în urma sa, ca inimă caldă, ca entuziasm liberal și patriotic. Toți sînt puși supt aceeași rubrică, și biograful unuia din membrii generației *uriae* nu va uita, cu cea mai absolută siguranță, să puie, ca o atot puternică scuză, după toate dovezile de lipsă de caracter sau de capacitate: «*Iera însă un om care și-a iubit patria fierbinte*». Aceiași laudă

pentru Bălcescu și Eliade, Alecsandri și Bolintineanu.

În realitate, atunci ca tot-de-a-una și ca pretutindene, oamenii în adevăr patrioți au stat alături cu ambițioșii, cari vedeau în revoluție un mijloc de răpede înălțare, și cu iubitorii de gălăgie.

Ast-fel, dacă Bălcescu n'a tras nici un folos, ca satisfacere de vanitate, din mișcare, dacă singură iubirea mistuitoare de țară i-a călăuzit întreaga viață de muncă, Eliade nu uită, în cele mai sincere și mai mișcătoare din «scrisorile din exil», să ardă puțină zmirnă înaintea următorului și tovarășului de patimă al lui Crist și Aristide, vrednicul de laudă sine însuși ¹⁾. Într'unul din ultimii ani ai «*Convorbirilor literare*», Alecsandri a rîs cu spirit de o întreagă categorie de tineri, cari făceau să sune, după bogate mese, foarte sus pînea amară a exilului. Dovadă de partea de egoism amestecată cu sentimentele de libertate și patriotism sînt certele ridicule dintre fruntași, certe dezvălitate publicului în anii din urmă: nu s'a supărat toată suflarea de proscris pe Eliade, pentru că

¹⁾ *Scrisori din exil*, ed. de N. R. Locusteanu, p. 46

numele ieraŭ prea puține în istoria franceză a regenerațiiei orî proza prea sobră pentru faptele de măreață vitejie ale revoluționarilor martirî ?

Bolintineanu ie și iel unul dintre luptătorii, măi mult saŭ măi puținî activî și sincerî, de la 1848. Intors din străinătate,—unde fusese trimis pentru speranțele poetice, pe care le dădea, de «*Societatea literară*»,—în momentul cînd revoluția izbucnește ¹⁾, iel redactează unul din multele ziare efemere ale timpului, «*Poporul suveran*». Două-zeci și șese de numere ieșiră numaî ²⁾: după înnădușirea grabnică a mișcării, ziaristul liberal fuge în Transilvania, apoi în Constantinopole, de unde se întoarce, pe alți doi anî, în Paris. Revine la Constantinopol, în sfîrșit, la 1850, și petrece acolo, până cînd războiul din Crimeia deschide emigraților drumul patriii dorite.

În acești zece anî aproape de străinătate,

1) Bibescu-î acordă congediul pentru «speranțele mari ce dă acest june». *Poezii complete*, II, 338.

2) *Ibid.*, I, XII. Aflarea mea în străinătate mă împiedecă de a verifica faptul, dacă Bolintineanu —și nu Bălcescu (v. I, 124)—redacta măi ales ziarul.

numele-î se întilnește rar alătura cu ale celor ce muncesc sau strigă măcar, în deosebitele locuri, care adăpostiră pe fugari. La Paris, «căuzașii» nu pomenesc nici odată de dînsul, cel puțin în lucrurile publicate până acuma. Nici un rînd al lui nu se întimpină în lungile și multele scrisorile în care pribegii își revărsașu dorul, și adese ori copilăreasca vanitate. În Franța, viața lui ie puțin cunoscută: în Turcia, iel se mîngîie destul de bine cu călătorii în cele mai frumoase părți ale Răsăritului, Azia mică, Siria, Palestina, insulele Egeii și Egiptul ¹⁾, cu convorbirile prietenilor luminați ori femeilor deosebite ²⁾. Exilul n'a fost de loc, precum se vede, o cruce pentru dînsul, și poetul cu inima ușoară nu s'a mistuit, pe rugul dorului de-acasă, ca Bălcescu, de pildă.

Lucrul de căpetenie însă nu ie felul său de traiu, dureros sau vesel, sentimentele, pe care le-a avut în anii aceia, amarî pentru cine simția, ci felul cum și le exprimă, care, singur,

¹⁾ *Poesii complete*, I, 499.

²⁾ *Ibid*, 501, 506.

poate fi cunoscut pe deplin și judecat aspru fără nedreptate.

În «*Reverii*» și în «*Diversele*» edițiunii din 1877, întâlnim mai multe poezii cu conținut patriotic. Ie vorba în iele de România, care începe «a se fana» ¹⁾, de oastea cea nouă ²⁾,— «flăcăii cu pletele în vînt», visați în arme de nobilul Bălcescu, care nu iera să-î vadă,—de *fiastrii*, cari aduc prin intrigile lor vestejirea crinului ³⁾, dar pretutindene aceiași plăcută cafea cu lapte. Abia, din loc în loc, vre-o «sfîntă Romănie» ⁴⁾, ieșind în relief, și patru versuri vibrătoare, în această migăială dulceagă. Le citez:

În locul d'intăi, ie vorba de acei ce-și omoară țara prin intrigă, necugetînd, în egoismul lor,

Că arborul, cînd cade, și frunzele de-o-dată
Cu iel se oflesc ⁵⁾.

În al doilea, poetul atacă pe dușmaniî unirii, cari clevetesc marele eveniment cu atît de puține urmări practice încă :

¹⁾ «Tu începi a te fana», *ibid.*, II, 253.

²⁾ *Ibid.*, 323—5.

³⁾ *Ibid.*, 253—4.

⁴⁾ *Ibid.*, II, 325.

⁵⁾ «*La Constantin Negri*», II, p. 227.

Aşa răsună tristă cîntarea desperării
A celor ce văd umbra plăpîndei lor sînți
Maî mare decît umbra nemărginii a țării..!)

Încolo, poeziile patriotice din cele două culegeri amintesc numai cetitorului de alte lucruri mai frumoase decît dînezele. Cine poate ceti, în adevăr, «*Ziua bună la țară*», fără să cugete la bucata corespunzătoare din Alexandri²⁾, ori cele două versuri ușoare :

O timp, dă-î (*țării*) libertatea, dă-î vechia vitejie!
 Și d'astăzi sufle vîntul pe tristul mieu mormînt³⁾,

fără să-î răsară în minte strigătul de agonie al lui Bălcescu, care-și întrerupea plîngerile pentru moartea apropiată cu aceste vorbe nemăiestrite: *Qu'importe! Să trăiască țara!*

Innainte de a mîntui cu această parte mult lăudată din opera lui Bolintineanu, cîte-va cuvinte asupra unei pretinse asemănări între iel și Hölderlin, asemănare susținută, cu multă simpatie pentru poetul român, de d. W. Rudow⁴⁾.

Ca și Hölderlin, spune recentul istoric al li-

1) *Ibid.*, II, 260.

2) *Adio la Moldova*. Cfr. *Poesiile complete*, II, 218—20.

3) *Ibid.*, II, 264.

4) *Geschichte des rumänischen Schrifttums*, 76—7; 80—1.

teraturii românești, Bolintineanu ie bolnav de boala dureroasă a tuturor idealiştilor, pentru cari lumea se face cu atît mai întunecată, cu cît înălțarea zădarnică ie mai mare. Realitatea nu-î ajunge, idealul nu se coboară până la dînsul. Acestui înnalt idealism ¹⁾ îi dătoresc amîndoi poeziî și sfîrșitul lor dureros.

Asămănarea ezistă,—ca între marmură și piatra de var; și iată cum anume: armoniosul Hölderlin, dibaciul mînuitor al măsurilor lumii antice, atît de mult iubite de dînsul, întoarce cu desgust ochii săi de la ridicula viață contemporană, pentru a se cufunda, cu o voluptuoasă durere, în marea internă a unor visuri, pe care le știe nerealizabile. În fundul mării lui Hölderlin însă, ie o imensă vegetație de gînduri, lumii întregi, apărînd luminoase și vii căutăturilor sale însetate. Ie o *privire înlăuntru* și la Bolintineanu, dar o privire în golul cel mai deznădăjduitor cu putință, într'o țară de umbre nelămurite și baroce, dispărînd înna-nte de revelarea deplină. Și de aceia cîntarea unuia sună armonios și clar, pe cînd

¹⁾ «Hölderlin an hohem Idealismus gleich»... (*ibid.*, 80).

versificarea celui-l-alt ie o neputincioasă rîvnire către ideale neînțelese și nesimțite.

III.

Tot pentru patriotismul, care le-a inspirat, și pentru influența patriotică, pe care au ezer-citat-o, sînt vestite, alte poezii ale lui Bolintineanu, una din culegerile ce-î compun lirica *esterioară*, «*Baladele*», sau, cum le zice autorul, «*Legendele istorice*».

Balada ie un gen, cultivat de poezii cărturarî în veacul nostru numai, cu ivirea romantismului. Poezia populară, cu deosebire admirabilele bucăți culese din Scoția de episcopul Percy, dădu ideia și modelul. Iea n'a avut însă decît foarte puțini reprezentanți și, în Apus, un singur poet a lăsat neimitabile balade, Uhland.

Aceasta din cauza marilor greutateți, pe care trebuie să le întîmpine scriitorul. Un trecut îndepărtat și plin de strălucire numai, poate da subiecte baladei: tonul nicî-odată nu atinge claritatea reală a epopeii; un nour de legendă încunjură, idealizîndu-î, pe voinicii cavaleri, rupînd suliți în turnele, pe castelanele blînde, luminînd în părul de aur la fereștile cu

gratii, pe cîntăreții cu lăutele fermecate, pe fantasticele apariții din altă lume. Nicăiri nu se cere mai multă delicată dibăcie, mai mult simț rafinat pentru ceia ce ie capabil de a deveni poezie, și chipul cum ieste capabil, decît în baladă.

Pentru Bolintineanu, balada însamnă versificarea mai mult sau mai puțin izbutită a unui epizod scos din cronică, cînd autorul nu-l inventează singur. Dacă traducerea în altă formă literară ar fi însă, nu credincioasă, dar asemenea cît de puțin cu bărbatul original, nu ne-am putea plînge de asemenea procedare. În stilul lor sobru, în nedibacele lor fraze, cronicarii mai vechi, deprinși să minuiască alt ceva decît condeiul, ne dau revelația unui timp întreg de vitejie simplă, de iubire de *moșie*, fără de fraze. Imitarea pentru poetul modern nu ie ușoară, dar cel ce ar pătrunde dincolo de bătrîna slovă a textului, și ar trăi în sine, cu puterea pe care o aū numai adevăratele naturi artistice, ce simția scriitorul însuși, cînd își așternea letopisețul,—acela ar învia vremile străbune, și vorba lui ar fi caldă și mișcătoare.

După ce veți ceti o pagină din Ureche saū Miron Costin, luați balada corespunzătoare a

lui Bolintineanu, și veți înțelege, atunci numai câtă lipsă de simț istoric și de simț estetic se cere pentru a o prefăce în asemenea nimicuri neelegante, în asemenea cordele de mahalagioaică. Marile figuri ale trecutului sînt date jos de pe pedestalul de aramă al faptelor viteze, desbrăcate de energia lor sălbatecă și prezentate pe urmă publicului de la 1850 în decururi de carnaval, cu nervi de cucoană isterică și săbiuță de operă comică. Așa gătite, fiecare se înfățișază înaintea cetitorilor, pentru a le desfășura, în versuri perfect asemenea, ideile de libertate a popoarelor, iubite de autor. De aceia va petrece Mihai, în ultima noapte a tulburatei sale cariere, cu căpitanii ¹⁾, de aceia Mircea va lua apărarea solilor turcești, amenințați de patriotica indignare a boierilor ²⁾, de aceia Misail va vorbi în ospățul, unde se găsește cupa lui Ștefan cel mare ³⁾. Și ceia ce ie mai frumos, ie că aceste discursuri fără de miez și căldură se pun în gura celor mai

¹⁾ «Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel mare», I, 3—4.

²⁾ «Mircea cel mare și solii», *ibid.*, 20—23.

³⁾ «Cupa lui Ștefan», *ibid.*, 31—3.

cumpătați la cuvînt și mai puternici la braț dintre Voievozii noștri. Treacă Mavrogheni ¹⁾, a căruia viață numai subiect de balade nu poate fi, dar care, în calitatea sa de Fanariot palavragiū, ar fi putut să ție *logosurī*, mai puțin patriotice, însă tot atît de umflate; dar oame-nii aceia, pe cari ni-i reprezentăm atît de mo-dești în vitejia lor și de simpli în mărire, Mir-cea Bătrînul sau Mihaï Viteazul !

Viața celui din urmă s'a petrecut întregă în zgomotul luptelor și pregătirea altor răz-boae. Gîndurī n'a avut multe în capul său energetic, dar mîna-i iera tare și sabia teribilă. Ce frumos tablou din mîna unui poet mare ar fi zugrăvirea lui Mihaï luptînd, în toată mă-reția sa tăcută ! Cum sînt însă luptele la Bo-lintineanu ?

Abia aî deschis Baladele, și întîlnești o bu-cată bine cunoscută, trecută în toate antolo-giile și învățată de toți nenorociții noștri com-patrioți, în copilăria d'întăiū. Cine nu-și amin-tește de «Tătarul mare» și de lupta lui cu Pre-da Buzescu ? ²⁾ Ie vorba de o bătălie care du-

¹⁾ «*Domnul Mavrogheni*», *ibid.*, 73—4.

²⁾ «*Preda Buzescu*», 5—6

rează «de trei zile» ¹⁾, ceia ce scuzează până la un punct lipsa de energie a eroilor. Preda vede «floarea Româniilor» ²⁾ perind, și inima i s'aprinde într'însul: după strigătul de rigoare, iel provoacă pe fiul hanului, și acești doi fruntași ai oștirilor dușmane «se bat la raza stelei ceî de foc» ³⁾, plăcută comparație, care prezintă soarele.

Puneți, în locul sterilului, cărturar, pe necunoscutul și nerăsplătitul poet, care a creat balada populară a «Mihului». Cît de epică ar fi devenit, spusă de gura lui măiastră, această întîlnire, de care atîrnă soarta acțiunii întregi, ce i-coane vii și plastice ar fi izvorît din mintea isteată a cîntărețului! La Bolintineanu, într'o asemenea împrejurare grea, luptătorii trebuie să capete și ieî o comparație: Preda și Tătarul sînt cei mai bărbați din amîndouă oștirile: cum trebuie să le fie lupta? Cum?

Ieî descălecară atunci amîndoi,
Și se iaî la luptă *ca doi junî eroi* ⁴⁾.

Cele ce urmează, sînt tot atît de mișcătoare:

¹⁾ P. 5.

²⁾ *Ibid.*

³⁾ P. 6.

⁴⁾ *Ibid.*

lupta se petrece pe hirtie numai, și nu, cum ar trebui să fie, în creierul înfierbîntat al poetului. Tătarul, ticălos ca toți vrăjmașii poporului nostru, scoate «o secure mică»¹⁾, și lovește: încercarea de omor n'are izbîndă însă, și atunci eroul

...cu măciuca ast-fel îl lovi,
 In cît de o dată căzu și muri.
 Iar, după aceasta, oastea românească
 Pleacă și învinge horda tătărească²⁾.

Cu gustul ales, care deosebește pe adunătorii de cîntece puse în muzică, autorii «Dorului» s'aû grăbit, mi se pare, să cuprindă această baladă în prețioasa lor colecție, și au făcut bine.

Ar fi obositor să se aducă înaintea nenumăratele locuri, unde micșurarea unor fapte, pe care ni le închipuim alt-fel, supără și indignează. Cum se băteau Romîniî pe vremea lui Mircea, a înțeles un singur om până acuma, între scriitorii noștri, Eminescu, și descrierea luptei de la Rovine ie o dovadă de puterea de intuiție a unei firî artistice bine înzestrate.

1) P. 6.

2) *Ibid.*

Cum se răsfrîngea eroismul bătrînuului domn în mintea anemică a lui Bolintineanu, ne arată «*Mircea la bătaie*»¹⁾, iarăși o bucată celebră. Din 24 de versuri, două-spre-zece sînt cuvîntarea, pe care Domnul o ține oștirii și, ceia ce ieste mai neașteptat, ie că bătaia, cu tot titlul, nu ezistă. După ce modernizatul Voevod și-a mîntuit *speechul* poetic, se mai repetă odată versurile:

Unde ieste timpul cel de bărbăție,
Cînd muria Romînul pentru-o datorie²⁾?

Și trecem mulțămii la bucata următoare. Să fi făcut așa Mircea, nu se alegea din noi nici ceia ce s'a ales, cu toată bărbăteasca lui împotrivire.

Una din cele mai iubite dintre tipurile, pe care poetul le pune în scenă în Balade, ie femeia războinică. Tot-de-a-una, de trei ori, mi se pare³⁾, o ființă de o frumuseță fără de păre-

¹⁾ Pp. 16—7.

²⁾ *Ibid.*, p. 17.

³⁾ «*Maria Putoianca*» (pp. 96—7); «*Fata de la Cozia*» (12—13); «*Doamna țării*» (123—24); «*Doamna Ieremiil la bătaie*» (117—8). «*Roxandra*» (77—81) reprezintă o doamnă, cîntînd durerea țării, îmbrăcată ca un lăutar bătrîn.

che, ceia ce cuprinde: «păr undos» ¹⁾, fața de «rozișoară» ²⁾, sin «rotunzior» — toată bucătăria sentimentală, într'un cuvînt. Femeie de domn saü eroină mai democratică, iea îmbracă zalea și-și strînge pletele supt coif, pentru a merge să lupte contra Turculuï saü Unguru-luï. Neapărat că face minuni, vrăjmașii mî-nîncă pămîntul fugind, și, la urmă, orî domnul descopere, prin propunerî de înnaltă căsătorie, pe «fetișoara» ce se ascunde supt teribilul ostaș ³⁾, saü o vedem făcînd sînge rău dușmanuluï mărinos, care, după ce ascultă cuvintele aprinse ale roabei, o liberează ⁴⁾.

Așa-î plac femeile luï Bolintineanu, și neapărat că un alt cap și o altă inimă ne-ar mișca puternic, vorbindu-ne de țărancele viteze, ce se ridicau, armate, înnaintea vrăjmașuluï. Dacă «fetișoarele» ⁵⁾ se deosebesc însă în Balade prin asemenea fapte de energie, bărbații, cei mai mari dintre dînșii, sînt niște jalnice ființi. Bog-

¹⁾ I, 13—78.

²⁾ *Ibid.*

³⁾ «*Fata de la Cozia*».

⁴⁾ «*Maria Putoianca*».

⁵⁾ I, p. 12. «Află că ieü însumi sînt o fetișoară», spune «*fata de la Cozia*».

dan își aruncă sulița, de turbare, în zidul Lembergului, cînd aude suferințele femeii, care nu-l iubește ¹⁾), Mihaï Viteazul numește «om mare» pe... cardinalul Andreï Batori ²⁾), Miron Costin se tînguește ca o femeie la patul de moarte al *Mărioarei* lui, «suflet dulce și frumos» ³⁾), și două păseri se giugulesc pe mormintele amînduro-ra ⁴⁾), după tragedia de la Roman; Țepeș plătește cu lacrimi (O! Țepeș plîngînd!) multele schingiurii. de care-și făcea supușii părtași ⁵⁾); în sfîrșit, Stefan cel mare, Stefan însuși, după ce ni se arată în toată mișelia lui la Daniil Sihastrul ⁶⁾ și în toată micimea inimii sale, cînd pizmuiește, la Putna, pe copilul de casă,

¹⁾ «*Bogdan în Polonia*», I, 60—4.

²⁾ «*Mihaï și ucigătorul*», *ibid.*, 140—1.

³⁾ *Ibid.*, p. 44:

«Cuî mă lași aici pe mine,
Suflet dulce și frumos!»

⁴⁾ *Ibid.*, p. 45 («*Miron Costin*»).

⁵⁾ «*Țepeș și Solit*» (*ibid.*, 152—3).

«Am fost foarte aspru și-ale mele mîni
Aû vărsat atîta sînge de Romîni;
Dar al vostru sînge ce mi se tînjește,
Îl plătia cu lacrimi cel ce vă vorbește...» (p. 153).

⁶⁾ «*Daniel Sihastru*» (*ibid.*, 37—8).

ce a săgetat mai departe decît dînsul ¹⁾, ne apare, trezindu-se din somn, bătut, și ștergînd pe un colț de piatră, «lăcrămioara» care-î «cură» pe față.

Luna argintoasă rîde printre nori;
Dulcea filomelă cîntă printre flori!).

Un rol frumos sînt menite să-l joace mamele lor pe lîngă dînșii. Intre una din cele d'intăiū balade ni se povestește întîlnirea aceia dintre Ștefan învins și bătrîna Doamnă, întîlnire, care ie una din cele mai mișcătoare legende din trecutul nostru. Cu ce inimă va fi îndepărtat Elena de la porțile cetății mîntuitoare pe acel care venia înapoi, rînit și plin de deznădejde, prin întunerecul nopții? Un «*ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τὰν*» mai tragic de cît al mamelor spartiate, care-și trimeteau copiii la biruință poate, pe cînd, după toate presupunerile, moartea numai, orî robia, putea să aștepte pe domnul bolnav și fără de tovarășî. La Bolintineanu, după ce ni se prezintă o execrabilă domnișă, pe a căreia față de păpușă

¹⁾ «*Copilul din casă la mănăstirea Putna*» (*ibid.* 134-6).
) I, 148.

lipovenească, *rozele și crini*¹⁾ se îmbină, ca de obicei, sîntem dureros impresionată, cînd apar la miezul nopții Stefan cerșitorînd la poartă, cu vorbele unui copil rătăcit, și Elena Doamna prefăcută într'o megeră cu limba lungă, care înșiră în asemenea momente juvaie ca următorul galimatias :

Ieș sînt a sa mamă, iel ie fiul mieș,
De iești tu acela, nu ți sînt mamă ieș²⁾.

Căci, în adevăr, această femeie teribilă nu ie mamă, și nu numai că nu ie mamă, dar, oricum ar boteza-o autorul, nu există. Iea are însă o tovarășă, mama celui-l-alt nume mare din trecutul nostru, Mihaï Viteazul. Domnul muntean a avut sabia măi norocoasă decît înaintașul său : iel va fi pedepsit printr'o măi groaznică mamă. Acesteia, copilul i-a murit : într'o mănăstire de lîngă Olt i se aduce ves-tea grozavă, și schimnica Teodora începe a des-coase foarte rece pe trimes asupra împrejură-rilor morții :

¹⁾ «Rozele și crini pe fața-i se'ngîn» (*Muma lui Stefan cel mare*, I., 7).

²⁾ *Ibid.*, p. 8.

Supt a morții grea lovire
Iel, căzînd, s'a apărat ? ¹⁾

Nu, a fost trădare la mijloc, și eroul a murit «cu mărîre» ²⁾, supt sabia ucigașilor.

Răspunsul al doilea întrece în liniște spartiată pe cel d'întăiu :

Adevăr tu spuî... iel ieste
Fiul meu cel prea iubit...
Dar poți tu a-mî face veste
Pe Romîni de i-aŭ unit ? ³⁾

«Ostașul din plaiŭ» ⁴⁾ nu se miară : sînt atît de obișnuiți oamenii acelei vremi fericite cu asemenea scene de nesimțire ! Iel esplică, în multe cuvinte, cum ar fi vrut Mihaï să-î unească, dar sînt oameni răi, dezbinați între dînșii, dornici de a pune mîna pe putere cu toții, ceia ce aduce, fără știrea lor, robirea țării.

Al treilea răspuns al prea cuvioasei schimnice culminează :

Știrea ta ie tristă foarte :
Nu că fiŭ-mieŭ a murit,

¹⁾ «Muma lui Mihaiŭ», I. 101.

²⁾ *Ibid.*

³⁾ *Ibid.*

⁴⁾ P. 100.

Dar că chiar prin a lui moarte
Pe Romîni n'a dezrobit! ¹⁾).

Dar, se zicea pe la 1850, de indulgenții cetitorii, *în poezie....!*

Ast-fel se desfășură copilăria neremediabilă a lui Bolintineanu, din pagină în pagină, până la sfîrșitul baladelor, ca un rîu molcom, cu apa dulceagă și leneșă, ducînd cu dînsul o întreagă istorie poetică, bogată în voievozii de feerie și eroi de mucava, un arsenal întreg de «virtuți rare» și «bulevarde ale creștinătății», colecția completă a locurilor comune din orî ce vreme și de pretutindene.

* * *

La sfîrșitul «Baladelor», sînt publicate două bucăți cu proporțiile mai mari, dintre care una are versuri mai multe, un cuprins asemănător, iar ceia-l-altă ie cunoscuta bucată epico-dramatică, «*Sorin saū tăierea boierilor din Tîrgoviște*».

«*Andreș, saū luarea Nicopolului de către Ro-*

---

¹⁾ P. 101.

mîni» se ocupă cu o istorie de dragoste din timpul lui Mihai Viteazul. Andrei, eroul, ie unul dintre căpitanii, cari trec Dunărea după cele d'întăiu biruinți ale domnului, și săvîrșesc acolo neapăratele cruzimi, ce stăteau în deprinderile țării și ale timpului. Acasă însă, iel lasă cu durere de inimă pe iubita lui, o «dulce» ¹⁾ Marie, care samănă cu toate tovarășele ieși și, ca și dînsele, varsă amare lacrimi pentru crucea de mărgăritar pierdută saă *roza* ce s'a uscat ²⁾. Are, ca orî-ce femeie ce se respectă, «ochisorî verzi, gene lungi și o față «drăguliță» ³⁾, care ar topi de dor un munte. Andrei se desparte, firește, cu greu numai de dînsa și o dorește neconținut, supt zidurile Nicopolului, unde oastea munteană se pregătește de asalt. Irezistibil cu femeile, iel a făcut însă, fără să se gîndească, o cucerire nouă în cetatea dușmană, o Biulbiulică ⁴⁾ de harem, favo-

¹⁾ De ce plîngi tu oare, o dulce Marie? (I, 156).

²⁾ *Ibid.*

³⁾ Copilă! dar ieste în lume fetiță
C'o față mai dulce și mai drăguliță,
Cu geană mai lungă pe verzi ochisorî
Ce flacăra-și stinge în lungi lacrimiorî? (*ibid.*)

⁴⁾ Așa Bulbulica la iel cugeta. (p. 170).

rita pașii, înzestrată și iea de Dumnezeuul poeziilor monotoni cu «perii castanii» «ochi verzi și vii»¹⁾, și alte podoabe ca acestea. Cetatea ie luată și, pe când tovarășii lui, scot afară în omăt pe friguroasele cadîne, Andrei, «o rară ființă»²⁾, iea ca un cavaler, apărarea învinșelor, și glasul lui ie ascultat, cînd strigă :

Cruțați slăbiciunea acestor femei! ³⁾

O soartă nevrednică însă așteaptă pe omul acesta atît de credincios și de bun. Maria, dulcea «Marie» l-a înșelat: pe cînd iel se bătea cu Turcii, trădătoarea se dădea în dragoste cu altul, și biruitorul de la Nicopole sosește tocmai la timp, pentru a-î vedea căsătoria. Autorul nu mai are nevoie de dînsul, și modestul Andrei se *abate* la trista vedere, și moare⁴⁾. Un rob negru-î întovărășește sicriul, apoi se duce după iel pe o lume mai bună⁵⁾; care cetitor poate să nu-î bănuiască numele?

¹⁾ P. 164.

²⁾ P. 179.

³⁾ P. 177.

⁴⁾ P. 185.

⁵⁾ Ie evident caricatura robului, ce întovărășește în Apus pe Lara.

ie Biulbiul, Biulbiulica, favorita pașii de la Nicopole!

Cum se vede, subiectul nu ie nici mai bun nici mai rău decît cele-l-alte. Ceia ce neimagina-
 bil de indigest, ie forma. Cîte-va exemple.

Ie o noapte de iarnă și cît de frumoase sînt
 limpezile noastre noapții de iarnă! Da... și

Tăcutele stele clipesc mai voios,
 Așa cît s'ar crede, că-și dau o mișcare
 Ca să se'ncălzească de frigul cel mare ¹⁾.

Și mai iată una (iertăm cetitorului noaptea
 închizîndu-și «stufioasele gene»²⁾):

Ie timpul acela, cînd steaua cerească
 Privește în față planeta lumească.
 Cînd apele cură în lungi lăcramiorî,
 . . . . .
 Iar ceru 'mbrăcase cămașa cernită
 Cu florî aurite...³⁾

Ce ie *Sorin*? Pe alocurea, un fragment de
 epepeie, pe alocurea, scene de dramă roman-
 tică; la început pretenții filosofice, la urmă o
 prăpădenie generală. Singura legătură în a-

¹⁾ P. 161.

²⁾ Pe ochi-î de aur... (p. 162).

³⁾ P. 180.

fară de *fabulă*, ie făcută de obișnuite greșeli contra limbei și gustului.

Și totuși, când la pagina întâiu vezi pe învățatul medic Herman, cugetînd lîngă cărțile și hîrca de mort, în odaia lui goală, când îl auzi vorbind lucruri, luate fără îndoială din actul întâiu al lui «*Faust*» și din scena de la cimitir din *Hamlet*, dar care se ridică mai sus de banalitatea cunoscută, prin fondul și formelor, care se susțin în sfîrșit,—ai crede că descoperi în marele pustiu de frumuseți estetice al lui Bolintineanu, un loc unde să te poți odihni o clipă, după o atît de lungă călătorie prin nisipul frazelor goale.

Nimic, nimic... lumina mi se ascunde mie!...
O studiu fără roadă ce m'ai înveninat ¹⁾...

Saî cîteva pagine acuma, și același Herman-Faust, nihilistul care n'a găsit, după o muncă atît de dureroasă, piatra filozofală a *înțelegerii* va începe... ie prea baroc, un imn de iubire către țara sa. Faust visînd unitatea Germaniîi, Hamlet, umblînd după formarea unui singur stat scandinav!

¹⁾ P. 188. Dacă ie vorba aice de această bucată, cauza ieste iarăși că elementul epic se pierde cu totul în masa lirismului palid.

Iubește a ta țară ce geme în robie! ¹⁾).

Apoi, cînd omul și-a ținut mica lui cuvîntare, trapa se deschide, și doctorul Herman dispare pentru tot-de-a-una, cu hîrca lui de mort, cu cărțile-î risipite, cu candela-î clipocitoare și întreg aparatul seü de astrolog medieval, fără să fi adus alt folos, în viață saü în dramă, decît acele 50--60 de versuri, care se anină în antologiï după «gloriosul» nume al lui Bolintineanu.

Rămîn alții însă, o bogată colecție de cadavre literare. Sorin, care mărturisește lui Herman, la început, deznădejdea amoroasă, ce-l îndeamnă să se ucidă, nu ie nici un Wagner naiv și muncitor, precum s'ar crede, ci un boier din al 17-lea veac, un boier tînăr și foarte simțitor. Cu toată frumuseța lui, Sorin n'are însă noroc: iubita lui, Fiorița, și-a dat inima unui altuia, spătarul Filip și nunta lor ie aproape. Rugămințile lui sînt zadarnice, și fata atît de frumos numită se împotrivește până la sfîrșit, cu toate că lacrimile o năbușesc, cînd cugetă la trista soartă a celui, pentru care nu

¹⁾ P. 195.

simte decît milă. Plînge Sorin, plînge fata, și

In sinul unei roze s'unește plînsul lor ¹⁾.

Patima lui Sorin ie însă foarte îndreptățită. Multe femei a zugrăvit Bolintineanu, dar nici una nu atinge frumuseța elegantă a Fioriții. Ce-î lipsește ca să farmece toată curtea lui Mircea Ciobanul, căci nădăjduiesc, că iel va fi nelămuritul «Domnul Mircea»? Mai fericită de cît Biulbiulica, fata «cu periî castaniî» ²⁾, iea are ochi albaștri, «umbrișî de-un blond samur» ³⁾, și gura sa se poate asemăna numai cu florile care respîndesc mirosul cel mai viu ⁴⁾. Urîtul Ghinea Vistierul a văzut-o și i-a căzut dragă, ca multor altora.

Ghinea ie intrigantul cu inima neagră. Gîndul lui ie întăiū să fure pe fata, care-l răspinge, din mijlocul nunții sale. «Cîțî-va voi-nicî în umbră» ⁵⁾ și lucrul s'a făcut, ca în romanele d-lui N. D. Popescu. Atuncî apare Domnul aproape anonim.

¹⁾ P. 201.

²⁾ P. 164.

³⁾ P. 199.

⁴⁾ P. 198.

⁵⁾ P. 204.

Ie un om fioros, cu teribile planuri, pe care se grăbește să le «cuminice»¹⁾ slugii sale credincioase. Tatăl său a fost omorât: boierii fără Dumnezeu l-au adormit cu o băutură magică, și au profitat de somnul cel greu pentru a-l îngropa. Când sicriul a fost scos din pământ, mortul iera cu fața în jos, ceia ce arata, că se luptase. Doi-spre-zece boierii vor plăti crima cu capetele lor, și Ghinea se grăbește să adauge la lista funebră pe Sorin și Filip, rivalii săi pe lângă Fiorița.

Pe când Sorin ie osîndit ast-fel, cu toată nevinovăția lui, iel se află departe de curte, lângă un iaz, unde dragostea neîmpărtășită îl îndeamnă să se înece. În clipa fatală, o femeie apare, și poetul o prezintă cetitorilor în următorul vers :

.. Smaralda, orfelină de-o rară frumuseță 2).

Iea hrănește de mult dragoste pentru dînsul, nu sînt bine lămurit, și pentru ce Sorin nu se mîngîie cu *orfelina*, căci, dacă Fiorița are atîtea însușiri minunate, Smaralda posedă

¹⁾ «A se cumenica» (p. 205).

²⁾ P. 213.

niște «micuțe buzișoare cu purpură'ndoite»¹⁾, care ar scuza multe trădări. În orî ce caz, iel nu se face a înțelege ce-î spune fata, și primește fără multă emoție, din gura ieî destăinuirea complotului. Ba iea de la dînsa și un inel al doamnei, merit să aibă rostul lui.

În acest timp, nunta ie tulburată de năvălirea oamenilor Domnului. Boierii sînt duși la închisoare, femeile date de crudul Ghinea ciocoilor. Dar, adaugă autorul,

...Scena dureroasă

Și crudă tot d'odată avea comicul ieî²⁾.

Cine va ceti bucata-l va crede.

Ghinea nu se va bucura însă de rodul fără de legii sale. Smaralda se jertfește și, pentru a face plăcere lui Sorin, ucide pe hidosul, vistier, în clipa cînd voia să necinstească pe Fiorița. Mirele ieî ie liberat de Sorin, care-î dă inelul și rămîne în locu-î: moartea acestuia ie urmată de a *orfelinei*, «neavînd ce mai iubi»³⁾

¹⁾ P. 213.

²⁾ P. 222.

³⁾ O culme ie convorbirea boierilor în închisoare. Stroie întreabă pe Filip :

Ce crezi tu despre suflet în viața viitoare! (p.227)

Acesta ie *Sorin*. Credincioși obiceiului de a dezgropa versurile legibile de supt grămada de plătitudine ce le ascund, dăm aici singura comparație frumoasă din atâtea zeci de pagine:

Căci lacrima, ce udă mormîntul de străin,
Ie roua dimineții pe miriști risipită¹⁾.

* * *

A face niște «basmе» în versuri, nu ie lucru tocmai ușor. Dacă așternerea în proză curată a poveștii auzite nu izbutește orișicuic, dacă două sau trei culegeri singure se țin la înălțimea epicei populare, ce va fi însă atunci când îngrijirea ritmului și a rimei se va adăoga pe lângă îngrijirile celelalte? În unul din cei d'întăiu ani ai săi, «*Revista nouă*» publica versificarea fericită a unui basm; nici autorul²⁾ însă al acestei încercări, nici alții după dînsul, n'aū supus unei asemenea traducerii poetice frumoasele producții ale poporului.

O parte din opera lui Bolintineanu, a fost

¹⁾ P. 201.

²⁾ D. G. Nicolici. Bucata a apărut, mi se pare, și în volum.

decorată cu numele de *Basme*. Iea cuprinde 26 de bucăți, dintre care cele mai multe sînt balade naționale, balade din veacul de mijloc apusan, poezii personale, și altele. Unele din iele sînt superioare celor din alte culegeri: cu versurile-î mărunte și ușoare, «*Fluturelul*»¹⁾ produce, dacă nu o adevărată și deplină plăcere estetică, cel puțin o impresie mai plăcută decît copilăriile obișnuite. Sînt cu puțință de cetit, iarăși, «*Bujorul*»²⁾, în care fabela ie ingenioasă, de și în prezentarea ie literară nenorocită, și «*Nouptea la morminte*»³⁾. Incolo, lăutari cu limba lungă, căpeteniî de Avarî, sfărîmînd din vanitate statuile păgîne⁴⁾, Dochiî după rețeta sentimentală, și cele-l-alte lucruri, cu care ne-a deprins poetul. Antologiile românești n'ar pierde de sigur, dacă «*Mihnea și baba*», cu greșelile-î de limbă și lipsa de legătură a subiectului, ar dispărea fără de urmă, ca toate lucrurile fermecate. *Titlu* de basm aū numai cincî bucăți: pretențiî de așa

¹⁾ *Poezii*, I. pp. 465—9.

²⁾ Pp. 482—3.

³⁾ Pp. 400—404

⁴⁾ In special pe a «*Junei (cetește: Junonei) daciane (cetește: Dace)*», (p. 452).

ceva a șesea încă, «*Peștera muștelor*»¹⁾, unde vedem un zmeu teribil—și ce însemnate ființe sînt zmeii în poveștile noastre!—apărîndu-se, nu *de* muște, ci *cu* muște, în potriiva unei urmăriri neplăcute. În adevăr, pe cînd fata de împărat răpită trece în fuga calului, cu pletele «sparte» bătute de «aure» și argintite de lună,

Regele preurmă, cu călări d'ai săi,
Calul lor, ce zboară;
Dar din peșteri zmeul varsă pe flăcăi
Muște veninoase, ce'n acele văi
Caii lor omoară²⁾.

Numele unei peșteri reale, lîngă care «vai!», orî ce vită pierе îndată³⁾, a inspirat, după cît se pare, atît de mult lăudata imaginație a lui Bolintineanu, cu acest prilej.

Din cele-l-alte cincî «basmе», două sînt datorite aceleiași închipuirî. Nu cunosc nici o poveste, în care să fie vorba de «*Zina Doamna*»⁴⁾ orî de «*Domnul de rouă*»⁵⁾. Cea d'in-

¹⁾ Pp. 436—333.

²⁾ P. 438.

³⁾ Și revarsă musca care-ucide, vai!
Orî-ce vită'ndată. (*ibid.*)

⁴⁾ Pp. 408—12.

⁵⁾ Pp. 413—15.

tăiū a fost croită după cunoscutul tipar: ie o albă și «jună» «dinuliță»¹⁾, supt ai căreia pași natura întregă se preface în minună: *păstore-lul* de rigoare nu întârzie să apară, și scena de dragoste ni se zugrăvește, în mijlocul unui decor de feerie, cu «vînturi profumate» și «fluturi auriți». Cît despre «*Domnul de rouă*», ie o veche cunoștință, plăcută în alte vremi, cînd iera în toată frumuseța-î tînără, și se chiema «*Zburătorul*» lui Eliade. De atunci, multe s'au schimbat, și simplele farmece naturale au fost înlocuite cu fard de calitate proastă («*în-roarea*», de pildă, prefacerea Domnului în rouă supt razele soarelui, și altele), care-î arată cu atîta mai puternic neajunsurile.

«*Fata din dafin*»²⁾ se preface în poezia lui Bolintineanu într'o «fecioară», ca toate celelalte, părăsindu-și arborele fermecat pentru a se da celui d'întăiū «drumaș» pe care-l întîlnește și a se întoarce iarăși în adăpostul său, cînd iel a plecat. Toate acestea—grave lucruri pentru fata ascunsă de privirile lumii în dafin!—fără cea mai mică emoție, ca întîm-

¹⁾ P. 409.

²⁾ Pp. 385—88.

plări fără greutate ori bine cunoscute de dînsa. «*Făt Frumos*», primblîndu-se prin ninsoare, întîlnește

Un om negru în manta, ¹⁾

care-î dă, după cerere, o iubită «rumăună și albuliță» ²⁾, și se recomandă la urmă, în momentele fericite, ca fiind moartea. «*N'aude, n'a vede, n'a greul pămîntului*» ³⁾, în sfîrșit, ie o prelucrare a basmului minunat, așa fel de prelucrare însă, în cît cel, ce n'ar cunoaște pe cel d'întăiū, n'ar înțelege pe cel din urmă, și iarăși așa fel, în cît acela numai, ce n'ar cunoaște pe cel d'întăiū, ar putea să rămîie serios înaintea parodii.

Și, după ce ai răzbătut prin această vegetație încurcată de locuri comune, ce odihnă și răcorire pentru suflet ie să te cufunzi în cetirea unei adevărate povești, sobră și măreață, cu bătrînii săi împărați, cu făt-frumoșii viteji, bogați în plete de aur, cu domniștile sfoase și cumînți, așteptîndu-și ursita în grădinile minunate.

¹⁾ P. 428.

²⁾ P. 429.

³⁾ Pp. 422 sqq.

V.

«*Florile Bosforului*» sînt Orientalele lui Bolintineanu, Orientale, al căror ton ie împrumutat evident de la culegerea cu acest nume a lui Victor Hugo. Și aice un fenomen, pe atît nou, pe cît de vesel, se petrece.

Hugo *n'a* văzut Orientul. Ideile sale asupra țerilor musulmane se mărgeniau la cîteva amintiri din ziarele, care cereau apusenilor să ajute revoluția grecească, la o idee vagă de femei frumoase, ducîndu-și traiul leneș, în umbra parfumată a haremurilor, supt paza săbiilor goale a eunucului, de mîndrie a drept-credinciosului față cu ghiaurul merit să fie învins de dînsul, și, mai presus de toate, la o senzație de culoare puternică. Turnate în bronzul stilului său, aceste lucruri vage căpătară un relief și o putere uimitoare, și din toate marea operă a poetului francez, partea cea mai tînără vor fi tot-de-a-una *Orientalele*.

Bolintineanu însă *a văzut* cele mai frumoase părți ale Răsăritului, a stat multă vreme în Constantinople, a cutreierat Azia Mică, Siria, Palestina, Egiptul ¹⁾, care-ți răsar în minte cu

¹⁾ P. 499 (notele lui G. Sion).

splendoarea cerurilor nepătate, cu voluptatea aierului mirositor, cu farmecul tăcut al lumilor care se pierd. S'a primblat pe Bosforul albastru și pe luminoasa Egeie, în însulele Arhipelagului și pe drumurile înflorite ale Aziei răsăritene, a gustat neasămănată plăcere de a trăi supt ceruri ca acelea, și apoi, cînd a pus mîna pe condei, nu amintirile lui proprii i s'a îngrămădit în minte, ci *închipuirile* lui Hugo!... Cu esecția cîtor-va tragedii, luate din Hammer sau de aiurea, «*Florile Bosforului*» ne înfățișează, în adevăr, Orientul senzual și leneș numai. Nimic din tristeța apusului musulman, tristeță simțită atît de puternic și reprodușă atît de delicat de un scriitor francez contemporan, Pierre Loti. Cadine frumoase, plutind în nopțile de vară, pe sinul Bosforului, cu *ghiaurii* iubiți, odalisce, încercînd apa limpede a băii

Cu piciorul alb și mic ¹⁾,

derviși blăstămînd sau osîndite pentru ne-

¹⁾ P. 333. Și mai sus:

Iea o sparge (sic) și o bate; (unda)
Face spumă din picior (p. 332).

Cunoscătorii de literatură franceză modernă

credință, cărora li se face întrebarea laconică, aceeași la Bolintineanu și la Hugo :

Ai făcut namazul astă dimineață, ²⁾

locul comun asupra Orientului, răsfățindu-se în toată deplinătatea lui, fără o descoperire din partea omului, care trebuia să cunoască totuși atît de bine acele locuri, așa de uniform reprezentate în literaturile apusului.

Simțul de artist al lui Hugo însă l-a făcut să înțeleagă lucruri, pe care Bolintineanu nu le-a văzut, nici în modelul său literar, nici în însăși natura orientală. Vorba Turcilor săi ie înflorită, bogată în icoane, dar fără sentimentalități și declamații vage, care nu pot fi decît ridicule. ieșind din gura frumoaselor de harem sau ienicerilor sîngeroși. Poate că o cetire mai inteligentă și mai îndelungată a poezilor răsăriteni îl ajutase la aceasta; în orî-ce caz, zugrăvirea lui ie mai reală și mai potrivită cu natura eroilor.

Bolintineanu nu cruță pe nimene: aceleși

știu, că tustrele versurile sînt niște... rușinoase și modeste împrumuturi din «*Sara la Baigneuse*» lui Hugo.

²⁾ P. 255.

roze și aceeași «perioră» ¹⁾ sînt podoabele Romîncelor de pe vremea lui Mircea Bătrînul și ale odaliscelor de la 1850. Cînd buzele de floare se deschid, fie-care se poate încredința, că aû învățat la aceeași școală declamatoare și goală. Și cugetările *filosofice*, care deschid adese-orî povestirea, saû o întrerup!

În «*Rabiè*», de pildă, cea d'întăiî din aceste flori de carton, care a fost atît de cald primită, ceia ce a îndemnat pe autor să continue cu «exploatarea» frumuseșilor Răsăritului ²⁾. Un tablou de noapte cu lună, la început, tablou zugrăvit de un orb desăvîrșit, unde găsești tot «Lial», numele astrului nenorocit de atîția oamenî fără de talent, mare *azurie*, peștișorî: «pulbere argintoasă» ³⁾, și altele. Apoi, în fața frumuseșii acestei nopți orientale pioșul poet al Rabiiei se gîndește la «autorul» tuturor minunilor, pe care le privește, la arhitectul «universului», cum ziceaû oamenî tot atît de inspirați, în veacul al 18-lea. Dacă însă Dumnezeu ie atît de mare, cu ce se poate a-

¹⁾ P. 282.

²⁾ P. 501.

³⁾ P. 237.

sămăna slăbăciunea omului! Și considerațiile asupra «lutului», și scopului, pentru care a fost însuflețit, încep:

Lucrare minunată, tablou desfătător,
Ce ne amintă încă p'al vieții autor,
Făcînd ca să se uite durerea ce dărîmă.
O fiu al periciunii! om, mizeră țărînă ¹⁾!

Pentru rest, ar fi prea crud să-l reproducem aice. Așa i se par lui Bolintineanu, Turci și Turcoaice, închinătorii ai lui Allah și ghiaurii, baiadere și sultane. Cu toată îndelungata sa ședere în Constantinopol, poetul n'a avut poate prilej să cunoască viața oamenilor acestora, și, nefiind înzestrat cu divinația creatorului, i-a descris, așa cum i-am văzut. Dar decorul, în care se mișcă lumea originală și colorată a Orientului, natura însăși, a fost iea mai fericită decît dînșii? Frumuseța ieii a stors un accent cald, o notă adevărată, neobositului înșirător de mărgăritare false?

Priveliștea Bosforului luminat de Lial, cu peștișorii săii atît de indigești, ie o pregătire. Cînd îl pui pe cineva înaintea unei asemenea priveliști, și omul nu observă de cît peștișorii în

¹⁾ *Ibid.*

chestiune, înaintea cărora își deschide mari ochii plini de admirație, aceasta nu însemnă puțin lucru.

Așteptările nu vor fi înșelate. Înaintea îngrozitelor priviri ale cetitorului vor trece «brazde înflorite pe câmpiile de azur», vânturi, adormind legănate, «crini de aur», «ce se despice» pe «cărarea plutitoare», luna, «ca o salbă de rubine» ¹⁾, și, mai presus de toate, aceste versuri de marmură (ie vorba de Olimp):

*Astfel, ca un negru cuib de alunite,
Care încunună sinul virginal,
Muntele Olimpul, cu a lui cunună
De ninsori eterne, se zărește 'n fund ²⁾.*

Ie ușor de înțeles, cum, într'o lume ca aceasta, iubirea domnește peste inimile cele mai rebele, și de ce, fermecată de atâtea frumuseți, «dulcea frumoasă» a poetului

.....tace trei minute! ³⁾

Acestea sînt «Florile Bosforului», în care singurul adevărat element oriental sînt: beghir,

¹⁾ P. 267. La p. 413, luna ie asemănată cu o sferă.

²⁾ P. 262.

³⁾ P. 327.

dalgal, kiahin, geantez, plăcuta halaică și sîr-mali-eklek!

După prezentarea neasămănatelor lucruri cuprinse în această culegere, ie interesant să se amintească astăzi cuvintele, cu care le judeca editorul de la 1877, Gheorghe Sion:

«Aceste poezii îerau un lucru nou în literatura romînă, strivită pînă atunci supt greutatea figurilor mitologice ale zeilor și zeelor (*sic*) din Olimpul antic, și pierzînd seva și flacăra supt săgețile unui Cupidon îmbătrînit și cu întristare uzat¹⁾».

Lasă că mulți clasici nu se vor putea găsi la noi, dar prefer orî și cînd «Olimpul antic» Olimpului cu *alunițe*, și dacă, singurul lucru adevărat în laudele de mai sus, poeziile lui Bolintineanu reprezintă la noi o *inovare*, aleg fără șovăire «tragediile» lui Beldiman, oftările lui Conachi, versurile mișcate ale lui Văcărescu la stema țerii, înaintea reveriilor nepu-tincioase, Turcilor de carnaval și Voievozilor în socote, plîngîndu-și păcatele pe piatra goală a drumurilor.

¹⁾ Pp. 499—500.

VI.

Tatăl lui Bolintineanu iera din Ohrida¹⁾, și poetul și-a adus aminte de originea sa macedoneană pentru a ne da o culegere de poezii cu subiectul luat de acolo. Nu niște *Orientale*, cu toate că firea nu ie mai puțin frumoasă în văile Pindului de cât pe țărmurile mării albastre, ci un volum de idile.

Idile s'aū scris și în veacul nostru, și poeții din cei mai mari. Goethe, Longfellow s'aū însemnat și prin modernizarea acestui gen poetic. Dacă tonul, care domnește în povestire ie acelaș însă în «*Hermann și Dorotea*», în «*Evangelina*», și în operele poeților idilici din an-

¹⁾. Imi pare rău, că n'am putut; întrebuinta, în împrejurările, în care articolul acesta a fost scris, fragmentul de biografie a lui Bolintineanu, publicat de d. Anghel Demetrescu (*Bolintineanu, Viața și scrierile sale*, București, 1885). Opera cu titlu analog a lui G. Popescu, (*Dimitrie Bolintineanu, viața și operele sale*, București, 1876) n'are nici un fel de însemnătate. Ie vrednic de a fi luat în samă numai faptul, că lista completă a scrierilor lui Bolintineanu a fost dată acolo pentru întâia oară (pp. 13—18), și că Sion, editorul *Poeziilor* din 1877, n'a făcut de cât s'o reproducă din cuvînt în cuvînt, într'o prefață, ale căreia calități s'aū arătat mai sus.

ticitate, pastorală, în forma ieș bine definită, cu păstorii eleganți, laudînd frumuseța iubitelor spărioase sau îmbielșugarea turmelor, în perioade alternante, n'a avut reprezentanți, adese-orî de o monotonie asasină, de cît în veacul trecut.

Bolintineanu, care «spărgea», fără sfială, pletele fetișoarelor lui, care își luase sarcina de a face cunoscute «aurele» publicului românesc, pare a fi avut oare-care noțiuni de literatură clasică, și bucățile caracteristice din «*Macedone*» sînt pastorale, în gustul antic cel mai desăvîrșit, cît privește intenția. Ca în toate culegerile sale însă, poeziile de cuprins deosebit sînt adause la iele: declamații asupra «scopului vieții»¹⁾, un prieten cunoscut, și anacreontice, plăcute adesea, ca rugămîntea cam cu totul făcută de poet *Tiliiz*, de a-și ascunde brațul gol sau de a i-l da pe după gît²⁾, și un epitalam în genul lui Catul³⁾. Nu lipsesc, în sfîrșit, nici

1) Pp. 165 sqq.

2) Mai ascunde-l, sorioară,
Sau îl dă pe gîtul mieu! (p. 111).

3) Zilele sînt ale noastre,
Noaptele sînt ale lor. (p. 39).

versurile patriotice, contra Grecului rob și doritor de a robi pe tovarășii săi de nenorocire ¹⁾, între altele.

În colo, păstorii și păstorițe, cu mioare saū fără, cîntînd saū murînd, înșelîndu-se în iubire saū... făcînd testamente ²⁾. Sînt poate cele mai bune bucăți ale poetului, cu toată nedesăvîrșirea încurcată a limbii, și unele din iele, ca «San Marina». ar fi mai vrednice de citat de cît Orientalele saū Reveriile cunoscute. În schimb, «Zioara» ³⁾ ie un detestabil product de romantică fioroasă, «Testamentul unui păstor», la care făceam aluzie mai sus, o parodie inconștientă, cu totul ridiculă, cînd cugeți la «Miorița»; și păstorițele din Pind, fie iele chiar din familia celor ce zboară călări pe plaiuri ⁴⁾, trebuie să aibă un deosebit curaj pentru a înfrunta o întrebare ca aceasta :

Iești tu fată saū muiere ?
Spune-mi mie mai curînd ⁵⁾!

1) Dar Grecul, rob iel însuși, aspiră libertate
Și cată să supuie pe popoul român. (p. 135)

2) *Testamentul unui păstor*, pp. 53 sqq.

3) Pp. 41 sqq.

4) Pp. 138 sqq.

5) *Romînele din Cavaia*, pp. 3 sqq.

6) P. 20.

Cu această indiscretă întrebare a « *Copăciarului* » grăbit mîntuî o cercetare, prea lungă poate, asupra poeziei lirice a lui Bolintineanu.

* * *

Nu prea lungă. De două-zeci și mai bine de ani această reputație uzurpată se menține. Pe cînd atît de aspre socotelî se iese unuî Alecsandri, de pildă, pentru greșeli, care sînt adese-orî ale timpului (și Alecsandri, ca și Bolintineanu, nu s'a ridicat mai sus de gustul epocii sale), poetul « *Reveriilor* » continuă a fi considerat cu acel adînc respect, pe care nu-l merită de cît un talent puternic, și nu nenorocirile celui ce nu-l posedă.

Și, cînd te apropiî de opera înălțată, pe care admiratoriî și-o înfățișează ca o armonie bogată, în care toate aspectele vieții capătă un glas limpede, rămîi trăsniț la auzul sunetului banal și meschin al flașneteî. Multe din poeziile lui Bolintineanu au fost puse în muzică, și introduse, în această calitate, în « *Dorul* » : ar fi de dorit, pentru onoarea gustului nostru literar, ca iele să rămîie acolo, spre zilnica întrebuințare a mahalaleî, de astăzi și viitoare.

ION CREANGĂ¹⁾

Ca toți scriitorii, cari nu și-au adunat scrierile răslețite, într'un volum²⁾, mai ușor de citit pentru cei ce se înteresează de mișcarea literară,—așa puțină, cum ieste,—de la noi, Ion Creangă ie puțin cunoscut multora din generația tînără. De cînd, de supt vioriul lui condeiului, nu mai izvoriau anecdotele și poveștile, în care firea unui popor întreg se răsfrîngea, de cînd firul acestora nu se mai depăna, cel mai original și mai românesc dintre prozatorii noștri, căzuse într'o uitare, din care de-altminterlea, puțin doritor de a face zgomot în jurul său, nu căuta să iasă. Și, dăunăzii, cînd moartea a venit să-î înghețe glumele pe buze, mulți din cei, ce au vestit-o, nici nu știaū, că

¹⁾ Acest articol se cheama odată «încercare de critică științifică». Autorul ține să declare, că nu mai crede în așa ceva: credința de atunci esplică însă tonul foarte... «steif» al celor ce urmează.

²⁾ Operele lui Creangă au apărut de atuncea, în două volume, și această ediție complectă a contribuit mult la popularizarea povestitorului moldovan.

țara pierde pe unul din puținii noștri oameni de valoare în literatură ¹⁾).

Opera lui Creangă,—nu tocmai mare, cum se întâmplă mai tot-de-a-una într'o țară, unde omul de litere nu ezită ca profesie.—ie foarte interesantă pentru cercetător, și criticul literar, obișnuit să *esplice* pe un scriitor, determinând înriuirile, la care a fost supus și oamenii, cari l'au hrănit cu aspirațiile lor, ie lovit de caracterul așa de original și de puțin împrumutat al unui scriitor despărțit prin zidul chinezesc al lipsei de o cultură mai înaltă de toate producțiile literare străine, unde ar fi găsit elemente, ce i-ar fi împetrișat originalitatea cu caracterul lor deosebit. In lumea noastră literară, așa de instrăinată, ca limbă și ca idei, rîndurile curate, pe care le-a scris Creangă, sînt un adevărat fenomen, și cu drag mă opresc înaintea scriitorului energic și vioiu, care, înțelept ca poporul, ie rizător și sentențios, mișcat și fatalist, ca și dînsul.

I.

Intre deosebitele elemente, care întră în formarea unei personalități sufletești, nici o dată

¹⁾ S'a anunțat atunce, în oare-care gazete de format mare, moartea «institutorului» Creangă, un «distins» institutor, și cele-l-alte.

potrivire deplină nu poate să eziste. Fie-care om are o parte din mecanismul lui cerebral, care predomină asupra celor-l-alte, și cu atîta mai mult la omul de litere—elementul predominant, fixat și mărit prin reproducere, are să se arăte cu o mai desăvîrșită limpezirea. Avem astfel temperamente artistice imaginative, ca Edgard Poe ori Hoffmann, stăpînite de abstracții, ca Richopin și Rollinat, sentimentale ca Lamartine, senzaționale ca Zola.—Creangă face parte din această din urmă categorie de scriitori, senzaționali. Pentru ca lucrul să se lămurească mai ușor, nimic mai potrivit decît cercetarea chipului, cum un scriitor de idei, ca De la Vrancea, de pildă, își alcătuieste nuvelele, în paralel cu felul, cum nuvela se închiagă de la sine în creierul bogat în senzații al scriitorului nostru. În capul celui d'întăiu, al lui De la Vrancea, ideile abstracte aū locul de căpetenie: scriitorul vede, însă constituția lui psihică ie așa, că lucrurile văzute nu rămîn ast-fel în bloc în arsenalul memorii, ci, viind asupra-le, puterea de abstracție le întrebuințează ca material pentru clădirea unei zidiri întregi de lucruri închipuite. De aceea, cînd o

asemenea natură se pregătește să compue, ideia se înfățișează întâiu, planul abstract al acțiunii, ce are să se desfășure în nuvelă, și tipul nefixat încă al personagiilor, care au să conducă această acțiune, și apoi scriitorul vine, de le îmbracă cu elemente luate din realitate și legate într'un trup nou prin puterea de închipuire. Nimic văzut și reprodus așa, cum a fost văzut: *toate sînt judecate și imaginate*. Firul, de care se leagă totul în nuvelă, ie acea idee abstractă, care se simte pretutindene și care a fost preexistentă nuvelei, care a format concepția ie primordială. În «Liniște» de pildă, De la Vrancea n'a văzut pe doctorul lui, nici pe transparenta și dulcea lui iubită; figurile lor sînt schițe din lumea visului, care nu se simt în voie în haina reală, pe care le-o croiește după trupurile lor aeriene nuvelistul. De la Vrancea a purtat înaintea ochilor minții întâiu tipul, fără existență în viață, al omului superior, urgisit de lumea, care nu-l înțelege, și mistuind amărîta lui viață într'o liniște transcendentă, pe care nimic omenesc nu vine s'o măi tulbure, apoi pe femeia dulce și slabă, cu bărbia ca un măr de ceară, floare gingașă, veșnic pe

pragul morții, osîndînd lumea din înălțimea desprețului său anemic, și-a inchipuit *in abstracto* o legătură de iubire între aceste două ființe așa de deosebite, doctorul athletic, sanguin și nebun de teorii—și femeia naivă, anemică și slabă, legătură, pe care moartea ar veni s'o rupă, dînd uneia mormîntul. celui-al-alt «liniștea», și numai după ce astfel ideia nuvelei întregi s'a plămădit. scriitorul a făcut din doctor, un anumit doctor, cum a văzut iel mulți, elev al lui Marcovici și trăitor în București, și dintr'însa o anumită femeie, fata unui moșier ofticos, a precizat împrejurările acțiunii, a retușat tabloul, purtînd pe deasupra penelul realității,—și nuvela a fost gata.

Cu Creangă, lucrul stă altfel: Ca și poporul, călăuza și inspiratorul lui unic, el are puține idei abstracte în minte: icoanele, senzațiile predomină. Memoria lui ie memorie de ordine senzațională: scriitorul vede admirabil: faptele, care trec pe dinaintea ochilor lui glumeți, își pun adînc pecetea în masa creierilor, și urma lăsată nu se mai șterge nici-o-dată. În orî ce moment, Creangă poate dispune de dînsa: iea, senzația, i se prezintă înnainte, cu

toată bogăția ei de colorii și lămurirea, ieși de contururi, gata să ieie trup sub condei. La toate personagiile multiple, care se poartă în lumea operelor lui, ar putea iel determina exact și conștiincios, ca la coșcarul de moș Nichifor harabagiul, târgul, mahalaua și timpul, când a trăit, chiar dacă ar trebui să se coboare pe vremea bunicului bunicului său,—al lui Ciubăr Vodă, adecă—cel care a primit 49 de mioare, cifră rotundă, de la moș Dediu din Vinători. Tot așa de *văzut* ca și Nichifor ie dascălul său, Popa Duhu, iute în răspunsuri și glumeț ca dînsul, «acel popă îmbrăcat cu straie sărăcuțe, scurt la stat, smolit la față, cu capul pleș», care primblă prin grădinile și pe ulițele Iașului cugetările lui cele înțelepte. «Amintirile» nu sînt alta de cît o galerie de tablouri, văzute toate într'o lumină de veselie, care crește puterea lor, fără ca vre-o concepție de ordine ideală să le lege între ie. Fic, de pildă, partea a doua a lor, acea, care ține de la fuga lui din bordeiul dărimat al Irinucăi până la timpul, când intră în școlile acele, «cumplit meșteșug de tîmpenie, Doamne fe-rește», care dădea satelor păstorii lor sufletești.

Icoanele văzute se țin lanț, iele izvoresc de supt condeiū, fără ca de înainte scriitorul, călăuzit de vre-o idee abstractă, să fi făcut o alegere între deosebitele materiale de natură senzațională, pe care le avea la îndămînă. Una după alta, fără intenție conscientă din partea autorului, senzațiile s'aū succedat înnaintea luminii conștiinței sale pentru a se închiega pe hîrtie. «La rînd», cum spune iel, vin, fără altă legătură decît a timpului, în care s'aū petrecut, și fără vre-o alegere anterioară, scena, duiosă în realismul ieī, a întoarcerii tătine-săū în casa plină de copii uratul, așa de fără noroc pentru iel însuși, de la anul noū, smîntînitul oalelor, necazurile cu răutăciosul de moș Ciorpec ciubotarul, ci-reșele furate de la moșu-său, și prinderea pupezei, ceasornicul viu și zburător al satului, și cîte altele, care, împărțite cîte una în fie-care capitol, ar forma atîtea micī tablouri, zugrăvite în toate amănunțimile lor de vorbă și de faptă. Din această grămădire însă, cam dezlînată, a amintirilor tipurile iese mult măitare la iveală, și sînt mult măi vii, de cum s'a r crede. Fiind că mersul lui ie mersul vieții chiar, și, precum în viață, fie-care întîmplare,

cît de neînsemnată, în aparență, contribuie pentru a ne dezvăli personalitatea oamenilor, cu cari stăm în atingere zilnică, tot așa și în opera lui Creangă autorul, fără să-și dea osteneală să fixeze tipurile (fixare, care, cerînd abstracția calităților din împrejurările, unde s'aũ manifestat, nu s'ar potrivi cu senzaționalitatea sa excesivă) le lasă să se desfacă de la sine din cele povestite. Știm, că moșul său Vasile ie sgîrcit, chiar dacă n'ar spune-o, din afacrea cu cireșele, și, fără să ne-o zică iel însuși, am înțelege destul de bine, ce poamă de băiat cuminte iera. Ie o lume întregă aceia, care se desfășură, din Humulești până la casa lui Pavel din Fălticeni, și în această grămadă de figuri nici una lăsată în umbră: toate aũ pecetea propriii lor personalități. popa Oșlobeanu, ca și văru-său Ion, moș Bodringă, ca și tîmpitul de Trăsnea. Cînd n'are timp într'o nuvelă, în *Moș Nichifor Coțcarul*, de pildă, să întrebuițeze procedarea lui obișnuită, iel ie silit să fixeze singur tipul, dar, chiar atunci, are să se ferească, pe cît poate, de a ne da însușirea în răceala ieĩ abstractă: tot-de-a-una iea va fi ilustrată printr'un exemplu din lumea concretă.

Pustnicul Chiriac ie lămurit de minune prin a-

ceastă concretizare a calităților de ordine abstractă. Cinci-șese rînduri dau tipul așa de humoristic al călugărului «din sfînta Agură», care-și «cănea părul și barba cu cireșe negre și Vinerea seacă cocea oul la lumînare, ca să măi ușureze din cele păcate». În o nuvelă întreagă condensată în aceste cîteva rînduri. Fiirea lacomă a jupînului Strul din tîrgul Neamțului, negustor de așa de multe lucruri, ie desăvîrșită printr'o parenteză: «măi făcea iel, nu-î vorbă, și alte negustorii». În descrierea acestor tipuri. Creangă, care de obicei, nu lasă nimic închipuirii cetitorului, ajunge la puterea de sugestie a unui Turgheniev.

Acelaș lucru cu intriga: cînd acțiunea, ce are să între în cadrul nuvelei, nu ie o acțiune văzută de dînsul, ie se micșorează într'atîta în cît devine nulă. Compare-se mișcarea și viața neastîmpărată din «Amintiri», cu acțiunea din «Moș Nichifor» ori din «Ion Roată». În cea d'întăiu nuvelă, n'avem nimic alta de cît un fragment de călătorie, văzut din punctul de vedere al humoristului. Un alt scriitor n'ar fi scos nimic dintr'o temă ca aceasta,—de o simplitate extraordinară: un harabagiū por-

nește la drum cu fata lui Strul bacalul, Malca, capatul se rupe, apoi roata sare : harabagiū și mușteriū staū o noapte pe drum. Creangă are însă un chip deosebit, al său propriu, de a scoate o nuvelă întreagă din aceste date sărăcicioase. Intăiū facem cunoștință amănunțită cu moș Nichifor, și pe urmă, cînd harabaua pornește, scriitorul se apucă să noteze impresiile, pe care i le produc eroului său locurile, prin care trece, șirul de senzații trecute, ce i se deșteaptă în minte la senzația prezentă a locului. Toată asociația de idei, care se trezește în mintea lui moș Nichifor și i se coboară pe vîrfurile limbii—cu acea ușurință de scurgere a ideilor, în toată plasticitatea lor, care se întilnește numai la omul necult și pe care Creangă, admirabil în dialoguri, o reproduce fără o notă falsă,—ni se desfășură înainte. Shema ideilor ie cam aceasta : Grumăzești, lupul, dealul Bălaurului, bălaurul, solomonii, baba lui, etc. și fără nici o silă, rînd pe rînd, scriitorul notează : acțiunea ocupă o bucată mică de la sfîrșit. după această schițare a gîndurilor, ce se leagă în creierul unui țăran la drum, și, cînd nuvela se mîntuie într'un hohot de rîs dacă am încerca

să apucăm subiectul, iel ne lunecă între degete, cu toate amănunțimile de multe feluri, care o alcătuiesc, și, singure, câte-va linii generale rămân înaintea.

Chiar când Creangă are idei generale, un chip al său de judeca un lucru, stărea țăranului de pildă, îi ie cu desăvârșire imposibil să ne spuie aceste păreri ale sale deo ordine mai înaltă decît cea a faptelor, în limba rece a generalităților, cu care nu-î deprins și între care n'a trăit. Ie dintre, acei cari vorbiau în parabole și în pilde: ideia generală apucă imediat după ivirea ie, haina faptei, a lucrului văzut, pe care haină, noi oamenii trăiți în abstracții, trebuie s'o lepădăm, admirîndu-î strălucirea, pentru a înțelege miezul. Țăran, Creangă simte durerile țăranului mai tare decît noi, fiind că ie «carne din carnea lor și sînge din sîngele lor», și totuși nicăirea o protestare de ordine ideală: cu cît efectul ei mai puternic însă, cînd vedem obrazul necinstit al bătrînului Ion Roată, căruia, cu o sărutare, Vodă îi șterge pata de pe față! Și aiurea tot haina concretă o pune în spate ideia, care vine să ni arăte nouă, celor, ce mai credem în vorbe,

că prin Unire, «sfînta Unire», țăranul a căpătat doară îndoirea sarcinilor.

Nici tipuri abstracte decî, nici intrigă ideală în nuvelele lui Creangă: pretutindenî carne vie, lucruri pipăite; în creierul lui puternic, singure senzațiile clocotiaș, și cînd, din vreme în vreme, cîte o idee abstractă venia cu fizionomia ieî anemică în această lume de ființe psihice uriașe și pline de colorit, iea trebuia să îmbrace haina locului. Creangă ie la noi tipul perfect al scriitorului senzațional, la care această predominare a concretului se esplică poate, în om, printr'o mai mare îmbielșugare de viață, printr'un mai mare exces de sînge, care hrănește puternic creierul și, țiind fragede senzațiile, oprește cercetarea rece de a le despica și vesteji, atuncea cînd abstrage din iele ideia.

II.

Creangă n'a scris însă numai nuvele; alătura cu acestea avem o cantitate covîrșitoare de povești și snoave, pe care iel, care de altfel se scutură de neologism, cînd apucă în mînă condeiul, le botează «anecdote». Aici are să

apară al doilea caracter al scriitorului, *popularitatea* lui, ca să zic așa, rămîind, ca înțelesul deosebit, și mai apropiat de acel etimologic, în care întrebuițez acest cuvînt, să se lămurească din cele ce au să urmeze.

Ie o mare deosebire între a scrie o nuvelă și între a spune o poveste. Nuvelistul ie pe deplin stăpîn pe ceia ce are să scrie: tipuri, acțiune, dialog, totul poate să iasă din mintea lui, după voie; scriitorul de povești ie mai mult încătușat decît cel-l-alt. Aici, iel trebuie să-și mlădieze talentul, să-l silească să între într'un anumit cadru de idei, să adopte un anumit stil, să zugrăvească un anumit fantastic. Fiind-că o poveste ie un tot organic, netezit și potrivit de întregi generații de oameni, prin ale căroră gurî a trecut, și o călcare la o parte de pe cărarea ieî se cunoaște îndată. În Ispirescu, de pildă, orî în *De la Vrancea*, din timp în timp pare, că ne vine să chemăm pe scriitor la ordinea... poveștii. Personalitatea lui cultă produce un efect supărător în mijlocul feșilor frumoși, cari clădesc poduri de aur c'un cuvînt, și al frumoaselor fete de împărat, ce se uită cu ochi cuminți pe calea de minuni,

pe unde are să le vie ursitul. Ie un anahronism, și floarea povestei cea gingașă se usucă la suflarea cugetărilor străine de firea ei. Sînt totuși povești frumoase, îmbrăcate într'o limbă admirabilă, ca unele din De la Vrancea, dar, gen hibrid, această fată naivă, îmbrăcată în haine moderne, n'are nici frumuseța simplă a povestei, nici acea mai complexă a nuvelei.

Alt-fel îl vedem pe Creangă. Chiar dacă ar fi vrut să introducă elemente străine în lumea poveștilor, n'ar fi avut de unde. Om necunosător de literaturii străine, neimpregnat de acele tendințe nepotrivite cu firea poporului nostru, care scot așa de adese-orî capul, cînd cetim alte povești, iel a fost din fericire păstrat de împrejurări ca o oglindă dreaptă și lucie, în care povestea se resfrîngea, fără să se cunoască, de a fost resfrîntă. La dînsul, nimic din ceia ce caracterizează pe scriitorii moderni nu se arată nepotrivit într'o lume distinctă de acea, după al cărea tipar gîndește scriitorul: nici lux de comparații orî descrieri, minunate ca gingășie, colorit și înțelegere a naturii, ca în De la Vrancea ¹⁾, însă nespus de

¹⁾ Cf. „Fata moșului“, în *Sultănică*, pp. 242, 247, etc

nepotrivite într'o limbă cam seacă și fără podoabe cum ie limba poveștilor noastre, nici icoane fantastice, groznice în trăsăturile lor fermecate, ca în «făt frumos din lacrimă» a lui Eminescu. In Creangă, luna nu se coboară în formă de palaturi, nici iazme în chip de stîncă nu-și arată fioroasele lor trupuri; povestea ie numai poveste, și oglinda fără ceață a prozatorului nostru nu-î deformează contururile, puînd podoabe meșteșugite pe trupul sănătos și mîndru în simplitatea lui al producțiunii populare. In «Harap alb», cea mai îngrijită ca formă și mai cu dragoste scrisă dintre poveștile lui, în zădar am căuta o descriere mai întinsă ori o comparație artificială; cînd comparația se întîlnește ie a paține poveștii; ie justă, scurtă, mumificată aproape, ca și comparațiile eterne ale epicilor greci. In povestea mai mică a «Fetei babei și fetei moșneagului», singure trei comparații se întîlnesc, și caracterul lor ie evident nu artificial, ci curat popular: fetei babei gura îi umblă, «cum umblă melița», tot ie se alintă «ca cioara în laț», se piaptănă, «de pare că o ling viței». Și atîta-î tot: descrierea puțină, seacă, nervoasă, fără multe podoabe. Pro-

poziții răzlețe o alcătuiesc ; nicăierea perióda lungă și cochetă, pe care o întâlnim, luată de la străini, în cei-l-alți scriitori ai noștri. Ca dovadă, câteva din cele mai izbutite din descrieri, cele mai plastice, icoana lui Gerilă, de pildă, care, cînd sufla între gingașele lui buze de arap, «toată suflarea și făptura de primprejur «îi țineaă hangul : vîntul gema ca un nebun, «copacii din pădure se văicăreaă, pietrele țipaă, vreascurile țiuieaă, și chiar lemnele de pe «foc pocniau de ger. Iară veverițele, găvoz- »dite una peste alta în scorburii de copaci su- «flaă în unghii și plîngeaă în pumni. blăstă- «maă ceasul, în care s'aă născut».

Id acelaș stil fără podoabe măiestrite, adevărat stil popular, care păstrează icoanele pentru vers și lasă prozei lămurirea ieii neacoperită de comparații și descrieri, sînt zugrăviți și Flămînzilă, «namila de om», care mîncă, fără să-și sature pîntecele, brazdele pe urma a 24 de pluguri, și Setilă, cel ce bea apă de la 24 de iazuri și gîrle, pe care umblă mai mult de 500 de mori, și Ochilă cel cu un singur ochi, mare cît o roată, până la Păsări-lăți-lungilă «fiul săgetătorului și nepotul arca-

şului». Alternarea unei oare-care versificaţii de asonanţă cu prosa ie în spiritul genului, şi măiestrirea nu se simte în alcătuirea versului decît în partea din urmă, unde caracterul popular se cam impestriţează cu o gingăşie căutată, care pătează apa poveştii. Astfel, fata de împărat va fi prezentată ca un «boboc de trandafir din luna lui Maiu, scăldat în roua dimineţii, legănat de adierea vîntului şi neatins de ochii fluturelui», şi dorul va deveni un «soare mîndru luminos şi în sine arzător, ce se naşte din scînteia unui ochi fermecător», ceia ce ie banal orî şi unde, şi cu atît mai supărător într'o poveste.

Lăsînd la o parte acuma critica de amănunţimî, poveştile şi snoavele, care numai prin dimensiunile lor se deosebesc unele de altele, partea cea mai mare din opera lui Creangă adecă, nu fac nimic alta decît să ne deie, fără nici-o amestecare de tendinţi străine şi de neologisme, ca vocabular şi sintaxă, adevăratul spirit al poporului, de la care şi-a învăţat iel meşteşugul de scriitor, şi care a pus pe temperamentul acesta vioiu şi puternic pecetea lui neştersă. Ceî ce nu vor să creadă în existenţa

unor caractere etnice, care, printr'un şir nedescurcat de cauze, dau fie-căruî popor o fizionomie a sa, ce-l deosebeşte de toate cele-l-alte, cetească pe cel mai românesc ca inspiraţie şi formă dintre prozatoriî noştri: din cetirea opereî tipul etnic el poporulî românesc are să se desfacă în toată plenitudinea sa. Avem să vedem în scriitor pe Romîn în general, fire veselă, care zăreşte îndată, ca toate popoarele romanice, partea caraghioasă a lucrurilor, popor superstiţios, cu mintea plină de balaurî şi alte asemenea moşteniri ale răposatului Olimp aric, fatalist, care pleacă fruntea înaintea celor trimise de sus şi din timp în timp, lasă mintea să se coboare în-spre un pesimism dulce, care vede viaţa plină de grijî, şi-şi pune ideelul de fericire în vremile aurite ale copiării apuse.

III.

Toată opera aceasta multiplă şi vie, ie scaldată într'o atmosferă de *humour*, ce se iveşte pretutindenî, pe foile deseori înduioşate ale «Amintirilor», ca şi în caraghioasele foî, în care porcul vine să-î spuie povestea, pe care, la rîndul lui autorul o împărtăşeşte cetitorilor.

Cine-va poate fi înzestrat cu darul acesta din firea lui să-l adopte ca mijloc estetic în operele sale. În cazul din urmă avem acel rîs silit, crud și amar, ce se întîlnește așa de des în operele humoristilor engleji, începînd cu Addison și sfîrșind cu romancierul realist Dickens. În Creangă, rîsul nu ie întrodus cu conștiință în operă, ci vine din inimă; ie rîsul sănătos și puternic, care trebuie să trezească tot rîs în mintea celui ce citește. Humorist născut, iel a văzut tot-de-a-una lucrurile prin partea lor cea comică, le-a privit sub unghiul ridiculului, și temperamentul lui propriu se reflectă în operă.

Mijloacele pe care le întrebuițează humoristul, sînt nenumărate: grămădire de amănunțimi fără capăt, vorbe nepotrivite cu ceia ce înseamnă, făgăduieli, pe care alt-fel le îndeplinește. Toate acestea sînt întrebuițate de Creangă: cînd, ca în «Amintiri», îl vedem zugrăvindu-se singur ca unul, care, zice iel «prin somn nu ceream de mîncare, dacă mă sculam, nu mă așteptam să-mi deie altul, și cînd iera de făcut ceva, o cam răream de-a-casă. Și apoi mă aveam și alte bunuri

«cînd mă lua cine-va cu răul, puțină treabă
«facea cu mine, cînd mă lua cu binișorul, nici
«atîta, iar cînd mă lăsa de capul mieu, făceam
«cîte o drăguță de trebușoară ca aceia, de nici
«sfînta Nastasia, izbăvitoarea de otravă, nu
«iera în stare a o desface, cu tot meșteșugul
«iei», cînd, în moș Nichifor coțcarul, ne lămu-
rește chipul, cum acesta găsisese mijlocul să cu-
muleze meseria de harabagiu cu acea de geam-
baș, cînd, în sfîrșit, răspîndește cu prisosință
gluma în «Amintiri», în care toți pare, că rid,
de la Smărăndița, fata popei, până la dînsul,
care se pricepe tot-de-a-una, cum să facă o
blăstămăție. Pretutendeni tonul povestirii ie
însă cel serios: scriitorul întrebuițează toată
puterea de concepție, de care dispune, pentru
a stîrni un rîs homeric, fără ca pentru aceasta
tonul așezat, ce domnește în toate scrierile lui,
să înceteze. Silința pentru a fi humoristic nu
se simte nicăirea, și Creangă debitează cele mai
mari enormități cu un aier de convingere ne-
tulburată. La fie-care poveste, nu uită să ne
spuie, că omul lui trăiește încă, dacă n'a fi mu-
rit, ca Ivan Turbinca ¹⁾, și că ospățul ține încă,

¹⁾ Cf. pentru a se vedea humourul lui Creangă, o

de nu s'a fi mîntuit, și naivitatea povestitorului ie minunată, cînd descrie operația «cînă-turii» femeii lui Stan Pățitul, prin care cînă-tuire iel și cu dracul Chirica o ușurează de-o coastă, singura de drac. care-î mai rămăsese. Tipurile, cînd își dă osteneala să le zugrăvească, în povești mai ales, arată o imaginație uriaș de humoristică: dovadă descrierea lui Gerilă, care, cînd suflă cu «buzoaietele lui groase și dălăbăzate», una i se dă peste cap, pe cînd cea-l-altă îi ajunge la pîntece.

Puțină dintre humorisții moderni ai avut ca dînsul darul înăscut de a lega la un loc, într'o capo-d'operă de humour, limba cea mai comică posibilă, în care un singur cuvînt pus bine ie de ajuns ca să producă impresia dorită de humorist, cu schimonosirea, ce trebuie adusă realității, pentru ca aceasta să devie ridiculă. Fără să aibă imaginația amețitoare a lui Jean-Paul, puterea de concepție a lui Swift ori Dickens, iel posedă toate însușirile humoristului, și, pus în alte împrejurări, dacă ar fi pierdut nemăsurat ca originalitate, cine știe, ce

---

poveste asămănătoare în scriitoarea spaniolă Fernan Caballero.

față ar fi luat verva lui nesfârșită, tot-de-a-una sănătoasă și vioaie.

IV.

Țăran prin caracterul operei sale întregi, Creangă a păstrat tot-de-a-una scepticismul pentru cuvinte, înțeleapta neîncredere a țăranelui. Iel, nepotul vornicului din Pipirig, al acelui David, care l-a dus întâiu la școală, unde iera să-și deschidă mintea, fără să-și «corchezească» limba, săteanul din Humulești, a fost neconținut cu inima între acei, ce-l văzuse crescînd, pe atuncea, cînd, copil bălan, însemina, cum zice iel, cerul cu un zimbet de al lui. Deprins să vorbească în pilde, a luat apărarea fraților săi de muncă în două nule, cei doi Ion Roată, în care se simte o inimă, care, ca a lui Dostoievski, înțelege pe cei umiliți și apăsați, și care sîngeră de suferințele lor. Prin gura țăranelui de la Divanul ad-hoc, «om cuviincios», dar «cu gîdilie la limbă», scriitorul însuși vorbește, și căldura simpatiei se simte în rîndurile, în care ne povestește, —așăzată, după obiceiul său, și fără declamații— cum «cine se școală mai de dimineață. acela

ie stăpîn în sat la ieî, de-î oropseşte şi-î tiuhăieşte mai rău decît pe vite». Şi nicăiri mai multe lucruri nu s'aû spus mai frumos în cuvinte mai puţine, decît atuncea, cînd bătrînul plugar îşi deschide înţeleapta gură, ca să spuie boierilor din Divan adevărul mare şi plin de muştrări, că «în palmele ţărăneşti străpunse de pălămidă şi pline de bătăturî, vă ţin pe d-voastră de atîta amar de vreme şi vă fac de huzuriţi de bine». De altfel, vremile cele nouă îi plac şi mai puţin decît cele vechi, şi Creangă ie dintre cei, ce, nemulţumiţi cu timpurile lor şi setoşi de un ideal, şi-l strămută în trecut, cînd, vorba lui, fetele aveaû ruşine şi cînd, într'o lume mai românească, se vorbea o limbă mai puţin *corchezită*. În fond, fatalist ca poporul, ale căruia sentimente le împărtăşeşte, iel caută fără părerî de rău zădarnice la toate năcazurile şi grijile traiului, fiind-că ştie iel bine, că sînt la urma urmei «*trei coţi de pămînt, în cari se încheie toată scofala pe lumea asta*».

Humorist de talent, scriitor senzaţional prin eselenţă, Creangă ie acela dintre autorii

noștri, care a trăit mai aproape de popor, l-a înțeles mai bine și l-a reprodus mai cu viață. Scutit de orî ce influență străină, iel a păstrat neatinsă limba și gîndirea românească, și de aceia nici o altă figură mai originală în simplitatea ieî viguroasă nu se întîlnește în literatura noastră modernă. Și, dacă pe de o parte ie regretabil, că iel n'a cunoscut izvoarele de frumuseți estetice ale apusului, pe de alta, tocmai acestei izolări a lui trebuie să-î mulțumim pentru caracterul original al operelor sale. In alte împrejurări, Creangă ar fi fost alt-fel și ar fi scris alt-fel, dar n'ar mai fi fost Creangă, adecă o minune de povestitor, scriind în cea mai frumoasă limbă românească.

VERONICA MICLE

I.

Sînt temperamente artistice alcătuite din elementele cele mai diverse, fizionomii complexe, înaintea cărora criticul literar se oprește adeseori nedumerit, neștiind cum să impace și să lege atîtea moduri de a fi și atîtea idealuri deosebite. În Eminescu, idealul său pierdut în trecutul veacului de mijloc nu se potrivește de fel cu concepția pesimistă a lumii, în care, ucenic al lui Schopenhauer, nu vede decît un loc de osîndă. Un pesimist convins, al căruia pesimism nu derivă din întîmplările traiului său propriu, nu ie o generalizare empirică, ci se sprijine pe o concepție filosofică a lumii, care vede, ca țintă a traiului anihilarea, nu poate visa idealuri, de oare-ce orî-care ideal ie un îndemn spre acțiune. La dînsul nu ie așa. Fire schimbătoare și nehotărită, poetul ie rînd pe rînd visător și dezgustat, quietist și revoluțio-

nar, plăsmuitor de idealuri și dornic de liniștea veșnică.

În asemenea temperamente agitate și schimbătoare, în inima cărora o sumă de idealuri se luptă pentru stăpânire, un sentiment ori altul ridică la lumină, ca în ciocnirea valurilor mării, cutare ori cutare din elementele dispărute, ce fac parte încă din personalitatea— dese ori uriașă și sublimă— a artistului. Altele, din potrivă, oferă o natură simplă și permanentă. În care toate manifestările estetice ale personalității sufletești a artistului se reduc la un singur sentiment dominant, luminând opera întreagă, ce derivă dintr'însul. Simfonia din operele scriitorului complex ie înlocuită la aceste din urmă printr'o liră cu o singură coardă, pe care ori ce atingere— fie iea cât de mică— din partea lumii esteriore o face să vibreze, pe dînsa singură. Pare că artistul nu ie nimic alt de cât un sentiment întrupat, atît de mult sentimentul acesta de căpetenie stăpînește viața și opera lui: ori ce aspect al lumii esteriore ie numai un punct de plecare pentru a ne da o față nouă a sentimentului dominant, pentru a trezi în creierii artistului o altă serie de idei în legătură cu dînsul.

Veronica Micle face parte din această categorie de scriitori cu personalitate psihică simplă și unitară, predominată de unul singur din felurile de manifestare ale senzibilității omenestii, și, la dînsa, sentimentul acesta ie iubirea. Pare că ie «nu poate suferi de cît o singură afecție, al căreia mecanism. ajuns predominant, și veșnic încordat, a atrofiat pe celelalte: toate zguduirile transmise de simțuri, pricinuite de amintiri, sînt răsfrînte după un unghiū tainic cătră același punct viu al sufletului său»¹⁾. Iubirea a absorbit-o cu desăvîrșire, înlăturînd toate sentimentele celelalte: viața și opera ieī sînt ca una din acele drame antice, în care se cuprînd trei piese deosebite, reprezentînd cele trei faze ale aceleiași acțiunii: greșala, efectele ieī înnainte de espiare, și pedeapsa, ispășirea crimei. Greșala la dînsa ie visul mistic și neîmplinit, care—cum zice ieă însăși—stă ascuns în ori ce suflet de femeie și care o face să vadă ca un raiū de desăvîrșită fericire iubirea, și pe iubit ca o quintesență a tuturor perfecțiilor închipuie; feri-

¹⁾ Emile Hennequin, *Ecrivains francists*, Henri Heine.

cirea, puținele zile de iubire, turburate și acelea de clipe de nehotărîre. cînd mintea i se certa cu inima și ie a nu știea, pe care s'o asculte; osînda, oarele lungi și pline de părere de rău, cînd, după trecerea ceasului «înstrăinării și al bunului rămas», iel ie străin de dînsa, și ie a nu mai vrea să știe, «de are'n lume-o bucurie, de a murit orî de ie viü», pînă ce, în sfîrșit, în mintea rece și liniștită, în inima pustie, uitarea a venit să șteargă urmele focului stîns, dînd vîntului durerii cenușa, amintirile.

Ast-fel, cît au răsunit notele «cîntecului celui jalnic și trist», note luate zi cu zi și constatînd faze deosebite ale sentimentului, la iubire s'au redus toate, în jurul acestui centru luminos i s'au învîrtit poezia și viața. Luna se duce după dealuri și apune:

A apus și-a lui iubire,
S'a sfîrșit a ieî menire
Viața mea de-a lumina;

stelele, ce țintuesc haina întunecată a cerului de noapte, sînt lacrimile, ce are să le verse de dorul lui: luna se duce pe cer pribegind:

Drumeț iești tu, ca ie a pribegă
Ie viața . . . . .

și ie a ar vrea să-î oprească pe amîndoi pri-
begiî, luna și pe iubitul ei; de cîntă buhna pe
grindă, iubitul, dus în lume, trebuie să-î fie
în primejdie; cînd, în taina nopții, gîndul ieî
zboară pe raze de lună, inima i-î plină de dîn-
sul; uitîndu-se la lăcrămioarele înflorite, își a-
duce aminte de vremile trecute și de dragos-
tea lui. «spulberate» amîndouă. — asămănări,
care pentru noi, cari le cercetăm cu mintea rece,
par une-orî false și căutate, dar care celui cu-
prins în întregime de un singur sentiment, i
se par foarte logice și-i apar în cuget de o
dată, fără să le caute. Lumea toată nu ie ni-
mic în afară de iubit, ie ie numai scara, pe
care gîndul i se înalță în lumî de iubire, a-
mintirea veșnică a lui. Cadrul de un pesimism
empiric, care osîndește viața, pentru că nă-
dejdiile i-au fost înșelate și

Un necaz nu se sfîrșește,
Alte'n loc se pregătesc,

întărește și scoate și mai mult în lumină iu-
birea mistică și dulce, încunjurată de o aureolă
de adorație. Voiî încerca să arăt cauzele a-
cestei predominii escluzive ale iubirii și ca-
racterul mistic, supt care se înfățișează în ver-

surile celei mai delicate din scriitorii, cari au adoptat formula lui Eminescu și cari încep a preface în «manieră» procedările lui originale, cel puțin în parte.

II.

Un frumos lucru, pe care l-ar putea scrie un romancier mare, care ar putea fi în acelaș timp și un mare psiholog, ar fi o carte îndoită, în care să se zugrăvească iubirea, așa cum se oglindește în inima fie-căruia dintre îndrăgostiți, arătându-ne cu de-amănuntul și notînd cu îngrijire nuanțele de sentiment, care se nasc în inima fie-căruia dintre dinșii, în aceleși împrejurări. Iubirea femeii ar avea un caracter cu totul deosebit de iubirea lui, mai eterată, mai gingașă, mai poetică, asemenea cu lumina de candelă, de care vorbește Byron: iea ar avea mai puține accente de pasiune fără frîu, mai puțin colorit, și mult mai puțină energie, dar în schimb o mai mare bogăție de nuanțe și o varietate mai mare de chipuri de manifestare de cît iubirea bărbatului. Sentimentalismul moștenit, educația, dezvoltătoare mai ales a senzibilității, în dauna voinții și a inteligenței, care se dă-

dea până mai dăunăzi și care se mai dă și astăzi femeii, felul său de traiu chiar, mai în afară de nevoile vieții, de proza luptelor moderne, așa de egoiste în aparența lor de blindeță, fac din femeie o ființă exclusiv sentimentală, în înțelesul bun al cuvîntului, care judecă toate ale lumii după impresia bună sau rea, pe care o produc asupra ieși, care caută și izbutește mai tot-de-a-una să traducă în limbajul sentimentelor toate senzațiile și ideile sale. De cele mai multe ori, iea se închide în cercul restrîns al sentimentului religios și al iubirii: puterea nervoasă, pe care a economisit-o fără să vrea, și pe care n'are unde-o cheltui aiurea—în luptele politice, ale științei sau altele—se grămădește asupra iubirii, și tipul aceluși, pe care visează să-l găsească, primește toate aceste raze de lumină, care-l înalță colosal în imaginația ieși surescitată și adeseori de o putere bolnavă. Altă dată, sentimentul religios stăpînia pe deplin această natură imaginativă și senzibilă, astăzi influența lui a scăzut enorm. Toate accesoriile acestui sentiment trec asupra iubirii, și aceasta la bărbați chiar, mai puțin religioși, cu atîta mai mult la femeie, care

s'a hrănit atît timp din roadele quintesențiate ale unui ideal religios și mistic. În apus, cînd această strămutare de elemente nu se întîmplă, «nevoia idealului se lasă în domeniul senzațiilor și cere aberațiilor sistemului nervos fiorul supraomenesc, pe care adevărații mistici îl căpătau prin fierbințeala rugăciunii. Ieste ast-fel un fel de misticism fizic, dacă se poate zice așa, ca, de pildă, al acestei femei cu pelița feții așa de îngrozitor de bolnăvicioasă, cu lumina ochilor prea dilatată, cu sîngele descolorat de anemie. Medicul ieî cercă în zadar s'o oprească de a se da, cum face, primejdioaselor injecțiilor de morfină; chiar cu prețul vieții, are să urmărească în desfătările liquidului ucigător o impresie de spiritualitate supremă și de liniște estatică.--Dorul ieî adevărat, nesăturat, ie o cruce. I-ar trebui o viață religioasă și efuziile de la picioarele altarului. Acel nu știu ce, al căruia dor o muncește și al căruia simulacru și-l cîștigă prin enervarea organismului său și distrugerea cărnii sale, ie, curat și simplu, emoția religioasă . . . . . Intr'un grad mai înnalt, se află misticismul estetic. Ceia ce cerea supt acul

cu morfină. bolnava la suflet și inimă. sorăsa. tot așa de bolnavă, dar mai fericită, o cere de la pianul, ale căruia tușe albe, răcoritoare supt degetele ică fierbinți, ascund o comoară de visuri neîntrupate în vorbe. Atunci, ceasuri întregi. se operează revelația lumii sentimentelor indefinite și fără cuvinte . . . . . Idealul se face palpabil și ieă trup prin sunete»¹⁾. Tipurile acestea de morfinomanie și de muzicante estatică. sînt însă rare la noi. Idealul, răsădit mult mai adînc și mult mai puternic într'o inimă femeiască. găsește loc de îndreptare în iubire: iubirea scutește de spleen pe toate femeile. care simt în inima lor dorul de a idealiza ceva—o idee sau un sentiment—și care. puind în această lume de adorație mistică pe iubitul visat, coboară din înălțimea lui sublimă pe cel răstignit la Golgotha. Idealizarea mistică a iubirii, care se întîlnește la fiecare pas în literatura noastră, ca și în toată literatura modernilor, arată un fapt de cea mai mare însemnătate pentru psiholog ca și pentru istoric: căderea înceată a sentimentului

¹⁾ Paul Bourget, *Nouveaux essais de psychologie contemporaine*, pp. 72—3.

religios și la noi și încălcările neconținute ale sentimentului iubirii, care-î rîpește părțile constitutive. Veronica Micle nu se reprezintă pe dînsa singură în versurile ieî, ci o societate întregă femeiască, atinsă de misticism amoros și înstrăinată, pe zi ce merge, de sentimentul religios. Ca tip decî al unei anumite categorii sociale, Veronica Micle capătă o în-sămînatate deosebită, și de aceea mă voiî opri măi mult asupra felului ieî de idealizare în iubirea mistică și asupra efectelor dezastroase, pe care le produce asupra fericirii omenești introducerea elementului otrăvitor al misticismului în sentimentul iubirii.

III.

În tinereța noastră a tuturor a venit un moment, cînd sentimentul religios ne-a părăsit : deprinși a idealiza, am rămas numai cu facultatea idealizării, fără un obiect definit, căruia să-î dăm adorația, pe care o dădeam dumnezeirii. Cînd divorțul acesta cu credința are loc la o femeie, urma lăsată de dînsa ie mult măi puternică și setea această de ideal măi

arzătoare : de aici aprinderea, cu care un nou obiect de adorație, de idealizare, ie căutat în lumea feminină. De obicei, cum am mai spus, succesul lui Dumnezeu în adorație ie un tip ideal, imposibil de aflat în lumea ființelor cu însușirile finite. Odată icoana aceasta născută în minte, iea ie împodobită pe zi ce merge, îndreptată, spiritualizată, cu îngrijirea celui, ce-și formează sie-și o religie nouă, până ce icoana iubitului se desface din toate neajunsurile lumii pentru a deveni un complex de calități duse la cea mai mare dezvoltare posibilă, ori mai bine, imposibilă. Ființa aceasta idealizată, înălțată în lumile transcendente, pe care le lasă vacante divinitatea dispărută, trebuie scoborită în lumea reală însă, pentru a se întrupa aici într'un om de carne și sînge. și nu într'o statuie de vis, fără viață și impalpabilă. Și aici stă deosebirea între cele două idealuri, cel d'întăiu în afară de contactul cu simțurile noastre, cel de al doilea, trebuind să facă parte din amîndouă lumile, în aceeași vreme: avînd însușirile infinite ale celei d'întăiu și neputînd să capete scînteia vieții de cît în cea din urmă. Ie a doua perioadă a iubirii mistice, în

care idealul, odată format și închiegat, slujește drept termen de comparație, drept model, pentru căutarea iubitului în lume. De la această perioadă încep a data poeziile Veronicăi Micle, și caracterele perioadei sînt notate în două singure din poeziile sale: «la portretul unui poet» și «m'am gîndit». Cu cît ființa reală, care pare a se apropia de idealul mistic, ie mai puțin cunoscută, cu atît iluzia—puțin trainică, de altfel—a identității unui ideal, clădit pe abstracții și pe visuri cu o ființă mărgenită în însușirile ie și departe de a avea caracterul perfect al icoanei de imaginație, ie mai desăvîrșită. Pe lîngă elementul cunoscut, care pare a sămăna cu elementul corespunzător din ideal, printr'o inducție falsă, cel său cea atinsă de misticism concludă la identitatea tuturor celor-l-alte elemente compuitoare ale amîndurora, și dă astfel ca perfect asemenea doi termenî, a cărora deosebire trebuie de la o vreme sa iasă la iveală, și atuncea, ca și la Veronica Micle, visul acesta de fericire se plătește scump; ca și la dînsa, «suflet și inimă se rup de durere».

Iea l-a cunoscut numai din nume, pe acel,

care trebuia să fie « visul ieï cel mai slăvit, frumos și cel din urmă », pentru un timp numai, până ce, identitatea dovedindu-se ca falșă, după ani de zbuçiumări sufletești, ale căror valuri răsună slab și în inima noastră, cînd cîntecul ieï cel trist își varsă notele gingașe și eterate, visul s'a stîns și s'a curmat. I-a văzut portretul, știe, că-ï poet, și începe a gîndi cu drag la dînsul, până nu-l cunoaște: asămănarea între ideal și realitate începe, și vine un timp, cînd ieia pare desăvîrșită. Sînt scurtele zile de fericire fără nour în raiul transcendental al iubirii mistice: în confundarea celor doi termenî, idealul și ființa reală a iubitului, iubita mistică simte aceeași fericire neexprimată prin cuvinte, pe care o simte credinciosul în contemplarea estatică a divinității. În credință însă, credinciosul vede tot idealul lui, care *pare realizat, fără să se coboare din lumea visului*, pe cînd iubita se coboară de pe înălțimile idealului în aceste momente de fericire supremă.—În perioada aceasta a treia a iubirii mistice, aș pune: « Fugi » (p. 15), « Pe-al mieu gînd » (p. 21), « Pasăre cu pene-albastre » (p. 49), « Cînd noaptea ie adîncă » (p. 71), « Să pot întinde mîna » (p. 72), « Ah! fugi » (p. 81), « De

ce» (p. 83), «De-aș putea» (p. 87), «Luī X» (p. 100). Nu ie aceea iubire liniștită și fără valuri, în care misticismul nu și-a vărsat picătura de otravă, și care nu cunoaște scalpelul analizei moderne, iubirea sănătoasă, dulce și fără senzațiile morbide ale iubirii din zilele noastre. Puține sînt versurile fără grijă, care leagănă, în cadențatele lor silabe, iluzia iubirii desăvîrșite; din loc în loc cîte-o delicată nedumerire, în care inima nu se îndură și mintea nu dă voie, ca în «Fugī», sau aiurea, cînd gîndul se duce la dînsul, și iea, par'că l-ar opri, par'că i-ar da aripī. Ie unul din caracterele liriceī feminine, această atmosferă de gingășie discretă, care bucățește dragostea pentru a lua fie-care gînd, fie-care icoană, și a ni le pune în lumină cu o dulceață și un șireclie copilăresc. Chiar în aceste versuri misticismul, planta otrăvitoare, începe a da colț: alătura cu adevărate imnuri aduse iubitului, pierdut în lumile lui de adorație, vedem îndoiala arătîndu-se. Fiind-că potrivirea deplină poate exista numai între ideal și cel ce-l crează, de oare ce acesta în idealul său își repetă propria personalitate sufletească, înălțînd-o: între doi

oamenii potrivirea aceasta ie imposibilă, și atuncea, cînd ochii amîndurora zboară pe rînd de la icoana ideală la tipul real, deosebiriile sar în ochi. Numai cînd cineva nu are un ideal mistic, sau ajunge să-l uite în «farmecul vieții lui», cînd sentimentul înnădușă imaginea ideală, iubirea poate fi trainică: cînd termenii stau distincți în mintea îndrăgostiților și cînd comparația se face, ie ie tot-de-a-una în detrimentul omului de carne și în folosul celui din vise. Inconscient, poeta prevede moartea dragostei lor. Cînd scrie

. . . . Dacă mi-î iubi cu foc,
Nenorociri te vor răpune.
Căci m'am născut fără noroc,

cînd spune păsării albastre, rîului cu apă lină și lunii, draga sa, să nu-l creadă, să nu-î vadă, fiind-că în curînd poate

. . . . om fi veșnic despărțiti,

cînd ajunge să se îndoiască de adevăratul înțeles, pe care-l are iubitul în privire. Iel, analist pîn pe inima lui, «nesimțitor și rece», a făcut cel d'întăiu apropierea între cei doi termenii, realul și idealul, și deja, raza-î trecea nesimțitoare,

. . . . Cum trece-o rază
Din soare pe un biet pribeag,

pe cînd iea se închina încă Dumnezeuului ce-
lui nou, căruia i se făcuse roabă pe veci.

Fericirea a fost scurtă decî: a venit vremea,
cînd pînza s'a luat de pe ochi, și iluzia, că fie-
care a găsit, cu cine să aprindă

Candelî iubirii pe pămînt,
că și-a întrupat idealul mistic, s'a dus, și a
sosit în locu-î

. . . . Ceasu 'nstrăinării
Și-al bunului rămas.

Perioda a patra a iubirii mistice, deziluzia,
divorțul greu și sîngeros între ideal și reali-
tate, ruperea inimii și renunțarea la toate bu-
curiile dragostei, *înstrăinarea*, a venit. Cînd ci-
neva rezumă viața lui întregă într'un sentiment,
pe care își clădește șubreda zidire a viitorului, și
cînd temelia aceasta o vede topindu-se, zilele
i se arată înaintea sarbede și triste, și o indig-
nare aprigă îl cuprinde: ar zdrobi fința iubită,
care i se păruse eternă și măreață, și

. . . . cînd tu o ruină
Veî fi în fața mea,
Ieū nici măcar a ta țărînă
Nu voiū putea ierta.

Sentimentul nu dispare însă de o dată : ca un om, care își dă sufletul, ori ca o lumînare, care pîlpîie și se aprinde luminos și înalt înna-
 inte de a se stînge. iel are clipe, în care
 par'că vrea să se ridice din noț, puind iarășî
 stăpînire pe inima răcită. «Un cuvînt și o lacrimă
 de foc» ar fi de-ajuns, ca să trezească adormi-
 tele visurî; alte ori, fără voie, se strămută în
 trecut, și predominarea sentimentului ie așa de
 tare, în cît toate cele petrecute de atunci le
 uită, și i se pare, că ie tot stăpînă pe inima
 lui. Gîndurile, obișnuite să apuce pe o anu-
 mită cale, se întorc spre dînsa de la sine, și
 numai tîrziū de tot, cînd floarea iubirii, stro-
 pită cu lacrimi, s'a vestejit, cînd iubirea lui
 pare c'a fost

O veche de demult
 Poveste,

cînd, înst^răinat de dînsa, iel s'a dus «tot înna-
 inte», fără să-și aducă aminte de «cumplitul iei
 amor», uitarea îngroapă trupul frumos și șubred
 al iubirii mistice :

Și din dragostea cea mare
 Nicî o umbră n'a rămas,

de cît un cîntec duios și jalnic, versurile iei.

IV.

În jurul acestei iubiri mistice, ca o atmosferă înnourată se întinde pesimismul, așa de amestecat în toate gândurile noastre. Nu un pesimism înnalt și abstract; pesimismul ieî ie de natură empirică, răzimîndu-se pe experiența subiectivă, pe propria ieî încercare. O viață, în care iubirea mistică ie «fără de noroc», în care năcazurî măî marî urmează altor necazurî, în care toate se duc și nimic nu-î statornic:

. . . veșnic alta ie simțirea
 În sin de oameni muritorî:
 Schimbată ie întreagă firea
 Din ceas în ceas, până ce morî,

nu poate fi o vieață bună. Și, precum în «Hamlet», groparul osîndește traiul, înnaintea titvelor goale de creierî și goale de carne, pe care le răscolește cu rîsul lui ironic, ieî își întărește credința în ticăloșia unui traiu, unde, înnaintea ruinelor triste ale mariî iubirî de altă dată, după valurile grele și veșnic nenorocite ale patimilor, singură moartea domolește tot, în clipa, cînd

. . . o biată pulbere rămîi.

Ideia ie înrădăcinată adînc în mintea ieî, supt

această formă, de și une ori pesimismul personal caută sprijinuri mai puternice decît ne-trăinicia fatală a patimilor. Ca să afli, ce ie viața, «îți trebuiesc răspunsuri la sute de 'ntrebări», și versul ie ușor și dulce ie un ton trist și solemn, cînd, scandînd silabele, ne dă ca epigraf al traiului :

Și pulbere, țărînă, din tine s'o alege,
Căci asta ie a lumii nestrămutată lege,
Nimicul te aduce, nimicul te reiea,
Nimic din tine 'n urmă nu va mai rămînea.

V.

O iubire mistică, splendidă de multe ori în accentele-î de o religiozitate aprinsă cătră iubit, o fire dulce, —care învălește sentimentele, saū mai bine sentimentul, (fiind-că unul singur ie sentimentul domnitor în operă), în forma cea mai eterată cu putință, —încadrată într'un pesimism de natură empirică, iată fondul din poeziile Veroniceî Micle.

Forma, în care ni se prezintă aceste poezii, ie cam curioasă, și trei influențe, dacă nu patru, aū determinat forma versurilor din iele. Alătura cu dulceața graiului și versul șer-

puitor și netăiat al lui Eminescu, în care a scris ie a cele mai multe din poeziile. găsim bucăți, care, în falșitatea tonului și în căutarea escesivă și banalitatea comparațiilor, par dezgropate din versurile oftătorului și iubitorului de Casandre Conachi (ca în «Lacrimi și lacrimi»), cu ritmul cam trăgănat și monoton adese-orî al lui Alecsandri, cu strofa elegiacă a lui Lamartine.

Intre toți poeții Eminescianii, Veronica Micle ie cea, care s'a ferit mai mult de obscuritatea căutată și de manierism și care a îmbrăcat într'o formă mai simplă cugetările sale, dese-orî originale, și volumu-i de o sută de fețe își are locul său alături cu ce s'a scris mai bun supt influența maestrului.

DOÎ NUVELIȘTÎ

Din grupul de prozatori al Junimiț—înțelegînd supt acest nume pe credincioșii cercului. acei, ce aũ publicat numai în «Convorbiri literare», ca și pe scriitorii, ce s'aũ raliat pentru un timp numai, și aceasta după ce numele li se făcuse cunoscut alt-fel, la «direcția nouă»—patru aũ manifestat un talent deosebit : Creangă și Ispirescu, domniș Slavici și Ganea. Cei doi d'întăiũ formează o categorie aparte, prin caracterul popular al opereĩ lor întregi aproape ; cei din urmă aũ scris și ieĩ povești, dar reputația li se sprijine pe nuvele mai ales.

Lăsînd la o parte puterea talentului fie-căruia, asemănările între amîndoi sînt multe. Și unul și altul și-aũ format spiritul la o școală literară, care iubia sobrietatea, și de aceia măsura stilului îi deosebește în bine de scriitorii timpului, atît de artificiali și de bombastici ; și unul și altul aũ știut să aleagă ieĩ în locul

publicului, ceia ce iera și ieste o însușire, pentru care trebuie să le fim recunoscători; în sfârșit, și unul și altul au înțeles și au reproduș adevărat și cald viața poporului românesc, pe care generația trecută o parodiase în sentimentalități ridicule și înnălțări, ce coboară, și pe scriitor și subiectul său. Aceste asemănări și faptul, că amîndoi au luptat atîția ani pentru cauza cea bună în literatură și cugetarea românească, esplică apropierea lor în acest articol.

I.

Nuvelele d-lui Gane nu sînt multe la număr: o bună parte din iele ar fi putut să fie însă lăsate la o parte din culegerea făcută de autor în 1886.¹⁾ În adevăr, puține lucruri apar mai copilăroase cetitorului de astăzi, de cît cele d'întăiu scrieri ale autorului, seria întreagă de nuvele istorice și sentimentale, care se amestecă atît de neplăcut cu bucăți mai durabile și mai serioaze, în toate cele trei volume ale culegerii.

¹⁾ *Novele*. București, Socec, 1886, 3 vol. Intăia ediție, supt titlul «*Incercări literare. — Novele*», apăruse în 1873 (Iași, tipografia națională)

Pe la 1870, cînd iele aũ fost publicate întăiũ, nuvela istorică, atît de iubită o bucată de vreme, începuse a fi mai puțin prețuită în Apus : în schimb însă, literatura românească urma înaintea cu patriotica sacrificare a Voievozilor, cu totul nevrednică de o asemenea pedeapsă. Nuvelele istorice ale lui Asachi—ce nuvele!—, nuvelele nu mai puțin istorice ale lui Bolintineanu deschideaũ calea : haiduciĩ naționalĩ ieraũ să iasă la lumină în curînd. Fără să aibă aceleșĩ neînțelegerĩ cu gramatica, «Petru Rareș» sau «Domnița Ruxanda» nu sînt mai serioaze ca fond decît asemenea lucruri.

Mai tinerească din aceste două nuvele ie cea d'întăiũ. Domnița Ruxanda ie fata lui Vasile Lupu, viitoarea nevastă a lui Timuș : autorul ne înfățișează furtunoasa ieĩ pețire, de Coribut și de fiul hatmanului Cazacilor.

Subiectul iera vrednic de o tratare mai bună : dacă Ruxanda trebuia gicită de autor, cele-lalte două figuri de căpetenie ieraũ date de istorie, amîndouă energice și vii. Unul—un om încercat de nevoi, și înțelept, știind să stăpînească împrejurările prin energia îndărătnică, mulțămită căreia feciorul micului boier arnăut a-

junsesse pe scaunul Domniîi; cel-l-alt, sălbatecul cu patimile enorme, vicios fără să fie corupt, iubitor de vin, de femei și de luptă. În ce s'aũ prefăcut amîndoi?

Vasile—în Domnul clasic, om chipos, știind să meargă bine călare, să se mînie iute și să ție mică cuvîntări într'o limbă mai mult sau mai puțin arhaică: o personalitate decorativă, care nu ocupă mult loc și nu atrage multă atenție; Timuș, arătat la început, așa cum ni-l închipuim și-l cunoaștem în parte, crud, îndrăzneț, pătimaș, se preface în curînd într'un amozat romantic, ultra-senzibil și respectuos față cu femeile, dînd Ruxandei, nu o sărutare—ar fi prea brutal—, ci emițînd un zimbet de iubire, care se împreună cu al ieî în lumina luniî.¹⁾ Le esplicabil deci, cum un asemenea tipar de om, cînd își întîlnește iubita dusă de ape, ca o moartă, o iea frumos în brațe, spre a o încredința «cu inima zdrobită»²⁾ egumenului de

¹⁾ «Domnița, atrasă ca de o putere magnetică, se apropia mereu; pe buzele lor (se) născură, ca două surori îngemănate, două zimbete de iubire, care se împreună în lumina luniî». (*Novela*, I, p. 35).

²⁾ *Ibid.* p. 37.

la Putna. Cînd bărbații, —și ce fel de bărbați!—, sînt ast-fel, ie ușor de înțeles ce va fi Ruxanda, «juna copilă». prada obicinuită a romanticilor de pretutindene.

Ie cea mai frumoasă fată din «valea dunăreană»³⁾. Aurul părului, veselia zimbetului, dulceața ochilor, izvoriată din chipul ieî fecioresc întocmai ca un rîu de raze, ce înconjoară numai fruntea îngerilor»⁴⁾. A văzut pe Timuș o singură dată, și inima i-a rămas la frumosul și cutezătorul străin, care i-a mărturisit iubirea în biserică, înaintea lumii adunate, supt ochii Domnului însuși. Dar—ce nuvelă romantică n'are înșelări de felul aceste, menite a-î da un interes palpitant?—Ruxandei nici prin minte nu-î trece, că bărbatul iubit ar fi Timuș, îngrozitorul Cazac: de la cea d'întăiu întâlnire până în scena cu efect de la capăt ie crede, că inima i-î dată lui Coribut, și acesta, surprinzîndu-î taina, nu-î îndreaptă greșala. Urmează o teribilă scenă în grădina curții, unde Vasile-și prinde fata zimbînd la Pseudo-Coribut, și o închidere a Ruxandei în mănăstirea pomenită

³⁾ P. II.

⁴⁾ Ibid.

a Putnei, de unde o iaă apele pentru a o duce—sînt atît de ciudate unele întîmplări!—lui Timuş. Acesta o vede, în adevăr, lunecînd pe rîul umflat, luminoasă în adormirea ieî asemenea cu moartea, «ca ochiul lui Dumnezeu¹⁾, ucide pe Coribut cel adevărat,²⁾ care-l pîndia mişeleşte, încredinţează cadavrul—care trăieşte—egumenului, şi apoi, cînd toată lumea crede, că *iel*, Coribut, ie mort, —mai îndrăzneţ de cît totde-a-una, îl vedem intrînd în Iaşi, cu cincî-zeci de ostaşi de frunte, ameninţînd pe Domn, şi . . . recunoaşterea universală se face: Coribut ie mort, dar Timuş ie Coribut pentru Ruxanda, care trăieşte, şi Domnul acordă tînarului mîna Domniţii.

Cam după acelaşi tipar sînt croite figurile celor-l-alte personaje din nuvelele istorice. Pretutindene avem pe omul rău, Malaspina în «*Petru Rareş*», fratele crîsmăriţii în «*Şanta*»;

¹⁾ «Iată că un punct strălucitor se zăreşte în mijlocul valurilor, ca un soare supt apă, ce se unia cu ceriul prin o dungă de lumină. S'ar fi zis, că ochiul lui Dumnezeu priveşte în acel loc . . .» (*Ibid.* p. 36).

²⁾ Ce figură şi Coribut, veşnic cu strămoşii săi în gură!

pe frumosul iubit, Bujor sau Rareș, pe fata plăpîndă și iubitoare, Elena și Șanta. Apoi, ca întîmplări, lupte, asasinate, răpiri și sinucideri Singura nuvelă, care se deosebește de tovarășele sale—fiind-că a și fost scrisă mai târziu—ie «*Stejarul din Borzești*»,—unde figurile sînt mai umane, povestirea mai sobră și culoarea mai adevărată.

Alegînd subiectele naționale, d. Gane va fi fost inspirat de scoala pseudo-patriotică, de care rîdem de atîta vreme, și cu dreptate; tratînd ast-fel figurile istorice, n'a făcut alta de cît să imiteze ultimele producții ale romantismului degenerat. Acesta i-a dat și fondul și forma în nuvelele sentimentale. Nu sînt multe nici acestea: «*Fluierul lui Ștefan*», «*Privighitoarea Socolei*», «*Vînătoarea*», în parte¹⁾, pot fi cuprinse supt acest nume.

Ce plîns universal te înduioșează în cea d'întăiu! Ștefan s'a dus la oaste, lăsîndu-și acasă iubita: de va vrea să știe, ce s'a făcut cu iel, dacă mai trăiește ori ba, să cînte din

¹⁾ Cu apariția fetei bălăi, de o frumuseță de basme, care se află, la sfîrșit, a fi logodnica unuia dintre țărani.

fluierul, pe care i l-a dat la plecare. De va tăcea fluierul, să știe că iel a murit. Subiectul ie cam copilăros, dar forma! Fata plînge, Ștefan la cazarmă plînge, plînge și bătrînul Vlad soldatul, și mai că ar plînge și «junele Victor»²⁾, care se interesează de soarta iubitului nenorocit! Și *Privighitoarea*³⁾, care se otrăvește și moare într'un cîntec de pe urmă, în mijlocul prietenilor din zilele de fericire! Înmulțiți numărul filelor, creșteți personagiile—și veți avea pe cunoscutul «Mihaï Vereanu», scris în același timp și supt aceeași influență.⁴⁾

Unii nu s'aũ despărțit nici odată de dînsa : neîngrijindu-se de adevărul și viața personagiilor, au căutat în toată activitatea lor situații teribile, sfîrșituri sîngeroase, declamații cu efect. D. Gane n'a fost dintre aceștia : după o scurtă căsnicie cu Domniș sarbeză și falșă, cu țărancele de melodramă și fioroșii trădători, scriitorul și-a ales alte subiecte. din viața po-

²⁾ «Junele Victor, abia ieșit din școli...» (p 45).

³⁾ *Privighitoarea Socolei* (pp. 133 și urm.)

⁴⁾ Și în «Mihaï Vereanu» ie curioasă legătura la un loc a romantismului celui mai desfrînat și mai puțin serios cu bucăți de observație destul de legibile.

porului, pe care a cunoscut-o bine, în simplitatea ieî fără pretenții, din înduioșatele amintiri ale propriii sale vieți. Atunci a scris « *Comoara de pe Rârîu* » și « *Ion Urdilă*. »

Ceia ce deosebește nuvelele din a doua perioadă, ie sobrietatea, cu care se face povestirea. Puțină desfășurare de imaginație: istoria auzită sau lucrul întîmplat se aștern pe hîrtie fără alt adaus personal de cît acel, care ie de nevoie pentru a le face vii și mișcătoare. Intrigî de o extremă simplitate, atît de extremă, în cît rezumarea nuvelei ie de multe ori cu neputință: ce ie « *Aliuță* », de pildă, duiosul, « *Aliuță* », una din cele mai bune bucăți ale autorului? Un Turc pripășit la casa creștinului, pe care-l apără în clipa de primejdie, cu jertfa vieții sale proprii. Ori « *Cînele balan* », zugrăvirea caldă a călătoriei copilului dorit de acasă, cu zguduirea nervoasă, pe care i-o produce teribila istorisire a bătrînei din casa nelocuită, ori « *Ion Urdilă* » însuși, în care miezul povestirii ie totuși mai solid și mai bogat. Rare-ori numai, amintirile romantice revin, și atunci iubitorii de asemenea lucruri se pot bucura la apariția rocambolicului Mihăiță pe vîrful mun-

telui, de unde a prăvălit stîncă asupra vrăjmaşului său, sau la descrierea pasionată a îndoitului omor, pe care-l săvîrşeşte la capăt omul demonic. Prin simplitatea mişcată a părţilor bune—care sînt, din fericire, şi cele mai multe din opera sa—d. Gane se apropie adese-orî, printre povestitorii străini, de Turgheneff.

Nu ie uşor însă, cînd scrii simplu, să te fereşti de banalitate. Ţi se cere pentru aceasta un gust foarte fin, şi gustul acesta a părăsit de multe orî pe autor. Se poate, în adevăr, ceva mai comun de cît «*Duduca Bălaşa*», quasi-fata bătrîină, care întovărăşeşte pe rudele sale, însurăteii Alexandru şi Elena, în munţii, unde pleacă să-şi răsfeţe «simţirile amoroase:» ? ¹⁾ Ieste acolo o neînţelegere cu cîniî de la stîină, o întîlnire, puţin primejdioasă, cu un urs din cale afară de blajîn, şi o scurtă scenă de dragoste cu baciul mîntuitor, care pot satisface numai pe obişnuiţii cetitori vulgari din ţara noastră. Unul din ultimele lucruri publicate de autor, «*Doi zile la Slănic*», cuprinde glume tot atît de palide şi de puţin alese.

¹⁾ «Alexandru şi soţia sa Elena, doi însurăteii în luna de miere, nemaî ştiind, unde să-şi răsfeţe cele întăiî ale lor simţiri amoroase...» (II, p. 41).

Subiectele acestea simple sînt tratate de autor fără pretențiile de adîncă analiză psihologică, pe care le vom întîlni la alții. D. Gane nu se oprește mult asupra sentimentelor, indicate mai mult decît zugrăvite. Nicăiri forma dramatică, dialogurile lungi și descrierea amănunțită a efectelor, pe care le produc iele în inima eroilor. Avem a face numai cu un povestitor, care, cu simțul destul de rar al măsurii, știe cît trebuie să insiste asupra unui epizod de pasiune, pentru a nu zăbovi în mersul iei istorisirea. În *Ion Urdilă*, de pildă, din care eroul se desface atît de limpede și de viu, nici-o cercetare mai întinsă a celor simțite de iel în momentele mari, de criză: cînd își găsește fata, înecîndu-se în brațele *boierului*, cînd primește teribila palmă, care-i necinstește bătrînețele. Inima bătrînului nu ie desfăcută înaintea noastră: îi auzim numai cuvintele, și iele sînt de ajuns pentru a ni arăta imensa lui suferință. Un altul pe vremea cînd nuvela a fost scrisă și pe urmă—ar fi dat cîteva pagini durerii lui Urdilă pălmuit, sau l-ar fi scos înaintea cetitorilor pentru a-și spune aleanul în vorbe de foc. În nuvela d-lui Gane,

Urdilă, bătrînul țăran cinstit, nu se plînge mult, ci moare. Într'o singură bucată, o descriere de sentiment mai întinsă, dar acolo povestirea ie *esterioară*, dacă se poate zice așa. un simplu motiv al stării sufletești, cu care se ocupă nuvela.¹⁾

*
* * *

Sentimentul naturii ie destul de nou în literatura românească. În poeziile de la începutul veacului, natura lipsește cu desăvîrșire : cum putea să-î apară acest lucru nevrednic de atenție vornicului Beldiman sau logofătului Conachi, pentru cari iel se confunda cu moșia a-ducătoare de cîștig ? Generația mai lustruită, ce s'a inspirat din romantismul francez, nu stătea mai sus de cît predecesorii săi, în această privință. Alecsandri a știut s'o vadă și s'o înțeleagă, dar romanticii mai demni de acest nume, Bolintineanu, căpetenia lor, de pildă ? Ieste alt-ceva natura pentru dînsul decît o amintire literară, monotonă și rece, o foarte simplă combinație de «fluturași», «rozișoare», «stelișoare»

¹⁾ « *Cînele Balan* », unde subiectul ie neliniștea pricinuită copilului de povestea bătrînei.

și alte asemenea diminutive, bune pentru o rimă nenorocită, cel mult ?

D. Gane a fost printre puținii scriitorii ai timpului, cari au avut ochi pentru lucrurile din jurul lor. In cele dintăiū nuvele, a cărora desăvârșită copilărie s'a arătat mai înnaînte, ieste ceva însă, care scapă din cînd în cînd monotonia plîngătoare, ce te învăluie, cîte un decor, cu mult mai presus de marionetele, ce-și proiectează umbrele palide pe dînsul. Ast-fel tăcerea adîncă într'un întunerec și mai adînc, pe care o despică tropotul calului lui Timuș¹⁾, în «*Domnița Ruxanda*», ast-fel cîteva descrieri de munte în destul de artificiala «*Piatră a lui Osman*», cu clasica zugrăvire a Toanelor²⁾. În operele de mai tîrziū, tablourile se fac tot mai vii și mai bogate, și puțini au scris la noi lucruri atît de frumoase ca dimineața pe iaz din «*Vacanții*.»³⁾

* * *

Nu un scriitor de mîna întăiū, un creator de tipuri, care vor rămînea — n'am avut toc-

¹⁾ «Sosi noaptea . . . și o tăcere adîncă se făcu într'un întunerec și mai adînc» (I, 16).

²⁾ *Ibid.*, 104—5.

³⁾ *Ibid.*, 227—9.

mai mulți de aceia până astăzi —, dar un povestitor dintre cei mai buni, în nuvelele care se numără. sobru și simplu, mișcător și fără de pretenții. Istorisirea ie vioaie și iute. figurile trăiesc, fără ca vre-una din iele să stăpânească atenția în dauna firului povestirii, limba ie aproape acea de astăzi, și pentru mulți din contemporanii săi lauda aceasta nu s'ar potrivi.

Ediția completă a nuvelor d-lui Gane, unul din roadele cele mai bune ale direcției date de «Junimea», are două cusururi, mari amîndouă: cele neînsemnate sînt prea multe, și autorul, retras prea de curînd din viața literară, nu s'a îngrijit să deie tovarășe mai multe acelor, ce se cetesc și se vor ceti tot-de-a-una cu plăcere.

II.

O povestire trebuie să se facă răpede, și de aceia marii povestitori, acei, cari cunosc economia genului lor, nu-și iartă nici odată descrierile lungi, prezentările amănunțite și ezacte de oameni sau de lucruri încunjurătoare,

analizele adînci. care înnoadă firul istorisirii. Ast-fel sînt producțiile populare de natură narativă, poveștile, în care aceleși tipuri simple și consacrate sînt legate între ieie prin intrigă mai mult sau mai puțin asămănătoare. Ast-fel aū povestit acei, cari aū fost legați mai strîns cu mintea de popor; la noi, Creangă, de pildă.

Dacă aceasta însamnă a povesti, d. Slavici n'a povestit nici-o-dată. Nu că i-ar lipsi închipuirea — scenele de un tragic sîngerat din «*Moara cu noroc*» arată, din potrivă, o închipuire morbidă în puterea sa — dar ceia ce-i place mai mult, și ceia ce poate mai bine, nu ie depănarea liniștită a firului povestirii, ci analiza stărilor sufletești, analiză conștiințioasă, răbdătoare și adevărată de multe ori, care ni-a dat unele bucăți, fără păreche în literatura noastră, din «*Gura satului*» și la «*Crucea din sat.*»

A istorisi o întîmplare comună ie mai tot-de-a-una monoton: acțiunea interesează singură pe povestitor, și acțiunea tuturoră, în cea mai mare parte din viața lor, ie banală. Cu totul alt-fel pentru analist: în grad mai puternic

saŭ mai slab, firea întreagă a omului se oglindeşte în cele mai banale împrejurări din traiul lui, şi, dacă deosebirea scapă privirilor indifferente, ie apare lămurită şi neîndoielnică cercetătorului, curios de asemenea lucruri. Reproducerea literară lămureşte mai mult aceste caractere personale ale celor mai mărunte mişcări din inimă şi gând şi, prezentate de un om, care vede bine în lucrurile mici şi le măreşte pentru cei ce nu le pot vedea ca dînsul, iele capătă un interes, de care te mieri adesea.

Aşa face mai tot-de-a-una d. Slavicî. Ce ie «*La crucea din sat*», de pildă? Dragostea foarte obişnuită a lui Bujor cu Ileana. La început, a fost o ceartă între flăcău şi părinţii fetei: Mitrea Boarul ie om înstărit, şi ochii, cu cari se uită la copila lui băiatul sărac. «sluga» care trăieşte din pînea altuia, îl supără. O vorbă grea numai, şi Bujor lasă pe stăpînul, ce l-a jignit, pentru a se întoarce la tată-său înapoi. Dar Ileana iubeşte pe Bujor, precum Bujor iubeşte pe Ileana, lui Mitrea-î pare rău, că a depărtat, printr'un cuvînt nesocotit, pe omul vrednic, care ştia atît de bine să-î crească avutul. Cum se va face apropiarea, pe care

o prevedem? Cercetarea acelor fine schimbări ale sufletului formează cuprinsul întreg al frumoasei nuvele. Imprejurări cu desăvârșire obișnuite, și tot printr'o împrejurare obișnuită urmează dezlegarea: biruită de iubire. Ileana a făcut întâi pasul greu, călcându-și pe năcaz: s'a dus la mama lui Bujor să-i spuie. Bujor însuși a venit cu aceleași gânduri la Mitrea Boarul. La început acesta se codește înaintea pețirii de noapte—căci pețirea se face cu alt-fel de cinste la țăranul român—apoi, când Bujor, înciudat, se pregătește să plece:

«Auzi, mă Bujor», zise iel molcotit. «D'apoi că n'am zis ieă, că nu ți-o dau».

Și, împăcați, viitorii socru și ginere pleacă în căutarea Ilenei, căutare, care va fi ușoară acuma:

«Când se găsiră la uliță, Bujor plecă spre cruce.

«Stăi», grăi Mitrea, «La dreapta!»

«Ileana ședea pe laița de dinaintea casei lui Stan, și se săruta cu Naica Sanda, muma lui Bujor».

«Gura satului» nu cuprinde nici ieă situații mai teribile ori mai decizive, în înțelesul, în

care se ia de obiceiü acest cuvînt. Fata Mihului a fost pețită de Cosma Florii Căzacului, și nunta ie aproape să se faca. Martei, în adevăr, îi ie drag Miron Ciobanul, care cîntă atît de frumos doina, cînd stă cu dînsa singură, dar fata gîndește cu jînd și la căldura îmbrățișărilor logodnicului. O ceartă de întăietate, la trecerea podului zidit de Mihiu, sfarmă înțelegerea cea bună între cei doi sătenî. Ochii femeilor limbute au văzut întîmplarea, au auzit vorbele necinstite, ce s'au schimbat; precum iele pregătise neînțelegerea, ast-fel iele o vor răspîndi și o vor crește. Toader ia pe o alta, și o întîmplare adună la un iarmaroc pe pribeagul Miron și pe Marta, pe aproape de a se mărita, de amar, cu un om în vrîstă, și căsătoria se face, spre marea mîngîiere a tuturor, chiar a lui Mihiu, care uită, că ginerele-î ieste un cioban, cugetînd la mulțămirea, pe care și-o va aduce iarăși în casă.

«— Nepoate! iartă-mă.

Miron simți că ochii i se umplu de lacrimî. Iel ridică mîna bătrînului, și o atinse cu fruntea.»

Amîndouă nuvelele sînt frumoase, și, mai ales, *adevărâte*. Intăia ediție a scrierilor dom-

nului Slavici purta numele bine ales, de «*Novele din popor*»: pentru a zugrăvi viața «poporului» acestuia românesc iera făcut, în adevăr, autorul. Natura talentului său de observație mărunță, de cercetare înceată, și migăioasă chiar, îl făcea în stare să poată înțelege și reproduce această lume originală. Căci, ceia ce deosebește țărănimea la noi, ceia ce-i dă un chip al său printre popoarele vecine, ie socotirea cuminte, cu care omul își spune vorba, își împlinește fapta. Nică-o hotărîre pripită, nică un acces de patimă fără de frîu, întunecînd limpezeala minții: faptele, care se par mai nepregătite la dînsul, sînt rezultatul unei chibzuiri înțelepte, care iea în samă toate foloasele și toate urmările. Așa l-a făcut pe dînsul veacuri întregi de nenorocire, în care orî-ce om i-a fost un dușman, orî-ce zi i-a adus o nouă apăsare. Cîstit, demn, de o demnitate antică, atît de demn încit cel mai sărac și mai bătut de soartă dintre dînșii are vorbe de o neimitabilă și nebănută măreție, cu socoteală în toate, — așa ie țăranul, și astfel l-a reproduș mai tot-de-a-una autorul.

Cine ar crede însă, că numai lucruri blînde,

liniștite, se întilnesc în nuvelele d-lui Slavici s'ar înșela : din dragoste pentru îngrozitor, din dorință de a fi exact — fie viața, pe care o zugrăvește cît de crudă și nesimpatică — ori din admirație pentru operele de asemenea natură din literatura germană, autorul a scris și lucruri înfiorătoare — « *O viață pierdută* », « *Moura cu noroc* » — și lucruri cuprinzătoare de multe dureri : « *Vecinii* » Ce poate fi mai teribil decît tămădăul Lică, asasinul fără patimă. isteț, cumpătat și prudent ? Ce împrejurări mai înspăimîntătoare decît acele, pe care le descrie nuvela. cu atîtea omoruri, cu dragostea-î sîngerată, cu sinuciderea, fantastic de barbară. a eroului, cu toată atmosfera de groază, în care se petrece acțiunea ? Un altul s'ar fi mărginit la momentele mari, care esplică pe cele-l-alte, și le-ar fi prezentat pe acestea din urmă în povestire. Autorul nu lucrează așa. Spaima lui Lică în biserică, unde și-a căutat adăpost de vremea rea și de urmărire, neînchipuitele chinuri ale lui Ghiță, care se vede sosit *prea* târziu, cînd iremediabilul s'a întimplat, sînt analizate cu tot atîta atenție, tot atît de aproape ca și cele mai puțin în-

semnate din mișcările sufletești ale eroilor. Același lucru în « *Vecinii* », unde lucrurile banale, obișnuite, se amestecă printre cele de căpetenie, le acopăr în amintirea noastră, le distrug: acesta ie marele defect al operei întregi a autorului, defect cu atât mai nenorocit, cu cât fără de dînsul, cu inimitabilul adevăr al dialogului, cu măsura artistică, pe care o vedem tot-dea-una păstrată, cu vigoarea și delicateța caracterelor, această operă ar fi una din cele mai mari ale literaturii noastre.

Neapărat că scriitorul nu poate fi acuzat de neadevăr față cu natura, de greșeli de observație. Cu excepția oare-cîror discursuri ale lui Miron, în clipa, cînd anunță iubitei plecarea ¹⁾, asemenea greșeli nu se întîmpină în ce a scris d. Slavici, negația cea mai desăvîrșită a butoielor goale și sonore, care au reprezentat atîta vreme literatura românească. Prin prea

¹⁾ *Novela I* (București, 1882). Am întrebuițat atît această ediție, din care numai partea I-a a apărut până la această dată (Mart 1892), cît și volumul unic al « *Novelelor din popor* ». N'am cercetat haotica nuvelă din numărul jubilar al « *Convorbirilor literare* », și, dacă va fi reprodusă acolo, ie nu va crește valoarea volumului al doilea din nuvele.

marea îmbielşugare a amănunţimilor însă, prin insistarea asupra lor, chinuitoare pentru cel ce ceteşte, prin prelungirea până la infinit a unor situaţii psihologice. destul de simple. se face o greşală tot atît de gravă contra artei, — mai gravă poate, fiind că ieşu nu cunosc pe porcarii din munţii Biharului, şi o neezacitate nu mă supără. pe cînd umpluturile se deosebesc fără de voie, şi chinuiesc cu atît mai mult, cu cît nuvela ie mai frumoasă.

Un cîmp are, în adevăr, foarte multe flori şi de tot felul, dar arta nu le poate reprezenta pe toate. şi pictorul va alege din iele atîtea, în cît iluzia cîmpului înflorit să se producă în mintea privitorilor tabloului. In literatură, alegerea se impune cu atît mai mult, cu cît subiectul ie mai larg decît dincolo, nemăsurat mai larg : fie-care cuvînt, care se va spune aice, fie-care stare sufletească, ce se va nota de scriitor, trebuie să fie numai decît necesare pentru înţelegerea tipurilor şi înţelegerea acţiunii. Iele trebuie să fie fie-care un punct de îndreptare, şi nu un punct de rătăcire, pentru cetitor : alt-fel acesta, deprins, cu conştiinţă mai multă sau mai puţină, a

ținea samă de fie-ce notă. a o pune în socoteala sa, va face combinații greșite, va trebui să revie la fie-care pas, și ast-fel, plăcerea estetică, neconținut întreruptă, nu va mai fi nici atit de puternică, nici atit de deplină. De și le știm după momente. care, legate la un loc, ar reprezenta puțin din viața lor, noi trebuie să cunoaștem pe personagiile nuvelei, cu mult mai bine de cum se cunosc iele între iele. sau de cum le-aū cunoaște cineva, care ar trăi alături cu dînsele în viață. Arta are acest scop : condensarea vieții și lămurirea ieī, iar acel ce s'ar mulțami s'o reproducă, ar face o mare, o imensă greșală. Cine alege, lasă la o parte, mărginește.

«*Moara cu noroc*» și «*Vecini*» sînt, fără îndoială, opere însemnate. Intru cît manifestă însă iele acest obicei de spirit al autorului ?

Lică ie cel mai viu din toate figurile nuvelei. cel mai bine prezentat și cel mai inteligibil. Cu oare-care nedumeriri la început, datorite poate obiceiurilor cu totul speciale, pe care le descrie autorul. nu sîntem nicăiri opritți în loc, pentru a-ī înțelege caracterul. Aceasta poate, fiind că iel apare mai rar și se

schimbă mai puțin. Cu totul alt-fel staă celelalte două personaje de căpetenie: Ghiță și Ana. După ce s'a mîntuit povestirea, atunci și *numai* atunci, chipul celui din urmă se desface înaintea noastră: ie omul slab de fire și sentimental, legat de dragostea pentru bani și dragostea pentru femeie. Lică a pus mîna pe iel de la început, și, orî cît l-ar urî, pentru sclăvia, în care-l ține, întăiū, pentru necinstea, pe care i-o dá, apoi, pentru răpirea femeii, la urmă, Ghiță nu va putea învinge pe omul calculat, stăpîn pe sine, fără inimă. În nuvelă însă, nicăiri autorul nu insistă asupra unei situații decizive, care să fixeze existența sentimentelor sale sau să arăte schimbarea lor, pe cînd ne dá cu prisosință momente neînsemnătoare. Purtarea cu Ana rămîne înnegurată de la un capăt pînă la altul, ca și purtarea Anei față cu dînsul. Aceasta l-a părăsit pentru Lică, fiind-că acela ie om tare, fiind că Ghiță îi pare amestecat în tălhării, fiind că Uța o face să-l teamă, dar nici o singură dată nu pătrundem pe deplin în sentimentele sale, care se desfac necomplet și fragmentar, din situații rău alese.

« *Vecinii* » — vorbesc de partea a doua — are un subiect minunat: un om care urește pe cei-l-altți, fiind-că a suferit mult de la dînșii, și pe care împrejurările îl aduc fără voie să-î iubească, să se împace cu aceștia, tocmai fiind-că vrea să le facă un rău, înțeles alt-fel de lume. Bătrînul ie o figură colorată. Agata, o dumnezeiască ființă, prin doru-î, atît de femieiesc, de a fi tot-de-a-una de ajutor cuiva. Nuvela ar fi putut să fie una din cele mai frumoase ale autorului, cum și ieste la sfîrșit, dacă n'ar fi acea eternă tendință de a reveni asupra tipurilor odată terminate, de a repeta de a grămădi amănunte peste amănunte, mai multe chiar de cît trebuie pentru a face pe cetitorî să uite, cele, ce n'ar trebui.

Ceia ce ieste însă mai neobișnuit, ie că autorul nu face de cît minunate analize psihologice, cu totul și cu totul admirabile, scrise cu măsură și cu înțelegere. Ce bună ie, de pildă, scena ce se petrece între croitor și preuteasă ¹⁾; ce căzută din cer ne pare totuși! Cîte dialoguri frumoase într'o « *Viață perdută* », de

¹⁾ « In *Bobocel* ».

unde, ca și aiurea, nimic nu se desface, de cât după terminarea nuvelei, și aceasta din cauza zgîrceniilor, cu care sînt tratate, pe lîngă situațiile fără însemnătate, acele, care decid.

* * *

Odată, *numai* odată din nenorocire, d. Slavici n'a uitat, că «maiestrul se arată în mîrgenire»¹⁾. Atunci a scris — nu «*Budulea Taichit*», care ie iarăși obișnuitul haos de lucruri frumoase —, ci «*Popa Tanda*». Atît de limpede și de simpatic se desface chipul preutului înțelept și bine-făcător, care schimbă, prin exemplul muncii sale, fața Sărăcenilor! Legătura ie strînsă, și autorul nu face greșala de a ni prezenta satul întreg, cu toate ale lui, chiar cînd n'aü nimic a face cu acțiunea. Și puține lucruri, în ori ce literatură, îți lasă o impresie mai liniștitoare și mai luminoasă de cât tabloul de fericire casnică, prin care se mîntuie nuvela.

«Un om din sat trece, le poștește «bună odihnă» și-și zice: Ține-l, Doamne, la mulți anî, că ieste omul lui Dumnezeu!»

¹⁾ «In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister» (Goethe).

Cunosc o țară întreagă de Sărăcenî, unde nici un «popa Tanda» nu vine să rîdice omul din nenorocirea lui, să-l facă bogat, harnic și mulțămît.

Dintre acești doi scriitori, cel mai puternic, mai adînc și mai delicat, ie, fără îndoială, d. Slavici. Și, cu toate acestea, opera sa îți apare în cea mai mare parte obscură și haotică, ca un vis, în care legăturî slabe și curioase leagă tablourî fără de păreche, în care lucrurile frumoase își strică, în loc să se lege într'o armonie. De și mai puțin înzestrat decît colegul său din «*Junimea*», mai superficial, mai banal adesea, cu cît mai limpede, mai orînduit, și poate mai durabil, a scris autorul lui «*Ion Urdilă*» și lui «*Aliuță*»!

D. A. NAUM¹⁾

I.

Nu cunosc nici o critică asupra autorului «Odeii către Leopardi.» Cauza principală ie, firește, lipsa până mai dăunăzii a unei critice mai cu îngrijire față de literatura noastră, actuală și din trecut, dar poate că în această indiferență față cu poetul, se amesteca și înrîurirea faptului, că operele sale, pierdute în voluminoasa culegere a «Convorbirilor», ierau mai greu de găsit și de studiat. Astă-zî, prin publicarea celor două volume, apărute mai dăunăzii (1890), la Iași, sarcina cercetătorului devine mai ușoară, și a venit

---

¹⁾ Articolul acesta a fost ales dintre multe lucruri de întâia tinereță, publicate în «Lupta» (1890—1), nu din cauza unei însemnătăți durabile, ci ca fiind mai original și mai consistent, relativ. Pe alocurea îndreptări au fost făcute.

poate vremea de a spune cîte-va cuvinte asupra unui scriitor, foarte îmbătrănit pe alocurea,—trebuie să recunoaştem—, dar care a fost unul din fruntaşii liricei noastre în generaţia trecută, şi ale căruia opere, opere, neegale mai tot-de-a-una şi fără mult respect pentru o limbă, departe de a fi statornicită încă atuncea, vor rămînea însă, în parte, şi aiurea decît în istoria literară.

Va fi vorba, se înţelege, mai mult despre «Versuri,» unde poţi prinde o personalitate, şi mai multe personalităţi chiar. «Traducerile,» cu toate meritele lor ca limbă, nu pot prezenta alte date asupra naturei de spirit a poetului de cît acele, care se pot scoate din «alegerea» bucăţilor. Cîte-va consideraţii asupra formeii, supt care se înfăţişează opera d-lui Naum, vor mîntui această încercare.

Ca în operele mai tuturor poezilor noştri, cu originalitatea destul de slabă şi supuşii înrîuririlor de pretutindenii, deosebite curente literare se pot urmări şi în versurile domnului Naum.

Intăiu, poetul ie «clasic», şi aici traducerile ni pot da oare-care lumină. D. Naum a tra-

dus pe Boileau, pe Chénier, pe Ponsard. Cum se vede, simpatiile d-sale literare nu se opresc la modernă, ci se duc să caute în veacurile trecute pe cel mai desăvârșit reprezentant al gustului pseudo-clasic, al imitației unei anticități simplificate, deci și fără viață, pe Boileau. Pentru un om din al XIX-lea veac, lucrul ie vrednic de luare aminte: dacă a scăzut uriaș cine-va în mintea contemporanilor, chiar în propria lui țară, unde tradiția are o putere așa de mare și unde admirația pentru veacul lui Ludovic al XIV-lea continuă a fi o dogmă, ie de sigur prozaicul autor al «Artei poetice». S'a pronunțat un cuvânt crud asupra lui, cuvânt care totuși a rămas, cu toată nedreptatea lui, ca formula caracteristică a burghezului regent al poeziei: un critic a judecat trudițele lui versuri ca vrednice de un liceian din cursul superior, determinînd și clasa. Brunetière a încercat apoi să-l reabiliteze, pronunțînd chiar cuvîntul de artist: sînt oameni însă, cari rămîn nereabilitabili pentru vecie, și Boileau ie dintre aceștia. Din toată alambicata și țapăna literatură a secolului al XVII-lea în Franța, iel ie cel mai puțin simpatic, mai bi-

zantin în estetică, mai vrăjmaș al oricăreia independențe literare, și, fără aceasta, poezia trebuie să dispară.

D. Naum l-a tradus, și încă în partea cea mai învechită a operei sale, *Arta poetică*, acea imitație în versuri plate a unui poem latin, care ie departe, chiar iel, cu toată îngrijirea lucrului, de a poseda un farmec deosebit. Și, pentru ca Boileau să nu rămâie singur în volum, pierdut în clasică-i pedanterie, poetul i-a dat de tovarăș pe nenorocitul de Ponsard, ceia ce ieste un act de dreptate pentru amîndoi. Din faptul însă, că d. Naum a tradus pe acești doi desăvîrșiți reprezentanți ai clasicismului francez, urmează lămurit, că între ie și dînsul există oare-care afinitate de temperament. Poetului îi place dogmatizarea în versuri, tiradele pline de abstracții palide, burghezismul fără picătură de culoare, fără un cuvînt ieșit din inimă. Căci, alt-fel, nu și-ar fi luat o sarcină așa de neplăcută ca traducerea în versuri a unor scriitori de talia celor pomeniți. ¹⁾

¹⁾ Ceia ce ie interesant de observat, ie că tovarășul de activitate și estetică al lui Boileau,

Totuși în zădar ai căuta în «Versuri» înrîmirea lui Boileau, lipsa de culoare și plictiseala clasicismului mumificat. Dacă veți găsi, între bucățile cuprinse acolo, vre-o imitație antică, nu va fi nimic asemenea cu *Satirele* lui Boileau, cu odele așa de grele în aripă ale lui Jean-Baptiste Rousseau. «*Batil către Lidia*», «*După o lectură*» sînt. abstracție făcînd de greșelile de limbă și de ritm neevitabile la un predecesor al lui Eminescu, niște adevărate mărgăritare poetice. Nici o afectare, lipsă completă de perifraze, limbă potrivită minunat cu forma poetică a anticilor, cari, fără a ajunge în vigoarea expresiilor pe moderni, știa să ție mijlocul, făcînd din vers o măsură lină și armonică, unde entuziasmul ie tot-dea-una cîntărit și durerea elegantă. Poetul a uitat pe *maestrul* Boileau, pentru a se duce de-a dreptul la inspiratorul lui, Horațiu, și Horațiu are, pe lîngă talentul său covîrșitor, meritul de a fi abia a doua ediție a lui Alceu și a lyricilor dorienți. Imitația a fost reușită: poeziile an-

---

Racine, a fost tradus, în parte, de Gheorghe Sion. Nici un alt poet al nostru nu s'a apropiat de clasicii franceji ai veacului al XVII-lea.

tice ale d-lui Naum sînt *adevărate*, cu totul adevărate, pentru starea de spirit a anticilor: fără a cădea în escesele de coloare ale lui Lecomte de Lisle, în grămădirea indigestă a numelor mitologice, poetul a știut a fi antic, necălcînd sobrietatea literaturii romane, sobrietate tot așa de deosebită de entuziasmul înflăcărat și orbitor de coloare al romantismului, ca și de rigiditatea moartă a imitatorilor din epocile *clasice*.

Ar fi fost o întîmplare fericită pentru poet, dacă Horațiu l-ar fi inspirat mai des. André Chénier, ale căruia frumoase *elegii* le-a tradus, așa cum știe d. Naum să traducă, păstrînd eleganța fără samăn a autorului *Alcionilor*, ie un călăuz mai puțin sigur.

Cu toată maxima sa de a face versuri antice pe cugetări nouă, iel n'a izbutit să se lepede cu desăvîrșire de înrîurirea, otrăvitoare pentru poezie, a pseudo-clasicilor, cari stăpîniau atunci gustul publicului de budoare. Că a cunoscut anticitatea, și mai ales acea divină poezie greacă, așa de senină în escesiva ieî simplitate, că a știut s'o înțeleagă, că dintr'un frumos vers al lui Homer, dintr'o înnari-

pată strofă a lui Alceu a știut să culeagă altceva de cât o grămadă insipidă de nume mitologice și de locuri comune de lirism,—aceasta rămîne în afară de orî-ce îndoială. Nu în zădar se născuse pe malurile Bosforului poetul îndrăgit de Muze. Dar priceperea anticității n'a putut face să dispară, chiar din cele mai frumoase bucăți ale sale acea nesănătoasă tendință de a face *gentilă* poezia, de a i îndulci contururile, de a o prezenta așa de subtilă și de fină, în cât se pierde într'o perifrază orî cade în locul comun greoiu al prozei. Scoateți din opera lui *Idilele* și cele cîte-va *Satire*, și dese-orî, în dosul unui decor antic, veți vedea apărînd ridicul peruca frizată și mînecușile horbotate ale veacului lui Buffon.

Dacă d. Naum are o sumă de bucăți inspirate de această poezie hibridă, semi-antică și semi-*mignardă*, filozofia sa întreagă ie cu desăvîrșire acea a veacului al XVIII-lea,—în poezie. Nicî o idee statornică, pe care să o poți cuprinde, nicî o esplanare temeinică a vieții, nu vom întîlni în volumul «versurilor». Poetul se pare pesimist, dar de un pesimism mărunț, slab, copilăros. Nicî o osîndire a lu-

miș din înălțimea unei doctrine statornicite, ca la Eminescu, nici un miez solid de filozofie decepționistă. Lacrămă fără de număr, viață dureroasă, om alergând zădarnic după un vis ce dispare, suspinele neîncetate, alcătuiesc accesoriile acestei filozofii triste, dacă filozofie se poate numi. Une-orî o tălmăcire religioasă pare a arunca oare-care lumină asupra pricinilor durerii lăcrămătoare a lumii : poetul vorbește de «îngerî de milostivire», cari, prin rugă lor ferbinte către cel de sus, întărzie o clipeală «urgia păcatului strămoșesc». Ie o explicație în genul lamartinian, dar o explicație în sfîrșit : dacă d. Naum s'ar ținea de dînsa, dacă ar privi-o ca un lucru serios, și nu un simplu loc comun de retorică, ar însemna ceva. Pentru un om adînc încredințat de adevărurile religioase, toată truda amară a vieții se poate explica foarte bine prin osînda inițială, prin răzbunarea crudă a Dumnezeuului aprig, care răsfrînge asupra urmașilor, până la sfîrșitul veacurilor, greșala părinților. Dar nicăirî nu vom mai întîlni o aluzie la aceste cuvinte aruncate în treacăt, care par mai de grabă un apendice idealist la o noapte dulce de vară,

cu codri tainici, păsări adormite 'n crînguri și lacuri răsfrîngînd luciri de stele în luminoasele lor oglinzi de ape.

Dacă poetul nu caută să-și *esplice* durerea universală, pe care pretutindenți o cîntă și de care tot-dea-una se arată împovărat, cu atîta mai puțin, descriînd această durere, iel va da la iveală cauzele însăși, nu ale durerii generale, ci acele, care îl fac, pe iel, să blesteme trista lume, unde ie silit să trăiască. Cauzele acestea vor fi așa de neînsemnate orî așa de banale, în cît, cînd le spune, nu-ți poți închipui o durere răzimată pe iele și întărită necontenit prin gîndul la aceste motive de pesimism. *Moartea* întăiă, care, ce ie dreptul, prin întunecata ieă icoană poate amări o viață, dar atunci numai, cînd o aî veșnic înaintea, cînd iea îți stă împlîntată în minte, cînd simți inima sfîrșindu-ți-se înaintea groapei, peste care veșnica îndoială stăpînește, îngrozitoare și mută. La d. Naum, moartea nu ie o obsesie halucinantă, un vis rău purtîndu-se înaintea ochilor nebuni de groază: nici odată iel nu se înfioară ca Vlahuța, înaintea acestui somn negru, nesimțitor, etern. Pentru d-sa, iea face

parte din decorurile poeziei, din tovarășele, sacrificate de veacuri, ale durerii lăcrămătoare: ie a pierdut enorm din groznica ie realitate pentru a deveni, nu tremurul deznădăjduit al animalului înaintea nimicirii amenințătoare, ci un loc comun. Ie ceva analog cu lira, ce mîngîie pe singuratecul poet cu cîntările-î dure-roase și blînde, cu Muzele șoptind iubitului lor armonia versurilor, cu Aurorele trandafirii și îngerii bălanii și visătorii, cari alcătuiesc bagajul poetic al veacului al XVIII-lea, bagaj, din care Lamartine încă se încumetă a lua vre-o idee colbăită pentru «*Meditațiile*» lui. Și dovadă că moartea nu ie alt-ceva în cugetarea poetului nostru, ie că o vedem pusă — lucrul ie cam curios — alătura cu *războiul*, între cauzele cele mai grozave de pesimism. În această idee, care azi apare cel puțin barocă, ie una dintre cele mai exploatate în veacul trecut: lumea ie rea până în temelie, *Răul* domnește etern în ie, și aceasta pentru că omul nu ie de cît «sărmanul muritor» și pentru-că războiul aruncă dese-orî nota lui de aramă în concertul dureros al vieții. D. Naum insistă asupra ideii, zugrăvind

Sficioasele fecioare, ierî de nuntă pregătite,
 Inundînd cu al lor sînge capiștile pîngărite,
 și în sprijinul ieî aduce, ca niște legiunî pu-
 ternice de versurî lungî, întreaga istorie, în-
 cepînd cu Xerxes și sfîrșind cu

Cezarul cel tînăr ce din Galia pornește
 Duce-o nație întreagă și la Nord o 'ntroienește, ¹⁾
 ceia ce însamnă a sfîrși printr'o perifrază, per-
 fect în gustul veacului al XVIII-a, o argumen-
 tație pesimistă, care n'ar sta rău în gura lui
 Luce de Lancival ori a lui Esménard.

Cele-l-alte motive de pesimism ale poetului
 sînt iarăși împrumutate aceleî filozofi, care se
 întîlnește așa de des în André Chénier, cînd
 nu ie în momente de inspirație fericită. Pen-
 tru cel ce a tradus *Cerșitorul*, lumea ie o
 luptă între Bine și Rău, în care, experiența sa
 proprie o arată, acesta din urmă învinge
 tot-de-a-una la sfîrșit Nicî dreptate, nicî sim-
 țire nu se întîlnesc într'un organism,

Unde-o fatală lege și lupta cea nedreaptă
 A Binelui cu Răul în inimă deșteaptă
 Un chin neîmpăcat.

Singura mîngîiere ie «Muza» și natura, veș-
 nic liniștită, senină și dulce :

¹⁾ Cetește: Napoleon I-iu și campania din Rusia I

Ieș fug, ducînd cu mine amarul mieu de gust
 Departe în natură, și pace cat să gust
 Supt cerul lucitor.

Și în Chénier :

Ah! portons dans les bois ma triste inquiétude.

Și natura aceasta nu ie o natură uriașă și alinătoare prin măreția ie înșăși, față cu mîcimea durerilor noastre, ca la Eminescu, ci natura lui Rousseau, cadrul idilelor lui Florian.

Comparația poate continua: poetul nostru vede cu jale contrastele, pe care le întimpină într'însa; mai mult, natura i se arată supt forma aceasta de *contrast*, și, în loc să vadă binele îndreptînd răul, iel distinge pata florilor veninoase în mijlocul pajiștilor de primăvară, buhna greoaie plutind de-asupra pădurilor tainice (*Aegri somnia*). Orî-ce ie frumos pe lume, gingaș, *trebuie* să piară prin însuși acest fapt, într'o organizație cîrmuită de Rău. In sfîrșit, în propria sa viață, poetul află aceiași dezi-luzie finală, și iar prin ajutorul unor cauze prea neînsemnate pentru a sprijini un adevărat pesimism. Trecerea iute a anilor, de pildă, pierderea în depărtările vremii a tinereților fericite sînt mai degrabă niște cauze de dulce

melancolie, de cît de blestem. Pentru d. Naum însă, iele sînt acele, care întunecă mai tare cerul vieții. Parafrazînd celebrul vers :

Et fugit, interea fugit irreparabile tempus,
 iel va scrie « *Amicilor meș* » și « *Iluziune* », o bucată de maiestru în frumoasa desfășurare a versului, în elegiaca lui moliciune, dar care se razimă pe un sentiment profund banal și împrumutat :

Așa fug, dispar în spațiu și se pierd fără 'nturnare,
 Urmărite și-apoi șterse de o veșnică uitare,
 Ca un nor gonit de Crivăț supt tăriile albastre,
 Fuge dorul, fug speranțe, fug iluziile noastre,
 S'ascund toate în mormînt

Și acuma, André Chénier, elegia a șesea :

O jours de mon printemps, jours couronnés de roses,
 A votre fuite en vain un long regret s'oppose !

Ideia se mai întîlnește, supt o formă cristalizată în frumuseța sa, și în « *După o lectură din Horațiu* », care, lucru rar la d. Naum, se mîntuie printr'o strofă cu efect:

Iccius, te uită 'n urmă, aibi curagiul și privește,
 Cum în spațiul prădalnic, în trecutul istovit,
 Supt minciuna existenței, ce te 'nșală și glumește,
 Anii tinereții noastre, ca un fum, s'aū risipit.

Nu doar că d-nul Naum ar fi luat ideia *de la Chénier* numai de cît; iea poate să se afle

pretutindene, tocmai fiind-că ie banală. Și, dacă în veacul al XVIII-lea, căruia d-nul Naum i-a împrumutat tonul pesimismului său lăcră-mător și puțin solid, iera permis să nu puț de cit banalității filosofice în versuri, dacă pesimismul ușor iera la modă și iertat, dacă trebuia să plîngă puțin și să suspină mult, chiar cînd n'avea ochii umezi și inima amară, astă-zî lucrul nu mai ieste permis. Poetul, care se face vinovat de banalitate, ie sever judecat, chiar cînd are forma, frumoasă pe alocurea, a d-lui Naum, și chiar cînd o are și mai frumoasă încă. Poezia veacului al XIX-lea nu ie un gîngurit dulce, igienic pentru poet și pentru cetitor, cum spunea așa de bine d-nul Hasdeu, în cuvintele asupra lui Eminescu, iea nu mai ieste o distracție mai aleasă, o jucărie sonoră. Ceî ce puneau scînteia divină în poet și cercau să învie pe *vates* anticul, romanticii înflăcărați, cari predicau adevărul din înălțimea unei strofe răsunătoare, nu ierau nici tocmai așa de greșiți, nici tocmai așa de ridiculi. Cel ce caută azi mîngîiere în dureri și răspuns la chinuitoarea întrebare a înțelesului

vieții, nu mai deschide Evanghelia, ci cetește versul poetului.

Și cînd nu găsește nimic de cît mărunțișuri banale, iel închide cartea și uită pe autor. Aceasta ie, de sigur, încă una din cauzele, pentru care d. Naum n'a fost popular și nu va putea să fie.

II.

Innainte de a trece acuma la influența covîrșitoare, pe care romantismul a ezercitat-o asupra poetului, cîte-va cuvinte despre o bucată, rămasă clasică în românește prin însușirile versului, despre singura din producțiile d-lui Naum, în care, lucru cu desăvîrșire rar la d-sa, un period cadențat și deplin să nu fie nimicit ca impresie prin o sumă din versurile acelea fără putere și plate, care reiați idea frumoasă pentru a o banaliza, pentru a scoborî tonul înalt al poeziei prin gîfîtoarea lor înșirare. Ie *Oda la Leopardi*. Se va vorbi mai mult de dînsa, fiind-că în iea se arată lămurit chipul, cum poetul nostru înțelege pe unul dintre cei mai adînci și mai dureroși lirici ai veacului, și în aceiași vreme și filosofia

sa deosebită, idealul, pe care îl recomandă cîntărețului morții mîngîietoare.

D. Naum nu vede pe adevăratul Leopardi, în toată complexitatea sistemului său pesimist. Pentru d-sa, pricina de căpetenie a deziluziilor poetului ie amărăciunea zilelor copilăriei sale, traiul fără lumină și fără iubire, care i-a înnădușit de la început toate visurile, înnăcrindu-și inima și întunecîndu-și gîndurile. După aceasta cercetarea cauzelor finale. Leopardi s'a îndărătnicit să afle acel *perchè delle cose*, care pentru vecie va rămînea necunoscut și care nu poate de cît vărsa durere în inimile celor ce aleargă după imposibila-și dezlegare, prin ironia lui eternă de sfînx crud și nepătruns. Inșă, orî cît ar munci omul cu mintea, iel nu va putea străbate în această cauză a cauzelor, la acest punct unic, de unde pornesc lanțurile nenumărate ale lucrurilor. La sfîrșitul orî-cărei cercetări, dincolo de marginea, unde cugetarea omului poate ajunge, se întinde marea lucrurilor ascunse, abisul întunecat și mut. Ie păcat de moarte a trece de această stavilă, a se risca pe oceanul nesigur și bîntuit de furtune al ipotezelor metafizice. Concluzia ie

resemnarea, silința de a uita ceia ce nu poți
să afli, de a te opri singur înaintea enigmei :

Vai, dac'aî trece peste ceruri și dincolo de tra-
montană,
Nisipul din pustiu să-l măsurî, să trecî cîmpia dia-
(fană,
Și valurile 'ntregî a mării pe rînd pe rînd le-aî
(număra,....

Să'ntorcî planetele cu mîna, tu tot nimic nu veî afla :
Fatalitatea-î neînvinsă, destinul nostru-î mărginit.

Acesta pare într'adevăr a fi rezultatul, la care ajunge d. Naum, cu toate că întreaga poezie ie departe de a fi tocmai așa de limpede. Poetul recomandă între altele lui Leopardi privirea naturii mărețe, minunilor fără de samăn ale lumii, tablourilor de idilă în genul lui Gessner și Florian, unde fete nevino-vate și blînde se plimbă cu iubiții lor ferme-cătorî pe înfloritele pajiști ale cîmpiilor, supt soarele blînd, cu razele așa de dulci, al unei zile de primavară. Leopardi ie un miop: iel nu vede lumea așa cum ieste, în nețăr murita-î putere de espresie, în contrastele-î uimitoare: din acest haos de frumuseți și de grozăvi, iel alege numai pe aceste din urmă, pare a spune d. Naum. Pesimismul lui s'ar risipi ca o negură de toamnă în faptul zilei, la vede-

rea deplină a naturii vioaie și colorate. Și, dacă tablourile dulci, în genul lui Fragonard, nu i-ar ajunge pentru potolirea nestinsei dorinței de odihnă, nesăturatelor aspirațiilor către acea nimicire a durerii, care ieste moartea.— n'are de cât să călătorească cu mintea prin locurile vestite ale Iliadei, să răscolească țărîna eroilor homerică, pe malul bătut de valuri al Troadei, să privească văile înflorite și munții prăpăstioși ai țării lui Pindar și Tirteu. Nu ie vorba, mai departe în desfășurarea lungii țesături de gânduri, care constituie fondul odei, d. Naum pare a se prinde în lațul propriilor sale cugetări, a tăia brusc tablourile trandafirii, prin neașteptata privesite a genunii fioroase, unde se rostogolesc veacurile după veacuri și de unde viața nouă, ca un vis trecător, ră sare pentru a sătura mai târziu nepotolita sete a morții: dar sfîrșitul poeziei dovedește în des-tul, că fondul ie, dacă nu ie cu desăvîrșire optimist, cuprinde cel puțin o melancolie re-semnată, care n'are nimic, dar absolut nimic din acea săninătate, scrișnind din dinți din timp în timp, în care se învălesc pesimiștii contemporani, ca niște statui liniștite ale du-

rerii. Cum spune așa de bine iel însuși, d. Naum vede în poet «un sol de bine», un mîngîietor de suferințe, care varsă în inimile sîngerînde ale omenirii balsamul nădejdi și al răbdării :

Poetul ieste sol de bine, iel ieste preotul ales,
Iar nu un sceptic trist și rece, un gînditor neînțeleș,
Menit zădarnic să desfire înfricoșatele probleme.

Ideia ie foarte atacabilă, pentru că poetul n'are nici-o sarcină socială, nu ie îndatorit a face pe sora de caritate a inimilor bolnave, a distila dulcegării fără miez, a face pe fericitul, cînd durerea-î frămînta crierii și-î învinețește buzele. Dacă iel are vre-o datorie față cu ceș ce-l cetesc, ie una singură, *sinceritatea*, lipsa de poză și de mască : Leopardi a făcut ast-fel și, nu știu zău, dacă iel, «Tirteul morții», împrumutînd haina trandafirie a lui Florian și idilitatea ridiculă a unui Delille, ar fi adus omenirii mai mult bine, de cît prin armonia dureroasă a *cînturilor* sale.

Dacă d. Naum ar fi văzut mai departe de cît *retorica* lui Leopardi, de cît moștenirea falșă și silită, pe care, ca toți liricii de la începutul veacului, autorul *Ginestrei* a împru-

mutat-o de la prozaicii barzi ai veacului al 18-lea, iel n'ar fi recomandat priveliştea lumii şi primblările arheologice celui mai *pătruns* de înţelesul negativ al vieţii dintre liricii de la începutul secolului nostru. De repetite ori, Leopardi a protestat contra teorii, care căuta în durerile sale de copil oropsit şi fără iubire, esplicarea unui pesimism filosofic, care ieste, zicea iel cu orî-ce prilej, o idee, un sistem, şi nu răsfrîngerea unei suferinţi trecute, unor amintiri triste, asupra întregii lumii. Dacă poetul avea dreptate saă ba, despărţind pesimismul său de propria sa fiinţă, ca om, şi de particularităţile acesteia, ie altă întrebare: în ceia ce mă priveşte, aş fi foarte plecat să cred, că la Leopardi şi la Byron, la acesta ca şi la Eminescu, pesimismul nu se poate esplica nici într'un chip prin cauze esteriore, orî-cît de multe la număr s'ar părea acestea şi orî cît de mult poetul însuşi le-ar scoate înaintea, ca izvoarele concepţiilor lui dureroase despre lume. Teoriile de acest fel nu arată mai tot-de-a-una de cît ingeniozitatea criticului şi nu adevărul lucrurilor. Dacă d. Naum, de pildă, ie pesimist, şi orî-cîte profesii de credinţă, ca acea de mai sus,

ar face. acesta ie fondul temperamentului său, nota sa distinctă ca poet, aceasta nu se datorește, de sigur, războiului, întrebuițeze-l d-sa orî-cît de mult ca instrument retoric, ca umplură de vers, orî alt-ceva de acest fel, ci temperamentului său ca om, dispozițiîi sale speciale de a colora, în negru, nu tocmai, dar într'un cenușîu pronunțat, niște lucruri, care în sine sînt cu desăvîrșire goale de înțeles, *neespressive*.

Acelașî lucru cu Leopardi : fondul pesimismului său, cauza lui inițială, trebuie de căutat numai și numai în vibrațiile nearmonice ale nervilor săî la atingerea cu lucrurile din natură, în tonul discordant, pe care aceștia, nervii, îl dădeaî impresiilor venite din afară. Argumentele pesimismului său sînt niște *propete* pentru acest pesimism intern ; din arsenalul de idei metafizice în circulație atunce, poetul și-a ales acelea, care-î conveniaî, acele soluțiunî, care îndreptățiaî pesimismul său *inherent și născut cu iel*, odată cu nervii săî bolnavî și trupul său șubred. Pesimismul, pe care-l simțîa într'însul, a căutat Leopardi să și-l esplice, saî mai bine a prefăcut durerea

sa continuă, senzația dureroasă, supt care cunoștea lumea, printr'o fatalitate organică. într'un pesimism, într'o filosofie. Dar, revenind acuma la această filosofie, ideile predominitoare sînt mult mai serioase de cît acele, pe care le-a văzut d. Naum și pe care le-a împrumutat adese-orî de la dînsul. Cu puțină adîncire și cercetare mai serioasă d. Naum ar fi aflat, pe lîngă nenorocitul de război, care, ce-î dreptul, strică vre-o cîte-va versuri din «Canzoni», prin intruziunea lui nepotrivită, ideia durerii sinonimă cu lumea, cea a naturii, dacă nu perversă și apăsătoare, cel puțin nesimțitoare și vitregă pentru durerile omenirii :

— Intatta luna, tale

È lo stato mortale ;

Ma tu mortal non sei

E forse del mio dir poco ti cale —

ar fi găsit viziunea feroasă din «la Ginestra», lumile rostogolindu-se în spațiul fără de sfîrșit, unde pămîntul întreg, cu frumusețile și durerile lui, cu întreaga lui cugetare, cu viața lui întreagă, care simte, gîndește și plînge, nu ie nici cît un grăunte de nisip pierdut în abisurile Oceanului, ar fi găsit renunțarea până și la iubire din «Aspasia», decretarea josniciii

cărnii, care nu poate fi iubită de cît pentru
asămănarea ieî cu un ideal neatins. — ar fi gă-
sit atîtea și atîtea lucruri, pe care ie păcat,
că nu le-a găsit, orî că n'a putut să le găsească,
pentru a face din «Oda la Leopardi» ceva
mai mult de cît o retorică frumoasă, plină pe
alocurea de o melancolie dulce, dar unde în
zădar aî căuta «cuvîntul», creanga de uscat,
pe care o aduce peste ape porumbița zbură-
toare, pentru a întrebuița cuvintele poetului.

Și de aceia, cînd mîntuî «Oda la Leopardi»,
întorcî fila, așteptînd încă ceva. Acest ceva
n'a știut să ni-l deie d. Naum, nicăiri.

III.

Până acuma scriitorul apare ca un perfect
clasic, căruia nimic nu-î lipsește, nici perifriza,
nici Cezarul cel tînăr venind din «Galia», nici
abstracțiile personificate, calitățile fără viață,
scrise cu literă mare:

Atunci Binele, Frumosul, ies din pulberea antică,
Adevărul, Infrățirea se arată pe pămînt;

Artele, cereștii fecioare, mîndru fruntea lor rîdică,
Iaă cununa Nemuririi și sărbătoresc veșmînt,

nici lira, nici suspinele, care disting veacul,
ce ne-a precedat. Ca și la ultimii clasici, veșî

afla toată istoria universală invocată în sprijinul unei idei, caracterul negativ al vieții dovedit prin otrăvirea lui Socrat, gonirea lui Temistocle, care arată numai că Grecii nu prețuiașă geniul în trădătorii, și evenimentele făptuite de Napoleon. Une-orî versul frumos va scăpa locurile comune, dar dese-orî acestea din urmă vor învinge, și vom rămînea perfect indiferenți pentru jalnica întîmplare a lui Xerxes pierzîndu-și corăbiile la Salamina.

În romantism, d. Naum a fost mai fericit: dacă am alege în volumul d-sale (*Nox erat dispărînd* cu titlu cu tot), *Aegri Somnia* ar sta, de sigur, alături cu *Niobe* și cu *Elegia către Taliarch*, care n'are alt cusur de cît acela de a cuprinde oare-care versuri foarte îndoielnice, și în ceia ce privește înțelesul.

Romantismul d-lui Naum ie departe însă de a avea o fizionomie distinctă. Lăsînd la o parte fondul comun, care se întîmpină la toți romanticii franceji — fiind că numai cu aceștia are d. Naum legături intelectuale, Victor Hugo apare cu totul alt-fel de cît Lamartine, de pildă. S'a zis prea mult *romantismul*: o cercetare mai amănunțită găsește adese-orî nu-

maî *romantică*. Dintre toate formulele, cea a romantismului se poate închiega maî greu, fiind-că ieste și cea maî largă, aceia, care lasă mîna maî slobodă poetului în alegerea subiectului. În afară de simpatia pronunțată pentru o Spanie cu balcoane și mandoline, și o Italie curioasă, cu cavaleri feroși și săbiî ieșind din teacă la fie-care frază, în afară de o exploatare escesivă a fantasticului demoniac, geografic și istoric, de o dragoste specială pentru escentric și urît chiar, de însemnatele inovații de formă, nu se văd tocmaî bine caracterele comune ale romantismului. Dacă însă am face un amestec de bucăți romantice, un fel de antologie romantică internațională, am avea aparența poemelor d-lui Naum.

Byron are partea lui de influență în *Don Padil*. Veți găsi acolo toate însușirile, nu totde-a-una alese, ale celui ce a cîntat pe Conrad și pe Lara. Ironia byroniană, lipsa de sistemă, împrejurările împleticindu-se, în loc să se desfășure, versul luător în rîs și caustic,— se găsesc pe deplin în don Padil al d-lui Naum. Poezia are bucăți bune: caracterizarea de la început a cucernicului preot din Sevilla, care:

Cu glas dulce alinează, cînd îi spuî, orî-ce mîhniri,
 Şi ceteşte zi şi noapte viaţa sfinţilor martiri,

creşterea lui la călugăriţe, afacerile cucernice
 cu femeia gospodină şi cu minte a sacrista-
 nului. sînt ezact în tonul byronian şi plac prin
 fineţa ironiî, — pe alocurea. Din nenorocire,
 bucată ie prea lungă şi n'are însuşirile, care
 se cer tocmai de la bucăţile prea lungi. Byron
 poate scrie *Don Juan*, dar a imita «don Juan»
 ie enorm de greu, chiar pentru un tempera-
 ment aşa de comprehenziv, ca să zic aşa, ca
 al d-lui Naum. *Blaga* multă plictiseşte de la
 o bucată de vreme, şi, cînd nu izbuteşti a face
 ceva asămănător cu descusuta, dar frumoasa
 poemă a poetului englez, riştî foarte mult de
 a imita *la Pucelle* a lui Voltaire orî parafraza
Eneidei de Scarron.

Musset n'a înrîurit mai puţin de cît Byron
 asupra d-lui Naum, şi, de astă dată, modelul
 iera dintre cele mai alese, mai fine, mai ele-
 gante. Trei poezii aparţin acestei direcţiî; le
 iaü în ordinea volumului. Sînt *Dona Clara*,
Oglinda şi *Dona Serafina*.

Înnainte de a scrie *Dona Clara*—ie o ade-
 vărată nenorocire pentru poet, că-î poţi gîci

tot-de-a-una poezia inspirătoare — autorul ieî a citit *Ballade à la lune* și vre-una din frumoasele *Povești* spaniole și italiene ale celui ce a făcut «*Namouna*». Subiectul ie tratat cu o mîna ușoară ; ie așa de ușoară însă această mîna, încît. atingînd la suprafață unele situații, ie trece cu desăvîrșire de-asupra altora. lă-sîndu-le într'o umbră nu tocmai lămuritoare.

Partea însă. care nu poate avea nicî-o influență estetică, aceia, în care versul ie pus numai așa pentru ca să fie, unde iel se reduce la o șagă copilărească, puțin serioasă și neizbutită. cu silabele, ie tocmai partea, unde influența *Baladei* a făcut pe d. Naum să încerce în românește ceva ca :

C'était dans la nuit brune.

Sur un clocher jauni

La lune,

Comme un point sur un i,

care poate să fie o frumoasă bucată în franțuzește, dar pe care firea limbii românești o face cu desăvîrșire neinteligibilă, imitată ast-fel :

Oh ! ie luna, luna *brează,*

Curioază,

Și cumătră... Cu-a ieî rază,

Imitează,

Chiar în noapțile senine,

Pe orî-cine.

Spiritul aice ie tocmai atît de comunicativ, cît ie de frumoasă forma.

Dona Serafina, una din ultimele opere ale poetului, face parte din aceeași categorie ca și *Dona Clara*. Ie acelaș *spaniolism* fals, aceeași desfrînare de coloare, de morți feroși, ieșind din mormînt pentru a îngrozi pe femeile lor necredincioase. Pentru cine ar căuta bine, poezia ar vâdi oare-care asemănare cu unele strofe din *la Comédie de la mort*, pe care d. Naum a tradus-o și a tradus-o bine. Ideia ie aceeași ca și a lui Gautier, o supraviețuire a mortului, o clipeală de conștiință și de mișcare dată celui ce odihnește în cimitir, pentru a mai vedea odată toate ființele și lucrurile iubite cu patimă, pentru a pune fața lui fără de carne între femeia care l-a uitat și iubitul ie, înghiețindu-î de groază :

Și să nu poți odată, pe o noapte 'ntunecoasă,
Pe cînd ie este încă la bal, tu numa'n oase
La dînsa să te-ascunzi.

Și-apoi, cînd se întoarce, corsetul cînd își scoate,
Cu zimbetul pe buze, scheletul tău la spate
Să-l vadă prin oglinzi.

În poezia originală, bărbatul Serafinei împlinește dorința, pe care o cîntă Gautier, și

poetul ajunge la o adevărată energie de expresie în :

Și lumina tot zbugnește, pe pământ se 'ntinde 'n
 (pături,
 Ușile trosnesc pe praguri... și trosnind să dau în
 lături,
 Zornăind, un schelet intră !... fălcile îi clănțănesc
 Furios,.. din oarba-i față două focuri strălucesc.

Ca și aiurea însă, lauriul lui Musset și al lui Byron nu lasă pe d. Naum să doarmă. Fiecare poet are felul lui de-a scrie, și poetul nostru are pe al său, un fel de a scrie, unde apa ie cam tulbure, ce-î dreptul, din cauza nenumăratelor izvoare ale inspirației, — dar impresia generală ce se desface din cetirea volumului d-sale, aceia în care pier toate notele discordante, ie o impresie înaltă, *nobilă*, pentru a întrebuița un termen foarte ieșit din modă, dar adevărat pentru acest fel de temperamente artistice. D. Naum pontifică pretutindene, cum pontifică de altmintrelea, și cu succes, artiști mai mari și mai puternici de cât d-sa, un Hugo în poezie, un Châteaubriand în proza epică ; pretutindenea vorbește de pe un pedestal, cu o octavă mai sus de cât tonul comun. O banalitate chiar devine, și trebuie

să devie, un oracul pentru poetul lui *Aegri Somnia*. D. Naum ar fi trebuit să recunoască această direcție fatală a temperamentului său și să renunțe la împunsătura satirică, la gingășiile mărunte și familiare, pe care Musset le presoară, zimbînd ironic, în operele sale. Dacă ar fi făcut așa d. Naum, și-ar fi adus un enorm serviciu, acela de a nu lovi gustul estetic la fie-care pas, printr'o glumă greoaie, silită, pe care pare c'o țîi în spate. Spiritul ie ceva foarte fin și greu de apucat; între o vorbă de spirit, între un *trait* mussetian și una din greoaiele glume ale lui Hugo ie mai puțin decît un fir de păr: d. Naum nemerește tot-de-a-una dincolo de firul acela de păr. Și căderea aceasta în banal, într'un comic neizbutit și fals, ie cu atîta mai dureroasă și mai supărătoare pentru gustul cetitorului, cu cît ironia, după care vădit aleargă, gîfiind foarte puțin estetic, d. Naum, ie gluma lui Musset, spiritul cel mai diafan, mai scînteietor și mai mușcător din toate genurile de spirit, cea picătură, imperceptibilă aproape, de coroziv, care se pune numai cu multă luare aminte în poezie, și numai atunci, cînd Dumnezeu îi

va fi dat din capul locului, între alte daruri frumoase — ușurința versificării, armonia legănătoare a silabelor, limba dulce—și darul acela, de care ie mai zgîrcit decît de multe altele, spiritul. Ie rău cînd nu-l ai, și cu atîta mai rău, cu cît fie-care visează. și *încearcă* — ceia ce ie mai grav și mai nenorocit — tocmai genul, pentru care nu ie făcut ¹⁾; dar în sfîrșit nu ie chiar un cap de țară, poți foarte bine să fii un artist mare fără de rîsul subtil al lui Ariel — dovadă Hugo, care te zdrobia, te toropia supt un vers spiritual, dovadă Balzac, care, și iel, nu știe să rîdă și are păcatul de a încerca ironia. D. Naum n'a știut să se resemneze. Musset îl urmăria cu *blagele* din *Namouna* și ghidușiile lui așa de gentile. De aceia, a fost adus firește să scrie aceste două versuri, infam, neiertat de burgheze. de fără de sare, de revoltătoare în lipsa lor de bun gust și de simț estetic :

¹⁾ Ce dovadă mai strălucită s'ar putea găsi, decît chiar opera, pe care o publică acuma poetul, în *Convorbiri: Povestea Vulpii*, — *Le roman du Renard, Reineke Fuchs* !! Poema începe, mi se pare, cu următorul vers, asfixiant ca spirit :

Cînd Adam de-a lui soție, ca tot omul, înșelat....

Cine-atunci, mergînd pe cale, și privind a ieși
 (guriță,
 N'a strigat cu glas de *înger* : puî, puî, puî la po-
 (rumbiță !

Nu știu dacă va fi strigat cine-va vre-o-
 dată, *cu glas de înger*, asemenea exclamație de
 craidon de mahala, dar, în orî-ce caz, nenorocitul
 care va fi avut răul gust de a striga substanța
 acestor două versuri, — ar fi fost departe de
 a cîștiga bunele grații ale fudulei castilane.

Apoi, de ce picioarele alergînd ca *două po-
 rumbițe pe trotoare* ? Știu că o critică de de-
 taliu ie mai mult sau mai puțin o șicană rău-
 voitoare, aproape tot-de-a-una, dar aceste greșeli
 de lez-estetică, venite din partea unui poet de
 talent, unui poet care-și va avea locul său,
 și un loc de cinste, între cei d'întăiu artiști
 ai noștri — ca timp și ca valoare — sînt așa
 de izbitoare, sar așa de tare în ochii celui ce
 are o fărîmă măcar de bun gust, sînt așa de
 mult în genul exploatat și azi de revistele
 mici și de poetaștrii mărunți, încît nu le
 poți trece cu vederea. Într'un pasaj frumos,
 într'o strofă sculptată, iele sînt adevărate pete
 în soare — *mutatis mutandis*. Ie byronism, știu,
 dar un byronism fals și rău imitat.

Cînd Byron începe pe tonul fără grijă, pe care-l afectează pretutindene, în prefața lui *Don Juan*, cînd aruncă în treacăt săgeții tuturor puternicilor zilei, cari nu-î convin ca «eroi» ai poemului său, îți place, *i se șede*, din atît de multe cauze, încît la urma urmei nici nu mai știi bine de ce, dar simplu așa, fiindcă ți-î drag să te uiți la dînsul, cînd rîde, și chiar cînd se strîmbă, făcîndu-se că rîde. D-lui Naum nu i se șede: ie prea serios, a scris prea mult ode, elegii, a tradus prea mult pe Boileau și pe Ponsard — și a devenit morocănos, a imitat prea mult pe Hugo — și a devenit sublim *de parti pris*, pentru a face blage. Și apoi, orî-cum, picioare sămănînd cu două porumbițe, care *aleargă*, și încă pe trotoare!

Boileau are niște versuri proaste, care nu-s de desprețuit, în ceia ce privește cuprinsul, asupra primejdiilor rimei. Rima bogată, mai ales, ie o ispită, și cine nu știe cîte lucruri banale silește ie să spuie pe un Théodore de Banville.

Duceți-vă la *Oglinda*, și veți găsi același lucru. *Noptile* lui Musset sînt, *absolut spûind*, un gen neimitabil. Poetul ie tot-de-a-una pe

margenea unei prăpăstii, aceia a plictiselii și a ridiculului. Musset se ține bine pe acest ascuțit de sabie, și aceasta, fiind-că ie un poet mare întâiu, și apoi, pentru că ie Musset. omul cel mai maiestru în găsirea unei ștregării, în nesimțita atingere a unui subiect îndoielnic. Ie un amestec așa de drăguț și de mișcător în ironia muiată în lacrimi a «Noptilor», dureea ie așa de fină, de blîndă și de estetică, zimbetul se ține așa de bine numai la colțul buzelor, încît a te pune la întrecere cu Musset, cel mai primejdios din capii de școală, prezenți, trecuți și viitori, ie a risca să faci un fiasco complet, deplorabil și nefolositor. Singurul la noi, care ar putea *nemeri* pe Musset, care ar putea prinde neastîmpărul său cochet și fără legătură, ie Gheorghe din Moldova, poate, și încă i-ar trebui multe și lui Gheorghe din Moldova pentru a scrie o *Noapte*, chiar cea mai slabă din iele. Întăiu, condiția neapărată a curățirii condeiului de reziduuri pironiene și de oftături...

Și aceasta pentru că Gheorghe din Moldova ie, împreună cu d. Cuza, cel mai de spirit dintre poeții noștri, nu numai actuali ci și

din trecut,—fiind că Alecsandri te strivia tot așa de mult supt gluma lui, ca și d. Naum. Și încă d. Cuza *arde* prea mult pentru a face o *Noapte*, unde puțină urbanitate de condeiă își are locul ieș.

D. Naum s'a îndărătnicit să facă o *Noapte*, frecată cu puțin clasicism de felul lui Horațiu, și a scris *Oglinda*, bucata poetică, în care intimită poetului și membrii *Junimii* ar putea afla oare-care mulțămire răutăcioasă, descoperind niscaiv portrete satirice, asupra cărora poetul insistă prea mult,—dar care, pentru mine și cei ce aparțin altei generații și altui cerc decît autorul *Oglinzii*, ie un adevărat text haldeian. Pe urmă, de ce ideia, așa de răsufată, a îmbrăcăminții grecești puse pe tipurile zugrăvite, de ce eternii și de atîtea ori morții de bătrîneță. Batil, Lika, Iris și Compania? Așa de puțin moderne sînt obiceiurile acestea. așa de mult miroase cît de colo a Boileau, dacă nu a Gilbert. ceia ce ie și mai rău, că ți-e silă să mai auzi de ieie. Luați satira a III-a a lui Eminescu și, în partea din urmă, puneți scena în vre-un oraș grecesc. botezați cu numele urmașilor lui Temistocle pe

toți cei, în potriva cărora strigă poetul — și veți vedea cum falșul va strica una din cele mai frumoase satire ce s'au scris vre-o-dată. Acest decor împrumutat ie un fel de pudră poetică, și azi poezia nu se mai pudrează, — cel mult, ie se tăvăleşte în noroiu cu Richepin.

Dacă s'ar putea alege ceva din «Oglinda», ar fi doar două tablouri, răci, foarte răci, glaciale ca ton și ca desfășurare. *clasice*, dar corecte, de un desemn desăvârșit: ie Lania și Miopița, unde iar Musset ar fi trebuit să spuie cuvîntul :

Lania-î măritată c'un Sibarit fruntaș
 Și ie dă astă-zi tonul și moda în oraș;
 Activă, liberală, se înțelege 'n toate:
 Politică și arte, gătelele bogate;
 De-al său bărbat zburdalnic de loc nu ie *jaluză*;
 Colindă zi și noapte: ba Lika ie lehuză,
 Ba iese pentru aier, călare, în trăsură, etc.

Și portretele acestea reușite sînt înnecate, pierdute într'o retorică slabă, anemică, unde versul trage de moarte și ideia agonizează și, în loc să se mîntuie cu o trăsătură de spirit, cu un vers bătut ca o medalie (cum trebuie să se mîntuie ori-ce poezie, care ie poezie și scrisă de un adevărat artist), ie lîncezește în cuvintele lui Batil către Muză:

In adevăr! sînt pașnic, din cale-afară bun!
 Ar trebui acuma cu fală să-mi răzbun.
 Oprește-te aicea! nimic să nu mai spuî,
 Piciorul tău la mine în veci să nu-l mai puî!

Comparați aceasta cu sfîrșitul *Noapții de Decembrie* a lui Musset.

Totuși, deși izgonită de d. Naum. și în niște versuri, orî-cum, jignitoare pentru Muză, ființa înzestrată cu mult simț estetic, pe care, de alt-fel, l-ar fi cîștigat măcar frecventînd pe poeții cei mari, — iea, Muza, n'a părăsit pe d. Naum, și aceasta pentru plăcerea noastră, cari n'am fi vrut ca *finis* să fie scris după *Oglinda*. Am avut *Hora Morților*, care face parte din frumoasele bucăți inspirate de Hugo. Dacă d. Naum ar fi căutat îndreptare și subiecte numai la autorul «*Orientalelor*», multe n'ar fi fost scrise, orî ar fi fost scrise alt-fel, și, mă grăbesc să spun, mai bine. Între Hugo și autorul «*Horei*» sînt, într'adevăr, oare-care asemănări de temperament, și, dacă imitarea ie condamabilă, cînd iești străin cu inima și cu firea de cel imitat, iea poate da încă bucăți frumoase, cînd, sămănînd cu modelul său, poetul imitator posedă inteligența formei și o oare-care independență în alegerea su-

biectului. Tot-de-a-una, nu-î vorbă, ieșți osîndit să mergi în urma unui altuia, să-î fii inferior, — dar a fi inferior lui Hugo n'ar fi o așa de mare nenorocire, nici o așa de mare depreciare, chiar pentru d. Naum. Dovadă *Hora Morților* și, dovadă mai strălucită, *Aegri Somnia*.

Începutul «Horei», cu metrica sa capricioasă și admirabil de muzicală, cu variațiile de ton în strigătul muezzinului, vărsînd din înălțimea albului minaret misticele silabe, ale cîntecului sfînt:

Plîngea cu glasul său de jale,
Plîngea, plîngea neogoit,
Scăldat în lacrămile sale,
Pe turnul negru, povîrnit,

Un muezzin
Și glasul său pe vînt zbura,
Duios ecoul l'îngîna
Supt eterul senin.

«Alah, alah! ce chin cumplit,
«Și ce durere-amară!
«De la apus la răsărit
«Plîng sute de popoare.»

Că ie o Orientală, ie altă afacere, că muezzinul n'ar fi cîntat de pe turnul moscheii, dacă *djinnii* n'ar fi alergat în cîrduri zgomotoase

într'una din bucățile lui Hugo — iarăși o altă afacere. Nu mai puțin adevărat însă, că, — neegală ca tot ceia ce a scris d. Naum, care nu cîntărește puterea versurilor, ci, ca Nodier, desface o cordea infinită, și o taie, cînd ie oboșit de a scrie, — «Hora morților» ie frumoasă. Domnul Naum a iubit poezia și arta: aceasta cu patimă, cu acea uitare de sine, ce nu ie dată decît artistului sincer, care, față în față cu idealul, ie orb pentru lumea întregă, străin de dînsa, ca de o copie imperfectă a aceluia.

Dacă nu s'ar fi absorbit în contemplarea icoanelor ispititoare. și adesea orî ucigătoare, ale visului, dacă nu și-ar fi pierdut ochii, privind la soarele luminos al idealului, n'ar fi scris această invocație mistică:

Ideal ascuns în ceruri, culme adumbrită 'n stele,
Rug ce-ai ars în al mieu suflet ca tămîia pe altar,
Flacăra nemistuită, visul lacrărilor mele,
Printre veacurile stinse, ieu te caut cu amar,

care-î *culmea*, unde se poate ridica d. Naum, o bucată, patru versuri, pe care le poți pune ca epigraf al întregului volum al d-sale, care sînt un strigăt din inimă, cald, adînc, vibrator. Cu aceste patru versuri la activ, multe și se pot

ierta, se poate ierta «Oglinda» și încă acel teribil *Carnaval*, acel *bum-bum-bum* rușinos, care ar trebui șters din volum, pentru onoarea celui ce-a scris *Aegri Somnia*

«Aegri Somnia» ie titlul de glorie al d-lui Naum. Aice admirația ie *aproape* — tot acel aproape! — fără rezervă. Versul ie puternic, strofa caldă și sonoră, ideia fecundă. Ceia ce deosebește mai ales bucata, ie o inteligență deplină a istoriiei, o ușurință în a-și asimila spiritele cele mai deosebite, care face din bucata asupra Golgotei ceva mai mult decît o *meditație* de-a lui Lamartine, din tabloul procesiunii canephorelor la Atena, o friză de Partenon. Nu în romanticii, cari n'aū înțeles anticitatea și aū urît'o chiar, din spirit de reacție contra clasicomanilor, nu în Boileau, nici chiar în Chénier, care, iel, avea puterea trebuincioasă pentru a înțelege lumea antică, farmecul Helladei, nu în veacul al XVIII-lea ar fi putut găsi d. Naum aceste versuri, versurile acestea de marmură :

Și strălucea pe ceruri o lună argintie,
Și umbrele antice pe jalnica cîmpie,
Părea că se sculaū ;

Și 'n haine luminoase, ca'n zi de sărbătoare,
Spre țărmurile mării, purtînd în mîni stîlpare,
Grămadă alergău ! ¹⁾

Venia procesiunea ieșită din morminte,
Avînd în cap arhonții și riturile sfinte
Din țările Aticei ;

Venia cortejul sacru, Panateneia mare,
A Greciîi unite antică sărbătoare,
Spre templul Ceramicîi.

Atîta să fie numai în întregul poem, și iel ar rămînea un monument pentru poezia românească. Dacă ar fi avut poetul bunul gust și poate norocul de a scrie tot-de-a-una așa sau de a face frumoasa poezie din *Contrast*, unde — lucru curios — d. Naum ie *singur*, dar cu totul singur, fără model și fără sprijin !

* * *

Că d. Naum are frumoasă strofă și de multe ori vers frumos, fie-care în parte. lucrul ie în afară de ori-ce îndoială. Ie așa de *curgător* versul acesta, de melodic și de dulce, încît, cetînd cu oare-care răpeziciune, cum cetește lumea la noi o *poezie* — și aceasta esplică felul cum obișnuiesc poeții tineri a servi ver-

¹⁾ Îți amintești de plasticul vers al lui Carducci, vorbind de viziunile-î helenice :

Stendon le braccia, e cantano.

surile lor publicului — poți crede chiar, că poetul spune ceva, unde, în realitate, cu cea mai mare bună-voință, nu poți descoperi acel infim, microscopic și tulbure *ceva*.

Cînd întîlnești, de pildă, în *Batil către Lidia*, care, în calitatea ieî de poezie scrisă în gustul antic, saü mai bine în genul antic, ar trebui să fie mai lămurită, cînd întîlnești decî în această imitație horatiană, aceste două versuri, care sună perfect de frumos la urechie :

Vino, draga mea Lidie, vino scumpul mieü tezaur,
N'arunca un văl de doliu peste visul mieü de aur
ie cam greu să rupi farmecul silabelor armonioase și să te întrebî, ce ar însemna adecă, în bună proză, în limbă înțeleasă și inteligibilă, acest mic juvaier de oracul grecesc :

N'arunca un văl de doliü peste visul mieü de aur,
cînd știut ieste, că poetul chiamă, într'un ton foarte cochët și ușor, pe bălaia sa Lidie, un fel de copilă de-a lui Horațiu și Alceü, care n'are nimic mistic în iea și care deșartă cu cea mai mare plăcere posibilă o cupă de Falern pe purpura unui pat de fildes ? Admit, la rigoare, să puie aceste două versuri aiurea, într'o odă — unde ai putea invoca exemplul

nenorocitului de Pindar. — într'o epopeie. dar într'o poezie de un lirism ușor și elegant! ? În orî-ce caz, dacă poezia ie în gustul antic, nu cred să se fi găsit un antic — și oamenii a-ceștia, anticii, aũ avut tot-de-a-una păcatul nevoii de plasticitate, de contur lămurit și bine desemnat,—care să *guste* versurile de mai sus ... și atîtea încă în poezii—și iele tot horațiene și tot după gustul antic.

S'ar putea înmulți exemplele acestor neglijențe de fond până la infinit. D. Naum nu-și face nici cel mai mic scrupul de a jertfi ideia hainei sale : dese-orî un mărunțiș retoric ia proporțiile unei lumi de cugetare, ca învăliș exterior, și. de cîte orî un vers frumos i se poartă prin minte, de atîtea orî biata idee va trebui pusă la tortură pentru a intra cu sila în frumoasa sa locuință de silabe. În «Aegri somnia», de pildă, de ce obeliscurile, pe care le bate năsipul din pustie întăiũ, lucru foarte es-plicabil, cînd simunul răscolește Sahara, și a-poĩ *umbra de pe stînci* ? Ce însamnă sfincșii *monolite*, și nu monoliți, în limbă adevărat ro-mânească, cu *frunțile pãlitate de vîntul secular* ? Ie vorba de *a pãli*, a lovi, cînd atuncea tonul

poeziilor ie trivial și ordinar, orî de hibridul *a pãli*. a îngălbeni, cînd nu mai poți înțelege nimic: un sfînx îngălbenit, și încă de vîntul pustii? Și niște asemenea peticării poetice se întîlnesc—unde?—în «Aegri somnia», în tot ce a scris mai frumos d. Naum, în singura bucată, de care se poate fãli cu desãvîrșire! Nu ie păcat oare?

Să nu se uite — și d. Naum *n'ar fi trebuit* nicî-odată să uite aceasta — că ideia ie răz-bunătoare și că nu se lasă jertfită așa de ușor versului, orî-cît ar fi de frumos. Boileau al poetului nostru spune în această privință lucruri bune de cugetat, asupra sfezilor — în detrimentul poezii -- ale rimei cu rațiunea. Cu sistemul oropsirii ideilor ajungî, cum s'a zis, la Banville, și a scrie *Sonailles et Clochettes* ie alt-ceva de cît a face poezie.

Și încă d. Naum ar avea o circumstanță a-tenuantă, dacă pot fi circumstanțe de acest fel în judecarea gravului delict al greșelii contra ideii: cînd forma versurilor sale ar fi cu desãvîrșire neatacabilă, cînd iele ar fi scînteietoare ca diamantul și tari ca granitul, cînd poetul ar fi, ca Gautier, așa de sigur pe instru-

mentul artei sale, încît să-și poată permite orî-ce, chiar cele mai grele figurî de echilibristică. Ieste însă *forma* «Versurilor» chiar așa, orî adesea ideia ie sacrificată încă unui vers plat?

Se va cerceta întâiū economia versurilor și apoi limba. Cum vom vedea, asupra amîndu rora sînt atîtea rezerve de făcut, dar atîtea...

D. Naum nu ie *artist* întâiū. Și prin artist nu înțeleg pe cioplitorul de cuvinte, pe bizantinul cîntăritor al vorbelor, care poate fi adesea-orî, numai un muncitor harnic și fără de talent. Artistul adevărat ie născut cu tehnica artei sale, truda mai tîrzie nu va face nimic fără acest element primordial. Pictorul va prinde cele mai neînsemnate variații de culoare, tonurile cele mai puțin stabile și mai grele de observat, poetul va avea armonia cîntîndu-î în minte. Ca Ovidiu, iel va preface, *inconscient și involuntar*, în versuri tot ceia ce va încerca să spuie, și cu cît poetul va fi mai mare, cu atîta această închiegare interioară de armonie va fi mai cristalizată în frumusețea sa, mai întregă și mai deplină. Urechia lui aleasă va fi lovită neplăcut de cele mai

mică discordanță în armonia versului, nuanțe așa de delicate vor fi prinse de iel, încît versul lui va apărea ca rezultatul a zile întregi de muncă stăruitoare. Și de multe ori lucrul va fi cu desăvîrșire fără știrea poetului, și de aceia cele mai multe critici de amănunțimă sînt adese-ori ridicule, prin tendința de a ști tot, de a explica tot, de a vedea o intenție acolo, unde ieste numai un fel minunat, dar fatal. de a scrie. Cînd observi, de pildă, îmbielșugarea vocalelor luminoase și clare în pasagiile limpezii și puternice ale lui Eminescu, oare poetul însuși și-a dat osteneala să vîneze sunetele greoaie, adînci și întunecate, ori acestea au fost eliminate singure, fără amestecul conscient al artistului, printr'un mecanism intelectual destul de complex, care se petrece tot dincolo de marginea amestecului conștiinței? A fi manierist nu ie a fi artist, și cînd un artist devine manierist, iel face greșala, homeric de ridiculă, de a căuta singur ceia ce firea lui proprie îi dă fără cea mai mică încordare de voință. ¹⁾ Ie ca și cum un maniac ar mișca vo-

¹⁾ «Freiligrath, scrie Heine în «*Cugetări*», ie un neinițiat în taină; iel nu posedă un accent al

luntar picioarele în mers, ar observa direcția, pe care o apucă, și cele mai mici mișcări ale actului locomoțiunii, împiedecînd ast-fel un lucru, care se face minunat de bine și așa, fără controlul său.

D. Naum n'are darul acesta înăscut al frumoaselor proporții și al armoniilor complete, decît foarte rudimentar. Simțul d-sale estetic îl înșală foarte des, urechia de asemenea. Ie imposibil să-și închipuie cîne-va torturile, la care sînt supuse cuvintele în multe din poeziile autorului, fără să cetească, cu o deosebită luare aminte, *Nox erat*.

Iera noapte, pe cîmpie umbrele acum se 'ntinsese,
Iar pe cer îngerii serii candelile aprinsese.
Peste lume ie tăcere, inimile odihnesc,
Chiar durerea încetase în sufletul omenesc.

Nu doară, că greșeli de accentuație de acest fel ar fi un păcat de moarte, dar, pe cît ie cu puțință, iele trebuie înlăturate. În mai multe versuri succesive, această luptă între accentul natural al cuvîntului și acela, pe care poetul i-l împune pentru a-l face să între în vers, ie cu

---

naturii sale, *espresia și gîndul nu fișnesc la dînsul în aceeași clipă*.

(ed. Hoffmann și Campe, XII, 216).

desăvîrşire supărătoare, și ajunge a jigni urechia cea mai puțin pregătită, mai nepoetică și mai dură. Se știe ce deplorabile efecte are acest păcat de negligență, de croire fără luare aminte a versului, în Bolintineanu, și mai ales în Alexandrescu. Multe din bucățile acestui din urmă ajung o caricatură metrică. Alecsandri pătimeste și iel de această boală a silirii accentului firesc al cuvintelor, și aceasta nu contribuie de sigur la frumoasa armonie a versului său. În același cerc cu d. Naum, ierau oameni, cari scriau alt-fel. Așa scria oare, și își permitea o purtare așa de liberă față cu accentul tonic acel ce a cântat :

Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai ieste ?

Acest despreț pentru niște mărunțișuri metrice, care, supt aparența lor modestă, sînt stilpii frumuseții armonice a versului, a făcut atîtea și atîtea neajunsuri d-lui Naum, cu atîta mai mult, cu cît d-sa întrebuițează strofa. Strofa ie un minunat instrument poetic. Versul mic, venind după bogata desfășurare a celor-l-alte, închizînd prin armonia lui măreață, ca o cădere de draperie într'o statuie, uni-

tatea armonică a strofeii, îi dă o amplitudine și o eleganță deosebită.

Ie un mare merit pentru romanticii franceji și germani, că au adus iarăși strofa în cinste, că i-au dat o viață nouă, că au regenerat forma poezii prin întrebuițarea ie. În aceeași vreme însă, strofa ie de o delicateță rară: nu-și poate permite cine-va libertăți extreme cu dînsa: acel vers scurt de la sfîrșitul ie trebuie să fie un juvaier metric, lui mai ales trebuie să-i dai acel lustru cu unghia, pe care sculptorii anticii îl dădeaū statuilor sfîrșite, nivelînd ultimele asperități rebele ale marmurei. Dacă n'ar fi a zdrobi pe d. Naum prin această comparație, aș pune în alăturare strofa lui Eminescu din «*Adio*» cu cele similare din «*Aegri somnia*». Nu ie nimic de zis, dar cu desăvîrșire nimic, cînd d. Naum pune în poemul său strofe de aceeași calitate cu umătoarea :

A regilor regină, Elefantina tare,
Sais, cea strălucită, cu fruntea păn' la soare,
Pe-o stîncă de granit,
Unde veniau odată, pe bărcile antice,
A lui Etîopos neamuri, să se închine aice,
La templul lui Neith;

dar orî-ce om cu puțin gust literar. orî-ce cetitor, care nu va avea urechia barbară, se

va revolta, cînd îi vei da ca monetă bună versuri turnate după tiparul acesta :

Alții, vai ! în locul vostru beați din cupa cea amară,
Alții, pe-a plîngerii vale, plîng ca voi odinioară,
Alții sînt chemați acuma la dureri și lupte nouă,
Alții *și'mplinesc solia!*... deci iertare, pace, vouă,
Biruitor!, biruiți !

dintre care ultimul ie statuia însăși a cacofoniei.

Ca economie internă a versului, n'ar fi greu să găsești umpluturi, cu număr destul de respectabil, în fie-care bucată a d-lui Naum ; ceia ce supără însă mai mult, ie că, alătura cu un vers minunat, întîlnești un altul de operetă, de revistă mică, vers, care strică tot efectul produs de cel-l-alt. Și, ceia ce ie și mai curios și mai supărător, ie că, adese ori, puțină luare aminte mai mult, o a doua recetire a bucății, ar fi adus îndreptarea silabelor pătimașe, fiind-că un fir de păr numai există între un vers frumos și schilodul vrednic de milă al d-lui Naum.

De ce ai scrie, de pildă :

Grumajii săi cei *supli* de lebădă duiosă,
Mai albi decît zăpada, iar fruntea-l *grășioasă*,
Un crin, ce strălucia,

de ce ai zice. de ce ai avea curajul poetic, fiind-că mare curaj îți trebuie pentru a zice, fără o remușcare de artist. acest vers plat, plat, dar așa de plat, încît numai rar un asemenea juvaier se poate întîlni, ori-unde și ori la cine :

Cosița-I lucitoare,

Un sin de alabastru, *o blondă 'ncîntătoare,*

și aceasta, cînd ai făcut descrierea Egiptului din «Aegri somnia». cînd ai zugrăvit versurile frumoase din procesia Panateneelor !

Că ie frumos să spuî :

Și Memfis Serapeum cu zeii săi cei morți,

cred și ie. dar de ce morții din Serapeum să strice limba noastră românească, frumoasa și dulcea noastră limbă românească, nevoind-o să se plece la barbarisme ca :

Și Teba uriașă *cu una sută porți,*

care pare estras dintr'un anunț de mezat, sau. după ce cîntî acest vers, pe care ori-ce poet l-ar iscăli :

Stînd la gratiile negre, și-ascultînd un trubadur, ie o adevărată nenorocire, că demonul neegalității în versuri și al lipsei de simț estetic stoarce condeiului un rînd, care trebuie învățat

pe de rost, care ie epigraful și modelul nemuritor al platitudinii. dar un vers... Ie acesta:

Hei! legendele-aurite, cîte-o mamă numai știe:
Fericirea ieste numai, numai în căsătorie!

Dacă nu ie banal Bolintineanu. dacă nu ie banal Eliad. nu știu atunci ce mai înșamnă banalitatea. dar nici Bolintineanu, nici Eliad, nici tinerii de la tinerele reviste din provincie nu vor ajunge nici-o-dată la versul d-lui Naum, la

Fericirea ieste numai, numai în căsătorie!

La sfîrșitul bucăților. mai ales. afli aceste păcate supărătoare, de o mie de ori supărătoare, fiind-că cel ce a scris «Aegri somnia», ie un om de talent. de un mare talent, une-ori. Nici o-dată aproape, poezia nu se va mîntui prin versul cu efect. acel care se înfige în mintea cititorului, care îl lasă fermecat de dînsa. Totde-a-una. cînd crezi bucata mîntuită, cînd ai un rînd frumos, care închide și sfîrșește ordinea ideilor desfășurate. cînd crezi că poți întoarce fila. dai de o enormă serie de versuri plate. care reiaū ideia și. cînd ai izbutit s'o falșinice, să-i stoarcă ori-ce frumuseță, s'o facă perfect banală, încetează. Ca exemplu: «Ideal»,

care se începe cu două strofe marmoreiene, și care, după un curs de istorie universală, se mîntuie cu o invocatie departe de a atinge frumuseța neapărată unei poezii începute ast-fel.

Dacă «*Muzelor*» are strofa cu efect, dacă rămîi cu inima mulțămîtă și atînsă, cînd cetești versurile acestea *frumoase* (de-ar fi multe ca dînsese 'n volum !):

Și cînd luna, sus pe boltă, printre nori se va ivi
 Și-ale măgurilor creste tainic le va polei,
 Una din ale ieî raze, luminînd, să se oprească
 Pe mormîntul mieu cu jale, iar în ceruri să lucească
 Steaua sufletului mieu !

nu uitați, că poetul și-a făcut obiceiul înnainte, că pe fața precedentă a regretat cîte-va versuri frumoase și le-a nenorocit, ca de obicei, cu platitudinî neimitabile, că prin urmare a plătit banalității tributul, pe care nu se îndură să i-l refuze nici-o-dată. De pildă, ce vers dulce, eminescian aproape, ie acesta :

Și s'aud prin somnul veșnic șoapta apei la izvor,
 și, imediat după aceia — nu mai înțelegi de la o vreme, pare a fi un rămășag, o conspirație contra plăcerii estetice a nenorocitului cetitor ! — următorul vers gingaș, elegant și fin, de o fineță de idilă, care ie departe de a face onoare

celui, ce a încercat seriosul publicului, suspinându-l :

Mielușeiî zbierînd gingaș lîngă pieptul mamei lor!

Apoi, în sfîrșit, această nostimă legătură :

Hăulitul de pe munte, *cîntecule de fecioare,*
Ragătul turmei de bîi !!

Ie o idilă aceasta ?

Adăugați pe urmă lucruri prea comune la poetul nostru pentru a mai insista asupra lor, adăugați un despreț suveran pentru limbă, care pune neologisme ridicule în mijlocul celei mai alese combinații de cuvinte, închipuiți-vă efectul unui *suplu*, unei *imbleme*, unui *Abenseraj* (*Abencerag*), și veți înțelege. Și poetul știe bine adevărata limbă poetică — o știe și-o întrebuintează aiurea, dar acești *lapsus calami* de franțuzism de operă-comică sînt prea deși pentru a putea fi trecuți cu vederea. Timpul nu se poate aduce ca scuză pentru *tandrețele* acestea ale poetului față cu categoria de neologisme pomenită mai sus: poeziile d-lui Naum apăreau alături cu ale lui Eminescu, și, între *poetae minores* ai noștri, așa scria oare d. Bel-diceanu ? ¹⁾

¹⁾ De și lucrul nu are a face cu valoarea poeziilor îmbrăcate ast-fel, nu ne putem opri de a nu

O operă neegală, fără miez statornic de filosofie, fără vederi largi și fără simțire adîncă, un sentimentalism anemic și fără coloare, o lipsă complectă de element personal, o formă... care adese-orî nu ieste o formă, --- dar frumuseți sporadice de limbă, tablouri bine zugrăvite, impregnate de o melancolie blîndă, o înțelegere adîncă a lumii antice, și. în de obște, a trecutului, — ie volumul *Versurilor*.

Ați văzut vre-o dată expoziția unui buchicist, unde un splendid elzevir stă alături cu o carte de bucătărie orî un trepetnic? Ie opera d-lui Naum.

---

protesta contra unui sistem ortografic prea ... personal pentru a nu nimici dispoziția serioasă a cetitorilor. Cu puțin esteticii *k* la fie-care vers, cu stolurile de accente, care se năpustesc flămînde asupra cuvintelor, ortografia aceasta dă volumului aspectul unei cărți scrise în ungurește.

TABLA GREȘELILOR

P. 4, rîndul 3—4 de sus, cetește : *să mai cunoască*, în loc de : *să nu cunoască* ; *ibid.*, r. 2 de jos : *privite* î. l. de *primate* ; p. 8, r. 3 de jos : *aceleași* î. l. de *de același* ; p. 12, r. 1 de sus, *suprimă ie* ; *ibid.*, r. 6—7 de sus, cetește : *Pesimismul acela . . . născut din golul*, î. l. de : *Pesimismul acel . . . din golul* ; *ibid.*, r. 14 : *al elegit*, î. l. de : *ale legii* ; p. 13, r. 3 de jos : *creînd*, î. l. de *cerînd* ; p. 16, r. 12 de sus : *mărgenită cu*, î. l. de *mărgenită cu* ; p. 20, r. 7 de sus : *scrisori*, î. l. de *scrisorile* ; p. 33, r. 8 de sus : *Intr'unas* î. l. de *între una* ; p. 38, r. 9 de jos : «*dulcea*» *Marie* î. l. *dulcea «Marie»* ; p. 39, r. 4 de sus : *Ceia ce ie*, î. l. de *ceia ce* ; p. 41, r. 8 de jos : *16-lea veac*, î. l. de *15-lea veac* ; p. 43, r. 3 de jos : *și nu sînt bine lămurit*, î. l. de *nu sînt bine lămurit și* ; p. 50, r. 4 de sus : *pe atît de nou*, î. l. de *pe atît nou* ; p. 53, r. 4—5 de jos : «*arhitectul*», î. l. de *arhitectul* ; p. 69, r. 5 de sus : *în vinerea sacă*, î. l. de : *vinerea sacă* ; p. 71, r. 6, 8 de sus : *de a, de o*, î. l. de *dea, des* ; *ibid.*, r. 6 de jos : *ie*, î. l. de *eî* ; p. 75, r. 10 de jos : *iea aparține*, î. l. de *iea aparține* ; p. 76, r. 1 de sus : *perioada*, î. l. de *perioada* ; *ibid.*, r. 13—14 : *blăstămînd*, î. l. de *blăstămînd* ; *ibid.*, r. 15 : *In*, î. l. de *Id* ; p. 77, r. 3—4 : *versului*, î. l.

de versulului; p. 78 r. 6: *al*, î. l. de el; *ibia.*, r. 17: *dealul*, î. l. de dealul; p. 93, r. 9: *morfînomane*, î. l. de morfinomanie; p. 97, r. 7 de jos: *iubitul*, î. l. de iubita; p. 109, r. 6 de sus; «*aurul*», î. l. de aurul; p. 122, r. 10 de sus; î. l. de, p. 125 nota, r. 3 de sus: 1893, î. l. de 1892; p. 127, r. 10: *le-ar*, î. l. de *le-au*; p. 129, r. 1 de jos: în «*o viață pierdută*», î. l. de într'o «*viață pierdută*».

De adaus la errata volumului întâiu

P. 44, r. 18 de sus: *Ștefan IV-lea*, în loc de Ștefan al V-lea; p. 113, r. 4—5 de jos: bun . . . de cît nepotul său, î l de: tată . . . de cît fiu-său.

TABLA NUMELOR ¹⁾

---

*Acscntie, 125.

Alexandrescu, 10; II, 10.

Alecsandri, 8, 9, 74, 93, 98, 99, 100, 101, 113, 155, 167, 177; II, 3, 5, 10, 18, 60, 116, 166; (*articul*) Productivitatea lui, 13—15. Copilăria, 15—18. Scrieri d'întăiu, 18—21. Activitate teatrală, 21—5. Revoluția din 1848 și exilul, 25—7. Opere nouă, 27—8. Activitate politică și literară (1859—90), 28—31. *Doine, lăcrămioare și mărgăritărele*, 31—4. *Pastele*, 34—43. *Legende*, 43—53. Ultime poezii lirice. 52—3. Poezii populare, 53—4. Teatru: comedii, 55—9. Importanța

---

1). Se cuprind în tablă numai nume de scriitori romîni, cu excepția articolului *Bălcescu*, pentru care s'aŭ pus și ale personajilor politice contemporane citate (însemnate la început cu *). Numele de autori din citații sînt ouchuse. Cifrele fără indicație de volum se raportă la cel d'întăiu.

perioadei d'întăiū, 59—61. *Despot-Vodă*, 61—5. *Fîntîna Blanduziil*, 65—8. *Ovidiu*, 68—70. Proza, 70—1. Rezumat, 71—2.

Aricescu, 160, 161, 166.

Aron (Vasile), 7 nota

Asachi, 10, 18, 19, 21, 22, 74; II, 4, 107.

*Aupick (generalul) 120. 123.

*Bălăceanu, 128, 129.

Bălcescu, 8, 11, 27, 164, 172; II, 18, 19, nota 2; (*articul*). Însemnătatea sa politică și literară, 73—7. Copilăria, 77—81. Idei politice de tineretă, 81—4. Inchisoarea, 85—8. *Puterea armată*, 88—93. *Magazinelul istoric*, 93—5. Șederea întăiū la Paris, 95—6. *Cîntăreul Romăniil*, 106—112. Revoluția dela 1848, 112—125. Exilul: Transilvania, legiunea romină 125—38. A doua ședere la Paris, 138—9. Ultime zile, 139—43. *Istoria lui Mihail-Viteazul*, 143—50. Rezumat, 150—1.

*Bălcescu (Barbu). 77

*(Zinca), *ibid.*

Balica (cavalerul de), 112, nota.

Barac, 7 nota, 157.

*Batthyani, 131, 132.

Beldiman, 7; II, 56, 116.

*Bem, 107, 129, 130, 133, 134, 135.

*Bibescu (domnul), 88, 117.

Boierescu (V.), 160.

Boliac, 35, 41, 125, 128, 133, 135

Bolintineanu, 8, 10, 12; II, 107, 116;

(*articul*) Judecățile asupra lui, II 3—5.

Metoda urmată, 7—9. Influența lui Lamartine, 9—11. Pesimismul lui, 11—12. Concepția morții, 15—17. Patriotismul lui, 17—22. Bolintineanu și Hölderlin, 22—4. *Baladele*, 24—36. *Andrei*, 36—9. *Sorin*, 39—45. *Basmele*, 45—50. *Florile Bosforului*, 50—6. *Macedonele*, 57—60.

*Brătianu (Ion), 123.

* " (frații), 125.

Budaș (Deleanu), 7 nota

*Buteanu, 131.

- *Cantacuzino (Rudolf), 94.
*Cîmpineanu, 86.
Cîrlova, 74, 111.
Cogălniceanu (M.), 14, 18, 19, 20, 22, 89, 93, 113
Conachi, 6 nota.
Creangă (Ion), 3; II, 105, 119; (*articol*) Caracterul operei, II, 61-2. Senzaționalitatea lui, 62-72. Popularitatea lui, 172-8. *Humourul* lui, 78-82. Scepticismul lui, 82-3 Rezumat, 83-4
Cuza (A.), 165, 166.
*Dașcov, 89.
*Deivos, 87.
Delavrancea, II, 63, 64, 73, 74
*Dembinski, 132.
Densușianu (Aron), II, 5.
Donici, 19.
Eliade, 6, nota, 10, 37, 74, 78, 92, 113, 115, nota 2, 138, 157, 160, 166, 197, 198; II, 4, 8, 18, 48.
Eminescu, 25, 32, 36, 38, 40, 41, 44, 49; II, 5, 9, 29, 85, 90, 104, 136, 139, 143, 145, 166.
Filimon, 11; (*articol*) Epoca sa, 153-6. Tinereță carieră muzicală 156-60. Foiletonist la «Naționalul» 160-3. Călătorie în apus, 163-7. Opere publicate, ultimii ani, 166—8. *Excursiunile în Germania*, 168-71. *Frederic Staaps*, 171-6 *Matteo Cipriani*, 176-8. *Ascanio și Eleonora*, 178-9. Perioada a doua, 179-80. *Slujnicarii*, 180—1 *Ciocoii vechi și noi*, 181—96. Stilul, 196—9. Rezumat, 199-200.
*Filipescu (Mitică), 86, 87, 93.
Florian (Aron), 81.
*Ghica (Alex.) 80, 86.
Ghica (Ion), 17, 61, 77, 79, 84, 87, 89, 100, 101, 110, 113, 114, 116, 118, 119, 128, 133, 134, 141, 156.
Ghica (Pantazi), 160, 161, 162, 166, 167.
*Giuvăra, 129.
*Golescu-Negru (A.), 115, 128.
*Golescu (frații), 125.
*Golescu (Ștefan), 125.

- Greceanu (Radu), 89, 90.
Hasdeu (B. P.) II 145.
*Iancu (Avram), 76, 125, 130, 131, 132, 133, 137.
*Ilinski, 129.
*Ionescu (N.) 143.
Ispirescu, II, 105.
*Kossuth, 76, 130, 131, 132, 133.
Laurian (Aug.—Treb.), 93.
*Lüders (generalul), 136.
*Magheru, 107, 116, 118, 124.
*Maiorescu (Ion), 127.
*Mandl (dr.), 120.
*Manu (Alec), 129.
*Mavru (generalul), 96, 97.
*Mazzini, 139.
Micle (Veronica), 3; (*articul*) Caracterul simplu al operei ieș, 85-90. Iubirea mistică, 90-102 Psi-mismul ieș, 102—3. Rezumat, 103-4.
Millo (Matei), 18, 22, 24.
Moldova (Gheorghe din), II, 165.
*Monti, 129
Mureșanu (Andrei), 15, 35.
*Negri (C.), 20, 93.
Negruzzi (C.), 19, 21, 22, 25, 113, 155.
Odobescu (A.), 101.
*Odobescu (colonelul), 118.
*Olteniceanu (Cornescu), 84.
*Palmerston, 139
Pan (Anton), 54, 157.
Papadopol-Calimah (Al.), 27.
*Raghib—Efendi, 124.
*Régault, 128.
*Rosetti (C. A.), 107, 109, 119.
*Russo (A.), 93, 98, 99, 100, 101, 102, 103, nota, 112.
Șincai, 28.
Sion (Gheorghe), II, 56, 57 nota 1, 135 nota.
*Skender, 129.

- *Solomon (colonelul), 118, 119.
- *Sotea, 79.
- *Suleiman-Paşa, 120, 123, 124.
- *Tell, 113, 124, 138.
- *Teologu, 116.
- Tocilescu (Gr.) 101
- Ureche (Grigore), II, 25.
- Văcărescu (Ienăchiţă), 7, 113.
- *Vaillant, 87.
- Vîrnav (dr.), 75 nota.
- Vlahuţă, 140.
- *Voinescu II, 89, 114.

CUPRINSUL VOLUMULUI AL II-lea.

	<u>Pagina</u>
POEZIA LIRICĂ A LUI BOLINTINEANU	3
ION CREANGĂ	61
VERONICA MICLE	85
DOÎ NOVELIȘTI	105
D. A. NAUM	132
ERRATA	187
TABLA NUMELOR	188

